

10) กลุ่มเด็กรักป่า ดำเนินงานโดยเข้มทอง โมราษฏร์ และภรรยา ที่จ.สุรินทร์ ตั้งแต่ปี 2532 โดยเริ่มจากการจัดกิจกรรมให้เด็กในวันหยุด บางช่วงก็อาจจะรับเด็กที่จบประถมศึกษา 6 แล้ว มาอยู่ใช้ชีวิตและทำกิจกรรมด้วยกัน แนวคิดของกลุ่มนี้คือใช้ศิลปะและธรรมชาติเป็นสื่อในการเรียนรู้ของเด็ก ปัจจุบันงานส่วนใหญ่ของกลุ่มจะเป็นการจัดกิจกรรมวันหยุดให้เด็กนักเรียนในหมู่บ้าน และจัดค่ายให้กับหน่วยงานด้านเด็กต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ

11) กลุ่มศิลปะการแสดง กลุ่มนี้จะใช้การแสดงละคร ละครหุ่น เป็นสื่อในการพบปะ หรือเข้าถึงเด็กๆ เพื่อนำเสนอข้อมูล ข่าวสาร ที่ตนเองอยากสื่อสารให้กับผู้ฟัง เช่น กลุ่มกระเจกเงา กลุ่มกะจิตริด เป็นต้น

นอกจากนั้น ยังมีโรงเรียนที่มีนวัตกรรมการศึกษาอื่นๆ อีก อาทิ โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนละอออุทิศ โรงเรียนตรุณสิกขาลัย (e-School) เป็นต้น

2.2.2 กลุ่มพ่อแม่ซึ่งจัดการศึกษาที่บ้าน หรือ Home School

ในระบบ Home School ผู้ปกครองจะเป็นผู้วางพื้นฐานและวิธีการเรียนรู้ให้กับลูกหลานของตน ซึ่งมีความเชื่อพื้นฐานว่าพ่อแม่ย่อมทำในสิ่งที่ดีที่สุดให้กับบุตรหลาน พ่อแม่หลายคนก็มีความรู้และประสบการณ์ที่จะเป็นครูให้กับกลุ่มนักเรียนได้ ทั้งนี้ผู้ปกครองอาจจะจัดการศึกษาให้กับลูกของตนเอง หรือรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อจัดการเรียนการสอนให้กับกลุ่มลูกหลานของสมาชิก

ในกลุ่มของนักเรียน Home School จะมีการเชื่อมโยงกับระบบการศึกษาใน 2 ลักษณะคือ การสอบเทียบโอน เมื่อเด็กถึงวัยที่จะเข้ารับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น เด็กจะทำการสอบวัดผลเทียบโอนเพื่อให้สามารถเข้ารับการศึกษาต่อในระดับที่สูงได้ และการลงทะเบียนกับโรงเรียน เด็กกลุ่มหนึ่งจะลงทะเบียนเรียนกับทางโรงเรียนไว้ แต่จะไม่เข้ารับการเรียนตามระบบหรือหลักสูตรเช่นเดียวกับนักเรียนคนอื่นๆ ในโรงเรียน แต่จะต้องมีการวัดผลโดยครูและผู้ปกครองจะวางแผนทางการวัดผลร่วมกันให้สอดคล้องกับหลักสูตรและความมุ่งหวังของหลักสูตร ความสัมพันธ์กับโรงเรียนในรูปแบบนี้ โรงเรียนจะทำหน้าที่เป็นสถานที่เรียนรู้การร่วมสังคม (social interaction) มากกว่าจะเป็นสถานที่เรียน (teaching classroom)

2.2.3 ศูนย์เรียนรู้ชุมชน

(สังเคราะห์เบื้องต้นจากข้อมูลของโครงการวิจัยการศึกษาทางเลือก สกว. ดูรายละเอียดในเอกสารผนวก) เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของเอกสารที่นำเสนอ

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นการรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชนหรือเครือข่ายชุมชนหรือกลุ่มบุคคลที่มีอุดมคติในการดำรงชีวิตคล้ายคลึงกัน เกิดกระบวนการทบทวนความรู้ของกลุ่มภูมิปัญญาของท้องถิ่น แล้วจึงขยายไปยังผู้สนใจคนอื่นๆ รวมทั้งอาจเกิดเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ระหว่างเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนอื่นๆ ด้วย ปัจจุบัน มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เกิดจากกระบวนการสรุปบทเรียนของชุมชนเองหรือการพัฒนาโดยองค์กรภายนอก พอจำแนกกลุ่มศูนย์การเรียนรู้ชุมชนได้ดังนี้

1) ศูนย์เรียนรู้ในชุมชน ส่วนใหญ่จะเป็นการรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชน อาจมีองค์กรพี่เลี้ยงหรือไม่ก็ได้ เนื้อหาการเรียนรู้ส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับการสืบสานด้านอาชีพ ศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิปัญญาของชุมชน ไม่มีการจัดทำหลักสูตรชัดเจน เป็นการเรียนรู้ประสบการณ์ร่วมกันในเนื้อหาที่สมาชิกสนใจ

จุดแข็งของการเรียนรู้ในรูปแบบนี้ คือ การสร้างความเข้มแข็งและสร้างความร่วมมือกันของชุมชน เพื่อสร้างพลังจากความภูมิใจและภูมิปัญญาในอดีตเพื่อการยืนอยู่ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่มุ่งเน้นการพึ่งตนเอง แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ทิศทางการพัฒนาการเรียนรู้และการสร้างนวัตกรรมต่อไปขึ้นกับความสามารถในการต่อยอดหรือบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สมัยใหม่ ดังนั้นปฏิสัมพันธ์กับกระแสสังคมภายนอกจึงเป็นเหมือนกับชุมชนตั้งรับต่อกระแสโลก มากกว่าจะวิเคราะห์และทำการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อเข้าใจมิติสังคมภายนอกและกระแสโลกาภิวัตน์ที่

เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ตัวอย่างของศูนย์เรียนรู้ในกลุ่มนี้จะพบเห็นได้โดยทั่วไป โดยเฉพาะศูนย์เรียนรู้เพื่อสืบสาน อาชีพและศิลปะชุมชน

2) กลุ่มชุมชนหรือเครือข่ายชุมชนที่สร้างหลักสูตรการเรียนรู้ชุมชนจากพลังทางวัฒนธรรมที่มี พลวัต การเรียนรู้ในกลุ่มนี้จะมีลักษณะที่เหมือนกับศูนย์การเรียนรู้ชุมชนทั่วไป ที่เริ่มจากความสนใจที่ร่วมกันของสมาชิกที่มี พื้นฐานมาจากประเด็นปัญหาปากท้อง การดำรงชีวิต หรือการสืบทอดศิลปวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามการทำความเข้าใจให้ลึกไปในบริบททางวัฒนธรรมที่ดำรงของชุมชนกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกนอกชุมชน ทำให้เกิดความ พยายามทำความเข้าใจกับการต่อสู้ทางวัฒนธรรมระหว่างกระแสวัฒนธรรมชุมชนกับกระแส โลกาภิวัตน์ การเรียนรู้ทางเลือกในแบบนี้สมาชิกจะร่วมกันพัฒนาหลักสูตรที่ชัดเจน มีเนื้อหาหลักสูตรเกี่ยวกับการศึกษาองค์ความรู้ของท้องถิ่นและสืบสานศิลปวัฒนธรรม ขณะเดียวกันมีหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของสังคมไทยที่จะ มีผลกระทบต่อชุมชน ตัวอย่างของการเรียนรู้ในกลุ่มนี้เช่น มหาวิทยาลัยชุมชนศิลปินพื้นบ้านศรีวิชัย เครือข่ายชุมชนไม้เรียง

3) โมเดลการเรียนรู้ของชุมชนปร่อมโคก เป็นอีกรูปแบบของการศึกษาทางเลือก เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มบุคคลหลากหลายสาขาอาชีพ แต่มีความเชื่อเชิงปรัชญาหรือพันธกิจที่คล้ายกัน เนื่องจากสมาชิกอยู่ร่วมกัน โดยพื้นฐานความคิดเชิงนามธรรมและความศรัทธาที่คล้ายคลึงกัน การเรียนรู้ของสมาชิกจึงถูกผูกมัดร่วมกันและมี ลักษณะถ้อยทีถ้อยอาศัย ให้อภัยซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตามเนื่องจากสมาชิกมีภูมิหลังที่แตกต่าง มาจากหลากหลาย สาขาอาชีพ กระบวนการและเนื้อหาการเรียนรู้จึงมีความหลากหลาย ครอบคลุมทั้งมิติด้านศาสนา การบริหารจัดการ การพึ่งตนเอง และวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีที่เหมาะสม เป็นต้น

4) ศูนย์การเรียนรู้ที่สนับสนุนโดยหน่วยงานภายนอก มีองค์กรพัฒนาเอกชน หรือกลุ่มบุคคลให้การ สนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน ตัวอย่างเช่น เครือข่ายการศึกษาภาคอีสาน ที่ดำเนินการโดย กป.อพช. ภาคอีสาน สนับสนุนให้เครือข่ายชุมชนมีความสามารถในการวิเคราะห์และแก้ปัญหาของท้องถิ่นด้วยศักยภาพของตน มีการประสานงานกับมหาวิทยาลัยขอนแก่นเพื่อให้เป็นพี่เลี้ยง ช่วยชาวบ้านในการวิเคราะห์ปัญหาให้เป็นระบบ ศูนย์ ส่งเสริมพลเมืองเด็กสงขลา เป็นกลุ่มบุคคลอาสาสมัครจากหลากหลายอาชีพส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนที่ ถูกเอาเปรียบจากสังคม รูปแบบการเรียนรู้มุ่งเน้นการจัดกิจกรรมเสริม มากกว่าจะเป็นการจัดหลักสูตรเนื้อหาการเรียนการสอนที่มีลักษณะประจำ

2.2.4 วิทยาลัยชุมชน (community college)

เป็นระบบการศึกษาทางเลือกอีกประเภทหนึ่งที่จะมีความสำคัญเพิ่มมากขึ้นในอนาคต เป็นการศึกษาในระดับอนุปริญญาและจัดทำหลักสูตรที่มุ่งตอบสนองความต้องการของชุมชน รวมทั้งเพิ่มโอกาสในการศึกษาต่อระดับ อุดมศึกษา โดยทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมประชาชนที่อยู่ในวัยศึกษาและวัยทำงานให้สามารถเรียนรู้ในลักษณะการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้สามารถวัดประเมินผลและสามารถเทียบโอนไปศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาเมื่อผู้เรียนประสงค์และมีความพร้อมจะศึกษาต่อ ในอดีต สถาบันราชภัฏหลายแห่งเกิดขึ้นจากพื้นฐานแนวความคิดที่ให้เป็นที่วิทยาลัยชุมชน แต่ ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องทำให้สถาบันไม่สามารถทำหน้าที่ดังกล่าวได้

ปัจจุบัน มีตัวอย่างของวิทยาลัยประชาคมหนองคาย ที่มีอาจารย์ปราโมทย์ นาครทรรพ เป็นผู้อำนวยการ เปิดทำการเรียนการสอนให้กับเด็กที่ด้อยโอกาสในพื้นที่จังหวัดหนองคายและพื้นที่โดยรอบ กลุ่มเด็กที่ต้องการ ความดูแลพิเศษ

นอกจากนั้น ยังมีการศึกษาทางเลือกอื่นๆ อีกที่จัดทำขึ้นเพื่อกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ ของเด็กพิการหรือเด็กที่ต้องการการดูแลเป็นพิเศษ กลุ่มการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่ เป็นต้น

2.3 สิ่ง queการศึกษาทางเลือกพยายามเสนอต่อทิศทางการศึกษาไทย

ปรัชญาและแนวคิดเรื่องการจัดการศึกษาทางเลือกได้เกิดขึ้นมานานแล้วในหลายประเทศทั่วโลก สำหรับประเทศไทยเกิดขึ้นมาครั้งแรกที่ชัดเจนที่สุด คือ โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก และได้มีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่จัดการศึกษาทางเลือกในหลากหลายแนวคิดและรูปแบบตามมา ซึ่งต้องถือว่าบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ทำงานเรื่องการจัดการศึกษาทางเลือกดังกล่าว นั้น เป็น นวัตกรรมทางสังคม ที่พยายามเสนอสิ่งใหม่ queเชื่อว่าจะดีกว่าสิ่งเดิม โดยมีความพยายามที่จะเสนอแนวคิดการจัดการศึกษาทางเลือกเพื่อเปลี่ยนทิศทางการศึกษาของไทย ดังนี้

1. การศึกษาทางเลือกพยายามเสนอ จุดมุ่งหมาย ปรัชญาที่แท้จริง ของการศึกษาว่าการศึกษาจะต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งกาย ใจ จิตวิญญาณ (ไม่ใช่มองมนุษย์เป็นแค่เพียงต้นทุนของระบบการผลิต)
2. ในเชิงของกระบวนการศึกษาเรียนรู้ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ จะต้องเป็นกระบวนการของการศึกษาเรียนรู้ที่อาจจะเรียกว่าบูรณาการอย่างมีความเป็นองค์รวม ทั้งวิทยาการต่างๆ กับวิถีแห่งการดำรงชีวิต
3. การเสริมแรงจิตใจในการศึกษาเรียนรู้ จะไม่ใช่วิธีการให้รางวัล การแข่งขัน แต่จะใช้อยู่สุขของการเรียนรู้ ใช้อยู่ความรู้สึกของการใฝ่รู้ ไปจนถึงว่ายังมีปัญหายิ่งท้าทาย ภาวะแห่งการท้าทาย คือ ภาวะแห่งการที่จะต้องอยากทำให้สิ่งที่เป็นปัญหานั้นให้ได้รับการแก้ไขที่ดีขึ้น และก่อให้เกิดความอยู่สุข
4. การวัดประเมินผล การศึกษาทางเลือกพยายามจะนำเสนอการวัดผลประเมินผลที่ไม่ใช่ระบบการสอบ แต่ต้องสามารถวัดดูความเป็นจริงในการพัฒนาตัวเด็ก ที่สำคัญที่สุดต้องเป็นการวัดผลประเมินผลที่นำไปสู่การค้นพบศักยภาพที่เป็นจริงของตัวเด็ก
5. หน่วยงานสังกัด ขององค์กรที่จัดการศึกษาทางเลือก เป็นสิ่ง queการศึกษาทางเลือกคัดค้านมาตลอดว่าไม่ให้การศึกษาทางเลือกอยู่ภายใต้การรวมศูนย์อำนาจของส่วนกลาง หรืออยู่ภายใต้การกำกับของรัฐบาลหรือระบบราชการ แต่จะต้องให้การศึกษานั้นเข้าไปอยู่ในมือของพ่อแม่และชุมชน

3. การศึกษาทางเลือก : เส้นทางเดินในอนาคด

สิทธิและการมีส่วนร่วมของบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กรต่างๆ ที่อยู่นอกเหนือภาครัฐตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นั้น ยังไม่เพียงพอต่อการพัฒนากระบวนการจัดการศึกษาทางเลือกอย่าง queควรจะเป็น ซึ่งเป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต มีความยืดหยุ่น ตอบสนองต่อผู้เรียนที่มีความหลากหลาย เป็นต้น แต่ก่อนที่จะได้เดินหน้าต่อไปนั้น มีความจำเป็นอย่างยั้งที่ผู้สนใจเรื่องนี้จะต้องช่วยกันวิเคราะห์เงื่อนไขปัจจัยต่างๆ ที่แวดล้อมอยู่ ให้เกิดความชัดเจน เพียงพอที่จะก้าวเดินต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เอกสารชิ้นนี้จึงพยายามเสนอประเด็นเพื่อให้เกิดการคิดวิเคราะห์ร่วมกันต่อไป

3.1 การวิเคราะห์เงื่อนไขเพื่อการพัฒนาการศึกษาทางเลือก

เงื่อนไขภายนอกที่เป็นอุปสรรค

- ปัญหาวิธีคิดของคนในสังคมไทย ที่ไม่กล้าทำในสิ่งที่แตกต่าง และมักขอให้คนอื่นทำจนประสบความสำเร็จก่อนจึงค่อยเข้าร่วม แต่ไม่นิยมนำลงมือพัฒนาให้ดีขึ้นร่วมกัน
- แนวคิดเรื่องการแข่งขันเพื่อสถานภาพทางสังคมยังเป็นกระแสที่คนในสังคมยึดมั่นอยู่ ทำให้ไม่กล้ามาร่วมในขบวนการซึ่งไม่เน้นการแข่งขันเพื่อใบปริญญาแม้ว่าอาจจะเห็นด้วย
- สังคมยังมีความเข้าใจเรื่องการจัดการศึกษาทางเลือกน้อยมากเพราะเป็นแนวคิดใหม่ในสังคมไทย และรูปธรรมของการศึกษาทางเลือกยังไม่ได้ถูกนำเสนอออกสู่สังคมมากนัก

- สถานภาพทางกฎหมายขององค์กรหรือชุมชนที่จัดการศึกษาทางเลือกยังถือว่าเป็นองค์กรเถื่อน แม้แต่ในพระราชบัญญัติการศึกษาฉบับที่ให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมก็ยังไม่มีการว่า “การศึกษาทางเลือก”

เงื่อนไขภายนอกที่เป็นโอกาส

- รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 และ พรบ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้บุตรหลานและบุคคลต่าง ๆ มากที่สุดเท่าที่เคยมีกฎหมายในเรื่องเหล่านี้เกิดขึ้นมา

- ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเปิดโอกาสให้จัดการศึกษาทางเลือกเป็นไปได้สะดวกมากขึ้น
- โครงสร้างพื้นฐานทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศซึ่งจัดให้โดยรัฐมีทิศทางลงสู่ส่วนท้องถิ่นมากขึ้น เช่น โทรศัพท์ คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ดาวเทียม เป็นต้น

เงื่อนไขภายในที่เป็นข้อจำกัด

- ในขณะที่อยู่ในระยะเริ่มต้นที่จะพยายามประมวลองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาทางเลือกเพื่อสามารถสร้างความเข้าใจกับสังคมได้มากขึ้น

- ยังขาดแนวคิดและเครื่องมือในการสื่อสารกับสังคม ถึงประโยชน์ที่แท้จริงของการศึกษาทางเลือกซึ่งเป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต

- เนื่องจากการจัดการศึกษาทางเลือกส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพราะต้องการแก้ปัญหาของเด็ก เยาวชน และชุมชน ทำให้การจัดการศึกษาจะต้องคำนึงถึงความพร้อมของเด็ก เยาวชน และชุมชน ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และทัศนคติ และประกอบไปกับการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ควบคู่กันไปด้วย ทำให้การจัดการศึกษาทำได้ไม่เต็มประสิทธิภาพ

- องค์กรหรือชุมชนที่จัดการศึกษาทางเลือกมีขนาดเล็กตั้งอยู่กระจัดกระจายไปทั่วประเทศ จึงเป็นอุปสรรคต่อการร่วมมือกัน

- ขาดแหล่งทุนและการสนับสนุนจากภาครัฐ สังคม และแหล่งสนับสนุนอื่นๆ
- ขาดแคลนบุคลากรที่มีใจและความพร้อม

เงื่อนไขภายในที่เป็นโอกาส

- ศรัทธาและความตั้งใจของผู้จัดการศึกษาทางเลือกซึ่งปรากฏให้เห็นในหลายกรณี จะเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับผู้ที่ร่วมเดินทางสายนี้

- ตัวอย่างของความสำเร็จในการจัดการศึกษาทางเลือกจะเป็นพลังที่ดีของการผลักดันขบวนการต่อไป
- ความตื่นตัวของผู้จัดการศึกษาทางเลือก ที่จะแสวงหาความร่วมมือเป็นเครือข่ายในการพัฒนาเรื่องต่างๆ ร่วมกันมีมากขึ้น

3.2 ประเด็นคำถามเชิงยุทธศาสตร์

ในการกำหนดจุดยืนและข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์การศึกษาทางเลือกภาคประชาชนและชุมชน ควรมีคำถามหลักดังนี้

- การศึกษาทางเลือกจะเป็นทางเลือกการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการสืบสานอาชีพ ภูมิปัญญาและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืนได้อย่างไร
- การศึกษาทางเลือกจะเป็นทางเลือกการเรียนรู้เพื่อการสืบสานอดีตกับปัจจุบันเพื่อมุ่งสู่อนาคตของเยาวชนได้อย่างไร
- การศึกษาทางเลือกจะช่วยสร้างสะพานเชื่อมให้กับเยาวชนและประชาชนวัยทำงานของท้องถิ่นที่ประสงค์จะเรียนและมีศักยภาพที่จะเรียนต่อระดับสูงขึ้น(อุดมศึกษา)ได้อย่างไร

- การศึกษาทางเลือกจะเป็นทางเลือกเพื่อยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การเป็นองค์ความรู้ของมวลมนุษยชาติ หรือเป็นองค์ความรู้ระดับ world class จากภูมิปัญญาฐานรากของไทยได้อย่างไร

- การศึกษาทางเลือกจะจัดระบบความสัมพันธ์อย่างไรกับ
 - โรงเรียนที่อยู่ในชุมชน
 - สมาชิกชุมชนและเครือข่ายชุมชน
 - องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
 - องค์กรพัฒนาเอกชน
 - สถาบันอุดมศึกษาทั้งในท้องถิ่นและส่วนกลาง
 - หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารการศึกษาภาครัฐ

3.3 ข้อเสนอในด้านสาระที่ควรบรรจุไว้ในกฎกระทรวง

(ข้อเสนอตามเอกสารร่างรายงานการวิจัย เรื่อง การจัดการศึกษาทางเลือกโดยสถานศึกษาในรูปแบบต่างๆ โดย นพ.พร พันธุ์โอสด)

กฎกระทรวงควรมีสาระที่จะช่วยเกื้อหนุนต่อการจัดการศึกษาโดยภาคประชาชน เพื่อให้สมกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษา พ.ศ.2542 ดังนี้

1. ให้มีคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ในเขตพื้นที่และส่วนกลาง เพื่อดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับการ จัดการศึกษา ทางเลือกในเขตพื้นที่และส่วนกลาง โดยในเขตที่ยังไม่มีการดำเนินการจัดการศึกษาทางเลือก อาจยังไม่จำเป็นต้องจัดตั้ง แต่ให้จัดตั้งได้เมื่อมีการร้องขอจากชุมชน

2. คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้พื้นที่หรือส่วนกลาง อาจจะมีลักษณะไตรภาคี และจะต้องประกอบด้วยผู้แทน ของบุคคล ครอบครัวย ชุมชน หรือองค์กรเอกชนที่จัดการศึกษาทางเลือก ตามที่ระบุไว้ในมาตรา 12 ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านการศึกษาทางเลือกอีกจำนวนหนึ่ง

3. สถานศึกษาประเภทศูนย์การเรียนรู้ ต้องเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร จำนวนเด็กที่เข้ารับการศึกษาระดับ รวมกัน (ปฐมวัย 3 ปี และการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี รวมเป็น 15 ชั้นเรียน) ต้องไม่เกิน 450 คนใน ทกม. และไม่เกิน 250 คนในเขตพื้นที่อื่น

ทั้งนี้หลักเกณฑ์ในการคำนวณมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า จำนวนนักเรียนต่อชั้นเรียนของศูนย์การเรียนรู้ควรจะ ไม่เกินห้องละ 30 คน และศูนย์การเรียนรู้ที่ใหญ่ที่สุด ไม่ควรมีเด็กมากเกินกว่าชั้นเรียนละ 1 ห้อง

4. การยื่นขอจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ ให้ยื่นจดทะเบียนต่อคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ในเขตพื้นที่รับผิดชอบ

5. ข้อกำหนดเกี่ยวกับอาคารสถานที่และพื้นที่ใช้สอย ให้ดูจากจำนวนเด็กนักเรียน โดยคิดเป็นสัดส่วนพื้นที่ ต่อคน

6. ให้มีคณะกรรมการประจำศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งประกอบไปด้วยผู้แทนครู ผู้แทนผู้ปกครอง และผู้ทรงคุณวุฒิ (ยก เว้นศูนย์การเรียนรู้ขนาดเล็กในครอบครัว)

7. ให้ศูนย์การเรียนรู้มีอำนาจออกไปรับรองจบการศึกษาให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษา ที่ผ่านการทดสอบตามเกณฑ์ การศึกษาภาคบังคับ และการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การทดสอบในระหว่างที่ยังไม่จบการศึกษาภาคบังคับให้เป็นวิจาร์ณญานของแต่ละศูนย์การเรียนรู้ หากใน ระหว่างช่วงเวลาดังกล่าว มีการโยกย้ายสถานศึกษาของผู้รับการศึกษา สถานศึกษาแต่ละแห่งอาจจะดำเนินการทดสอบ ตามที่เห็นสมควรได้

8. ในกรณีที่ผู้ปกครองเห็นว่าเด็กในปกครองได้รับการศึกษาต่ำกว่ามาตรฐาน จนอาจเป็นผลเสียต่อการดำเนิน ชีวิตในอนาคต อาจจะร้องขอต่อคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้เขตพื้นที่รับผิดชอบ ให้จัดการทดสอบเทียบมาตรฐานได้

สำหรับผู้ปกครองบางรายที่ไม่ประสงค์ให้เด็กของตนศึกษาต่อในศูนย์การเรียนรู้ สามารถจะนำเด็กเข้ารับการ ศึกษาต่อในสถานศึกษาของรัฐได้ โดยสถานศึกษาของรัฐอาจจะทำการทดสอบความรู้ความสามารถของเด็ก เพื่อจัดเข้า ชั้นเรียนตามที่เห็นสมควร

9. การสนับสนุนด้านงบประมาณแก่ศูนย์การเรียนรู้ ให้คิดคำนวณเป็นรายหัว ในอัตราไม่ต่ำกว่าการสนับสนุนที่ รัฐให้ต่อสถานศึกษาตามมาตรา 18(1) และ(2)

10. การสนับสนุนด้านงบประมาณ จะต้องไม่เป็นเหตุให้รัฐเข้าแทรกแซง การจัดการเรียนการสอน จนศูนย์การ เรียนสูญเสียคุณลักษณะของความเป็นสถานศึกษาทางเลือก

11. การรับการสนับสนุนด้านงบประมาณของศูนย์การเรียนรู้ ให้เป็นไปตามความสมัครใจของศูนย์การเรียนรู้แต่ ละแห่ง

เอกสารประกอบการเรียบเรียง

1. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542
2. ปฏิรูปการศึกษา : ก้าวอย่างมั่นใจ
(ศูนย์ปฏิบัติการปฏิรูปการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ 2544)
3. รายงานการศึกษาเบื้องต้น การพัฒนาเครือข่ายการจัดการศึกษาโดยครอบครัวในสังคมไทย
(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) สำนักงานกฤษฎามนตรี)
4. ปฏิรูปการศึกษาไทย...ในมุมมองประชาชน
(สำนักงานปฏิรูปการศึกษา-สปศ.)
5. รายงานการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง การศึกษาทางเลือก : การศึกษา คือ วิถีชีวิต
(กลุ่มงานปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ)
6. รายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง การจัดการศึกษาทางเลือกโดยสถานศึกษารูปแบบต่าง ๆ โดย
นพ.พร พันธุ์โอสถ
7. รายงานการศึกษาวิเคราะห์เพื่อการปฏิรูปการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ
พ.ศ.2542 ในรอบภารกิจของสำนักงานปฏิรูปการศึกษา
(กลุ่มงานกฎหมาย สำนักงานปฏิรูปการศึกษา)
8. เอกสารเบื้องต้นของงานวิจัยในโครงการวิจัยศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์
โดย คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์
9. แลกเปลี่ยนเรียนรู้ : โครงการตัวอย่างเพื่อการศึกษาดูงาน กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม

ส่วนที่ 2 : แนวทางการจัดการศึกษา “ศูนย์การเรียนรู้”

1. ความเป็นมา

โดย คุณทรงพล เจตนาวณิชย์

ที่ผ่านมาในเรื่องการศึกษาทางเลือก ซึ่งเป็นกระแสของการปฏิรูประบบการศึกษาที่มีมาก่อนรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2540 ต่อมาจึงมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ออกตามมา แต่ก็ไม่ได้มีความชัดเจนเกิดขึ้นว่า กระบวนการเรียนรู้ของฐานรากที่จัดกันขึ้นโดยชาวบ้าน เช่น ศูนย์การเรียนรู้นอกระบบ กศน. มหาวิทยาลัยชาวบ้าน เครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่น ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี ศูนย์เรียนรู้ชุมชน เป็นต้น ซึ่งมีหลากหลายมิติ หลายกิจกรรม และมีลักษณะจำแนกได้ชัด แต่กระจัดกระจายอยู่ทั่วประเทศนั้น ไม่ได้อยู่ในสายตาของรัฐเท่าที่ควร จึงเกิดคำถามว่า แหล่งหรือศูนย์เรียนรู้ของชาวบ้านตามกระแสการปฏิรูปนี้ มีนวัตกรรมอย่างไรและจะเชื่อมโยงกับการศึกษาในระบบได้อย่างไร

“คำถามต่อมา คือ แหล่งหรือศูนย์เรียนรู้ที่อยู่นอกสายตารัฐนั้น จะจัดความสัมพันธ์ในแง่กฎหมายอย่างไรกับรัฐ ตลอดจนความไม่ชัดเจนอีกหลายๆ ประเด็น “การจัดการศึกษาระหว่างการจัดโดยรัฐ” และ “การจัดโดยภาคประชาชน” นั้น พิจารณาได้ใน 3 มิติ คือ

- (1) มิติผู้ทำหน้าที่จัดการศึกษา พิจารณาจาก พรบ. ได้เปิดให้ผู้มีสิทธิจัดการศึกษาขยายวงออกไปมากขึ้น เช่น บุคคล องค์กรเอกชน สถานประกอบการ เป็นต้น
- (2) มิติด้านเป้าหมาย ถ้าพิจารณาถึงเป้าหมายสุดท้ายของการจัดการศึกษาคงไม่แตกต่างกัน คือ ต้องการความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีจริยธรรม ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข หรือ เรียกว่า เก่ง ดี มีสุข ทั่วทั้งกายและใจ
- (3) มิติด้านรูปแบบ สิ่งนี้ต่างหากที่จะเป็นตัวชี้ขาดความแตกต่าง โดยหากพิจารณาตาม พรบ. ใน มาตรา 15 จะแยกให้เห็นว่าการจัดการศึกษามีอยู่ 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

ดังนั้น หากเราจะนำแหล่งหรือศูนย์เรียนรู้ที่จัดโดยภาคประชาชนมาเทียบเคียงก็จะเข้าได้กับการจัดการศึกษาทุกรูปแบบ แต่ปัญหาคือ จะใช้มาตราไหน กับอะไรบ้าง ซึ่งยังไม่มีคำตอบชัดเจน เรากำลังทำวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ในเนื้อหาและรูปแบบการจัดการศึกษาทางเลือกโดยภาคประชาชน และเมื่อเราได้ข้อเท็จจริงมาแล้วต่อไปรัฐจะมองความสัมพันธ์เหล่านั้นอย่างไร จะเป็นประโยชน์ต่อการยกกร่างกฎกระทรวงให้เข้ามาหนุนเสริมได้อย่างไรภายใต้ธรรมชาติของพวกเขาที่มีความหลากหลาย ตัวอย่างเช่น อาจจะต้องจัดองค์กรกันใหม่ (Self organizing) เพื่อให้เชื่อมต่อกับทรัพยากรของรัฐได้ เป็นต้น ทั้งนี้ประโยชน์ของการจัดสัมมนาในครั้งนี้ ได้แก่

- ด้านรัฐ เช่น สกศ. ถ้าจะมีการออกกฎ กติกา ต่างๆ ก็จะได้ข้อมูล และความเข้าใจที่ถูกต้องไปเชื่อมโยงกับกติกาของรัฐ และอาจจะมาคุยร่วมกันว่า ยังมีอะไรที่ต้องทำร่วมกัน
- ด้านโครงการวิจัย ของคุณสุชาดา ก็จะได้ข้อมูลไปดำเนินการต่อ
- ด้าน สกว. และนักวิจัย จะได้ส่งเสริมการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้และเสริมกระบวนการได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

2. ภาพรวมของโครงการวิจัยการศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์

โดย คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์

ในฐานะหัวหน้าคณะวิจัยโครงการวิจัยการศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์ ภายใต้การสนับสนุนการวิจัยของ สกว. ได้นำเสนอเนื้อหาใน 2 ประเด็น ดังนี้

1. ปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อขบวนการชาวบ้าน

(1) การเคลื่อนไหวเรื่อง รัฐธรรมนูญ 2540 ได้ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวของขบวนการประชาชนทุกระดับ และทำให้เกิดพื้นที่ใหม่สำหรับกระบวนการพัฒนาของชนฐานล่าง

(2) ทรัพยากร ไหลลงสู่ชุมชนตามนโยบายของรัฐบาลและกระแสการปฏิรูปในเรื่องต่างๆ ได้แก่ นโยบายประชานิยม กองทุนหมู่บ้าน การกระจายอำนาจ การปฏิรูปสุขภาพ การปฏิรูปสื่อ การปฏิรูปการศึกษา การสร้างชุมชนเข้มแข็ง เป็นต้น

ผลที่เกิดขึ้น

(1) เกิดกลุ่มที่อ้างอิงได้มากกว่า 60,000 กลุ่ม (ข้อมูลจาก สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน-พอช.) ที่มีการรวมตัวกันทำกิจกรรมไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่ง ทำให้กระแสการเคลื่อนไหวของขบวนการชาวบ้านโดยรวมสูงขึ้น

(2) เกิดการยกระดับความร่วมมือ การเรียนรู้ ที่ข้ามพื้นที่ ข้ามชาย ข้ามประเด็น เกิดเป็น “การเคลื่อนไหวภาคประชาชน” (People movement) ที่มีการยกระดับใน 4 ด้าน คือ

- ด้านพื้นที่ มีการเรียนรู้ร่วมกันโดยไม่ยึดติดกับพื้นที่
- ด้านการวิจัยสร้างองค์ความรู้ ซึ่งจะส่งผลให้ขบวนการเข้มแข็งยิ่งขึ้น
- ด้านการจัดองค์กร (Self organizing) ทั้งในระดับภูมิภาค และข้ามภูมิภาค
- ด้านนโยบาย เกิดการขับเคลื่อนเพื่อผลักดันนโยบายรัฐ เพื่อให้กฎหมายเปิดช่องให้ดำเนินการได้

การได้

2. ลักษณะการจัดการเรียนรู้

ในระหว่างกระบวนการวิจัย คณะวิจัยฯ ก็ได้ค้นพบลักษณะการเรียนรู้ที่หลากหลาย ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 7 ลักษณะ (setting) ด้วยกัน ได้แก่

- (1) การศึกษาทางเลือกผ่านแหล่งเรียนรู้ ผ่านกลไกที่มีอยู่แล้ว เช่น โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร เว็บไซต์ ที่มี เนื้อหาดีๆ เป็นต้น
- (2) การศึกษาทางเลือกโดยครอบครัว จากการสำรวจพบว่ามีหลายครอบครัวที่จัดการศึกษาให้บุตรหลานเอง แต่บางครอบครัวมีการจัดการศึกษาให้โดยไม่รู้ตัว
- (3) การศึกษาทางเลือกอิงระบบรัฐ พบว่า มีโรงเรียนในสังกัด สปจ. สปก. จำนวนไม่น้อย ที่สร้างเนื้อหาหลักสูตร ให้สอดคล้องกับเด็ก ซึ่งมีลักษณะการเรียนรู้ที่เด็กเป็นศูนย์กลางก่อนที่จะมีกระแสเรื่องนี้ด้วยซ้ำ
- (4) การศึกษาทางเลือกสายครูภูมิปัญญา พบว่าในหลายโรงเรียนเปิดให้ประชาชนชาวบ้านเข้าไปสอน แต่ จำนวนมากที่สอนโดยไม่ได้รับการสนับสนุน บางทีก็เก็บค่าเล่าเรียนเพิ่ม
- (5) การศึกษาทางเลือก สถาบันนอกภาครัฐ เป็นการจัดการศึกษาที่มีแบบแผน คล้ายรัฐ แต่ก็ยังไม่ค่อย ได้รับการยอมรับ เช่น สถาบันพัฒนาการเกษตร มหาวิทยาลัย โสภณสิริ สถาบันกฎหมายปัญญา ล้ำหน้า เป็นต้น

- (6) การศึกษาทางเลือกสายศาสนาปฏิบัติธรรม เช่น สันตโศกที่ใช้เศรษฐกิจพอเพียงสู้กับกระแสบริโภคนิยม มีหลักสูตรเป็นของตัวเอง อาจจะไม่ใช้วิชาการแบบการศึกษาในระบบ แต่เป็นองค์ความรู้ที่นำไปใช้ได้จริง
- (7) การศึกษาทางเลือกผ่านกิจกรรม พบว่ามีเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวภาคประชาชนที่มากมาย จากแบบสอบถามที่ตอบกลับมาพบว่า ได้เรียนรู้จากกิจกรรมที่เข้าร่วม สามารถเรียงลำดับความมากจากปริมาณและนัยสำคัญได้ดังนี้
- การพัฒนาอาชีพ
 - ออมทรัพย์สวัสดิการ
 - ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม
 - วัฒนธรรม ภูมิปัญญา การศึกษา
 - สิทธิชุมชน ประชาสังคม
 - สาธารณประโยชน์

เปรียบเทียบฐานคิดแบบการศึกษากระแสหลัก กับ ฐานการคิดแบบการศึกษาทางเลือก

การศึกษากระแสหลัก	การศึกษาทางเลือก
พ.ร.บ. 2542 แบ่งการศึกษาออกเป็น 3 รูปแบบ คือ - การศึกษาในระบบ - การศึกษานอกระบบ - การศึกษาตามอัธยาศัย มาตรา 8 – เน้นการศึกษาตลอดชีวิตของประชาชน - ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา - มีการพัฒนาสาระ/กระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง	มีความหลากหลาย ไม่ยึดติดรูปแบบ สัมพันธ์กับชีวิตจริง เน้นกระบวนการเรียนรู้มีส่วนร่วม เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตและพัฒนาศักยภาพของตัวเอง-ชุมชน-สังคม
ฐานคิด - เน้นการแข่งขัน	ฐานคิด - ยึดหยุ่น
เน้นระบบโรงเรียน	กระจายอำนาจ (มีส่วนร่วม)
Content based	Problem based

ความคาดหวังหลังจากเก็บข้อมูล

เมื่อรวบรวมข้อมูลทั้งหมดจากการจัดเวที การประชุมกลุ่มย่อย หรืออื่นๆ ตามวิธีการของแต่ละภาคได้แล้วนั้น จะนำข้อมูลมาพิจารณาในด้านต่างๆ ดังนี้

- รูปแบบการจัดกลุ่มและการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น
- เนื้อหาหลักสูตร
- รูปแบบกระบวนการ
- เครื่องมือและการวัดผล

หลังจากนั้นจะจัดทำเป็นฐานข้อมูลรายชื่อและบทคัดย่อ ประมาณ 200 รายชื่อที่อ้างอิงได้ ซึ่งโครงการนี้จะแล้วเสร็จภายในเดือนเมษายน 2546

3. กรณีศึกษา “การศึกษาทางเลือก”

กรณีที่ 1 โรงเรียนชุมชนอีสาน
วิทยาการโดย : ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์

ปรัชญาและแนวคิด

“โรงเรียนชุมชนอีสาน คือ ยามหม้อใหญ่ที่ก่อการเพื่อรักษาไขใจของคนอีสาน
เราจะอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นฐานชี้นำ
เราจะอาศัยข้อชี้แนะจากผู้อาวุโส เป็นส่วนสร้างเสริมความคิด
เราจะอาศัยเทคนิคจากนักวิชาการ เป็นส่วนสร้างเสริมความรู้
เราจะอาศัยสำนึกใหม่ของพวกเรา เป็นฐานปฏิบัติการ
เราจะเอาการนอนหลับฝันดี เป็นตัวชี้วัด”

การขยายเครือข่าย

“ต่อมาเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคี จัดตั้งโครงการ วปอ.ภาคประชาชน
วปอ. หมายถึง วิทยาการกระบวนการป้องกันความอดอยากยากแค้นของคนอีสาน

มี เป้าหมาย ที่จะเติมภูมิคุ้มกันลงในสติปัญญาของคนอีสานให้ได้ 1 ล้านครอบครัว ภายใน 18 ปี ต้องการจิต
สำนึกที่หาญกล้ามาพึ่งพาตัวเองและกันเองให้มากที่สุด ด้วยกระบวนการเรียนรู้ด้วยกันอย่างเป็นระบบ ให้เกิดการเรียนรู้
ความจริง เพื่อนำไปใช้ในชีวิตจริง”

“และเมื่อเร็วๆ นี้ได้เปิด มหาวิทยาลัยไทยอีสานคืนถิ่น เพื่อหาทางเอาลูกหลานกลับคืนสู่ท้องถิ่น”

วิชาที่เปิดสอน

วิชากลับบ้านเถาะลูก	วิชาความรู้ที่จะอยู่ในชนบท
วิชาออกแบบชีวิต	วิชาการสร้างงานแทนการเรียนวิชาทางานทำ
วิชาสร้างเสริมทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรชีวิต	
วิชาบริหารสังคมชนบทให้รู้เท่าทันภายนอก	วิชาพึ่งตนเอง
วิชาพึ่งพาตนเอง	วิชาจัดการปัญหาด้วยตนเอง
วิชาเล็กระจอบอง	วิชาไม่โกงเอาเท่าไร
วิชาจะอมทุกข์หรืออมยิ้ม	วิชาจะไขโยทำไมต้องรอลิโอ
วิชาหัวใจเสริมใยเหล็ก	วิชาธรรมะกับธรรมชาติ
วิชาเรียนจนเข้าใจ	วิชาน้ำตาหรือจะแก้ปัญหใจ
วิชาไม่มีงานอะไรเหมาะกับคนขี้เกียจ	

วิชาสายสามัญ

วิชาคอมพิวเตอร์	วิชาระบบสารสนเทศ
วิชาวิทยาศาสตร์สายพันธุ์ไทย	วิชาภาษาต่างประเทศ
วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์	วิชาภาษาไทย
วิชาเลือกตามอัธยาศัย	

นอกจากนี้ในหลายๆ ครั้งจะจัดเป็นค่ายการเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ

ยุทธศาสตร์

“ต้นไม้จะต้องขึ้นสู่ไร่นา
ปูปลาจะต้องขึ้นหนองน้ำ
ความชอบธรรมต้องขึ้นประชาชน
สมัชชาคนจนจะขึ้นถิ่น”

นโยบาย

“ถึงฝันดีก็อย่าดีเป็นเลห่วย
เร่งปลูกกล้วย ปลูกป่ารักษาอาหาร
เลี้ยงหมู ไก่ ปลา อย่าช้านาน
ชวนแม่บ้านจู้จี้ยู่ที่นา”

กรณีที่ 2 บ้านเรียนดวงตะวัน จ.ขอนแก่น
วิทยากร : นายแพทย์เกรียงศักดิ์ ลากจตุรพิช

ความเป็นมา

บ้านเรียนดวงตะวันเริ่มต้นมาจากครอบครัวลากจตุรพิช ซึ่งมีบุตร 2 คน คือ

1. น้องไอซ์ ขณะนี้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีปัญหา คือ เป็นเด็กที่สมาธิสั้นและเป็น LD (Learning difference) เช่น อ่านหนังสือกลับหัว
2. น้องเทียม เรียนอยู่ชั้นอนุบาล 1 มีปัญหา คือ เกิดอาการซึมเศร้าเมื่อพบครูที่โรงเรียน

เมื่อเป็นเช่นนี้ครอบครัวลากจตุรพิช จึงตัดสินใจจัดการเรียนการสอนเอง แต่เป็นลักษณะที่พ่อแม่จัดให้มีครูมาสอนที่บ้านแทน ผลปรากฏว่าน้องไอซ์มีพัฒนาการที่ดีขึ้น เพียง 1 เทอมผ่านไป ก็สามารถสอบข้อสอบของโรงเรียนที่ไปขอความร่วมมือ ได้คะแนนทุกวิชาอยู่ในระดับปานกลางของห้อง มีเพียงวิชาเดียวที่ได้อันดับสุดท้าย

บ้านเรียนดวงตะวันยังได้เปิดรับเด็กจากครอบครัวอื่นให้มาเรียนร่วมกันอีกด้วย

จุดมุ่งหมายการเรียนรู้ของเด็ก

เริ่มต้นจากแนววลส์ดอฟ (คนเต็มคน) แล้วปรับมาเป็นแนวพุทธ (เป็นชาวพุทธที่ดี โดยใช้มรรค 8 เป็นตัวตั้ง) เพื่อสร้างจุดมุ่งหมายสุดท้ายคือความเป็นเลิศ

วิธีการดำเนินงาน

เมื่อเริ่มตกลึกทางความคิดก็ประกาศหาบุคลากร คือ ครู ผ่านทางวิทยุ เมื่อได้มาแล้วก็คัดเลือกและจัดฝึกอบรมให้ ขณะเดียวกันก็หานักเรียนมาเรียนเพิ่ม เมื่อพร้อมจึงเปิดเป็นบ้านเรียนดวงตะวัน ปัจจุบันมีนักเรียนระดับชั้นประถม 2 คน ระดับอนุบาล 3 คน และเด็กเล็ก 2 คน

สิ่งที่บ้านเรียนดวงตะวันจะต้องทำด้วยคือ จัดทำกรอบการวางแผนทางการเงิน และขยายแนวคิดให้กับ อบต.

การประเมินผล

- ตามวัตถุประสงค์

- ตามสภาพความเป็นจริง
- ตามเสียงสะท้อนของพ่อแม่
- ตามผลงานของเด็ก

กรณีที่ 3 โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น
วิทยากร : คุณเดชา เปรมฤดีเลิศ

ประสบการณ์ 20 ปี ของเอ็นจิโอไทย

ในช่วง 10 ปีแรกในการทำงานของเอ็นจิโอ ใช้วิธีการทำงานแบบแนวราบตามแนวทางของอาจารย์ป๋วย เพราะเห็นว่าชาวนาถูกเอาเปรียบและไม่มีโอกาส พอราวปี พ.ศ. 2533-34-35 เริ่มเป็นแนวคิดนิดหน่อย เพราะเริ่มเห็นการแย่งชิงทรัพยากรโดยภาครัฐและทุน เอ็นจิโอและชาวบ้านจึงรวมตัวกันสะสมความรู้และเจรจากับภาครัฐ กรณีของลำน้ำมูลที่เกิดการทำลายวิถีชีวิตชาวประมง เราจึงเข้าไปจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ ก็เรียกว่าเป็นแนวคิดนิดหน่อยเพื่อที่จะบอกกับรัฐ พอปี พ.ศ. 2537-2538 เห็นว่าต้องทำงานกับคนในเมืองมากขึ้น เป็น Public Communication

โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

เป็นโครงการเล็กๆ ที่ทำงานกับโรงเรียนโดยตรง ประมาณเกือบ 10 โรงเรียนที่อยู่ในเมือง มีนักเรียนบางส่วนที่เรียนจบไปแล้วก็กลับมาช่วยเป็นอาสาสมัคร แบบพี่กับน้อง ต่อมาเมื่อมีเพื่อนเราได้เป็นเทศมนตรีก็ชวนเราไปทำให้กับโรงเรียนเทศบาล ก็จะเลือกเฉพาะโรงเรียนที่ตั้งใจแล้วรับแนวคิดไปดำเนินการโดยครูและนักเรียนกันเองและร่วมกันกับโครงการ ไม่ใช่ให้โครงการไปทำ

เราถือว่ากระบวนการเหล่านี้รวมถึงการเคลื่อนไหวของชาวบ้าน การเข้าใจของชาวบ้านว่าเขามีศักยภาพดูแลลำน้ำมูลได้ เป็นเรื่องการศึกษาแม้ว่าจะไม่ใช่โดยตรงก็ตาม ซึ่งเป็น กระบวนการเรียนรู้ที่เอาฐานปัญหาเป็นตัวตั้ง (Problem base)

วิธีการทำงาน

- ทำงานกับชาวบ้าน	ให้ชาวบ้านทำกันเอง
- ทำงานกับโรงเรียน	ให้ครูและนักเรียนทำกันเอง

กรณีที่ 4 โครงการ “budpage.com”
วิทยากร : คุณอิศรา สุกงารัตนกุล

ความเป็นมา

เริ่มต้นจากการที่เห็นคนมีความทุกข์ คนคิดฆ่าตัวตาย สนใจแต่เรื่องส่วนตัวและวัตถุ สังคมมีแต่อบายมุข วิกฤตสถาบันสงฆ์ สิ่งต่างๆ เหล่านี้จึงเกิดความคิดว่าต้องการจะฟื้นฟูสภาพสังคมที่ดีขึ้นมา จึงเสนอให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าของพุทธศาสนา และให้เห็นมิติทางสังคม ให้มองเห็นสภาวะของสังคม และรู้ว่าโครงสร้างของสังคมอะไรที่ทำให้เราเกิดทุกข์

วัตถุประสงค์

1. ให้หลักธรรมและด้วยภาษาของเขาเอง
2. แนะนำวิธีแก้ปัญหาชีวิตของเขาเอง เพื่อนำไปสู่ความศรัทธาในหลักธรรมทางศาสนา

เนื้อหา

- จะนำเสนอหลักธรรมที่ใช้ได้กับชีวิตประจำวัน
- มีธรรมะจากข่าว โดยนำความคิดดีๆ ของคนในข่าวมาเทียบให้เห็น

วิธีการ

- ตอบปัญหาชีวิต แบบปุจฉา วิปัสสนา
- ตั้งคำถามท้าทายให้ตอบกัน
- สร้างบทความที่ขัดแย้งให้คิด และถามตอบอย่างมีเหตุผล

ผลการดำเนินงาน

- มีผู้เข้าชมเว็บวันละประมาณ 200–300 คน บางวันมากถึง 800 คน
- มีเสียงสะท้อนว่า จะฆ่าตัวตายก็เปลี่ยนใจ หรือ บางคนก็มีศรัทธาจะออกบวช
- สมาชิกจดหมายข่าว 10,000 คน

กลุ่มเป้าหมาย

จากการตรวจสอบผู้เข้ามาเยี่ยมชมเว็บ ปรากฏว่าเป็นคนช่วงอายุ 20–30 ปีสูงที่สุด

กิจกรรมในอนาคต

จะเพิ่มเนื้อหาที่เห็นมิติทางสังคม เพื่อที่จะให้คนชั้นกลางเข้าใจคนจนมากขึ้น

กรณีที่ 5 โรงเรียนชวนา จ.น่าน
วิทยากร : คุณสำรวย ผัดผล

ความเป็นมา

ปัญหาของเกษตรกรที่ไม่มีทางออก ต้องพึ่งพิงเทคโนโลยีและระบบตลาดที่ไม่เป็นธรรม ทำให้ชาวนาไม่เป็นอิสระ จึงมีการทำกิจกรรมต่างๆ มากมาย แต่พบว่า การเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนเป็นเรื่องยาก จึงต้องมาสร้างคนจากการศึกษา และสัมพันธ์กับสิ่งที่เขาทำอยู่แล้ว คือ อาชีพเกษตรกร โดยให้เขาได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย จึงได้บทสรุปว่าต้องมี “โรงเรียนชวนา”

กลุ่มเป้าหมาย

- นักเรียนไม่เกิน 30 คน รุ่น/ชุมชน ปัจจุบันมี 4 ชุมชน
- อายุของนักเรียน อยู่ในช่วง 20–60 ปีหลักการและแนวคิดผสมผสานองค์ความรู้ 2 ส่วนเข้าด้วยกัน คือ องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ (เช่นการคัดเลือกสายพันธุ์ การปรับปรุงพันธุ์ข้าวพื้นเมือง) กับ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน (เช่น ความเชื่อ การอนุรักษ์) โดยผ่าน กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม

กระบวนการเรียนรู้มีส่วนร่วม

เป็นเทคนิคการเรียนรู้อย่างหนึ่งที่เริ่มจากการกำหนดความคาดหวัง กำหนดวัตถุประสงค์ วางแผน/ออกแบบ กระบวนการ (เนื้อหา วิธีการ หลักสูตร) จัดกระบวนการ จัดปรับกระบวนการ ประเมินผลระหว่างและสิ้นสุดกระบวนการ ติดตามผล ประเมินผล

การดำเนินงาน

- ขั้นเตรียมงาน ได้แก่ ประสานชุมชน เก็บข้อมูลพื้นฐาน อบรมผู้นำเกษตรกร คัดเลือกแปลงทดลอง เตรียมเมล็ดพันธุ์ และอุปกรณ์การเรียนรู้
- ขั้นปฏิบัติ ได้แก่ การศึกษาในแปลงทดลอง การศึกษาระบบนิเวศเกษตร องค์กรความรู้/แบบฝึกหัด
- ขั้นประเมินผล/วางแผนงาน ได้แก่ จัดงานวันเกษตรกร การประเมินเกษตรกร การประเมินอาสาสมัคร การวางแผนงานอนาคต

กรณีที่ 6 โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา
วิทยากร : คุณชัชวาลย์ ทองดีเลิศ

ความเป็นมา

สืบเนื่องมาจากการจัดงาน “สืบสานล้านนา” ประจำปีเดือนเมษายนของทุกปี เริ่มตั้งแต่ปี 2540 เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น แต่พบว่าไม่สามารถก่อให้เกิดการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความต่อเนื่องและหลากหลายได้ ดังนั้นโครงการ “โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา” จึงเกิดขึ้นด้วยความร่วมมือของหลายฝ่าย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อรวบรวมผู้รู้ พ่อครู แม่ครู ช่างพื้นบ้านในแขนงต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนล้านนา
2. ศึกษารวบรวมข้อมูล องค์กรความรู้พื้นบ้านในรูปของตำราให้คนรุ่นใหม่ศึกษาได้
3. จัดทำหลักสูตรและจัดอบรมระยะสั้น
4. เผยแพร่ให้ความรู้แก่สาธารณชนเพื่อให้เห็นความสำคัญของการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น
5. ประสานเครือข่ายทั้งภาครัฐ เอกชน ในการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

โครงสร้างกิจกรรม

แยกได้เป็น 4 ส่วนหลัก ดังนี้

1. การเรียนรู้ภูมิปัญญาของเยาวชน โดยจัดให้มีการเรียนรู้ทั้งที่โฮงเฮียน ที่สถาบันการศึกษา ที่บ้านพ่อครู แม่ครู และค่ายเยาวชนสืบสานภูมิปัญญา
2. สถาบันวิชาการพื้นบ้านล้านนา ได้มีกลุ่มนักวิชาการจัดทำตำราภูมิปัญญา ทำสื่อภูมิปัญญา (เทป วีซีดี ฯลฯ) และสืบสานเสวนา
3. สนับสนุนเครือข่ายภูมิปัญญา เช่น เครือข่ายพ่อครูแม่ครู ชมรมโบราณ ชมรมสืบสานตำนานปี่ซอ ชมรมพื้นฟูวิถีล้านนา ชมรมกาตหมั้ว เครือข่ายอาสาสมัครวัฒนธรรม ชุมชนคนรักป่า เครือข่ายหมอเมือง ฯลฯ
4. โครงการวิจัยการศึกษาทางเลือกภาคเหนือ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาโดยภาคประชาชน

การคิดค่าเล่าเรียน

เดิมคิดเป็นค่าไหว้ครู เช่น 12 บาท 36 บาท แต่ต่อมาขอเป็นคนละ 500 บาท รวมทั้งค่าวัสดุ

ผลที่เกิดขึ้น

พ่อครูแม่ครูที่เคยไปสอนตามโรงเรียน ก็เริ่มมีความมั่นใจ จึงเปิดสอนที่บ้านของตัวเอง หรือที่ยังนางบ้าง ซึ่งจะ
ทำให้เกิด จุดเรียนรู้ในชุมชน มากขึ้น

กรณีที่ 7 โรงเรียนมอนเตสเซอร์รี่ จ.เชียงราย
และโฮมสคูลของ ด.ช.ยิ่ง อายุ 12 ปี
วิทยากร : คุณวิศิษฐ์ วังวิญญู

แนวความคิด

จากทฤษฎี คนเราได้เรียนรู้จากโรงเรียนเพียง 5 เปอร์เซ็นต์ แต่จดจำได้เพียง 5 เปอร์เซ็นต์ แต่เราเรียนรู้จากชีวิตถึง 95 เปอร์เซ็นต์และสามารถจดจำได้ถึง 100 เปอร์เซ็นต์ “เพราะความทรงจำของมนุษย์เป็นปาฏิหาริย์ ความจริงมนุษย์จำทุกอย่าง แต่ปาฏิหาริย์ คือ โรงเรียนสอนให้เราจำไม่ได้” จึงไม่ส่งลูกเข้าโรงเรียนเพราะโรงเรียนเป็นที่ทำลายความอยากเรียนรู้ของเด็ก และมาจัดการเรียนการสอนที่บ้านเอง

แนวทางการเรียนการสอน

หาข้อมูลจากโฮมสคูลของอเมริกา และเลือกตามแนวทางที่สุดขั้ว คือ เรียนแบบไม่มีหลักสูตร ใช้ความสนใจของเด็กเป็นตัวบอกว่าเรียนอะไร ขณะนี้สิ่งที่น้องยิ่งเรียนเป็นประจำ คือ ภาษาอังกฤษที่โรงเรียนสอนภาษาอังกฤษอยู่เอเปียน ทำเว็บเพจ ในทุกๆ วัน ช่วงเช้าพ่อจะเขียนหนังสือ น้องยิ่งจะเลือกบทความที่มีสาระมาอ่าน บ่าย ไปทำชาลาเปาที่ร้านเพื่อนของพ่อ เย็นขี่จักรยาน (ประมาณอาทิตย์ละ 30-40 กม. เพราะอยากหล่อ) หลังทานข้าวเย็นก็ไม่มีโทรทัศน์ให้ดูแต่จะอ่านหนังสือแทน

ความคาดหวัง

1. ต้องไม่ให้มีอะไรมาทำลายความรักในการเรียนรู้ของเด็ก
 2. การสร้างวินัยชีวิตของตัวเอง
 3. การรู้จักจับประเด็น และวัฒนธรรมการจับประเด็น
- ซึ่งถ้าได้ 3 อย่างนี้แล้วเขาอยากเข้ามหาวิทยาลัยหรือไม่ ก็แล้วแต่

ตั้งประเด็นปัญหา

การศึกษาในโรงเรียนเน้นเนื้อหา (Content base) ถ้าเป็นชาวบ้านก็มีการเรียนรู้จากปัญหาที่เผชิญ (Problem base) แต่กรณีน้องยิ่งใช้กระบวนการ (Process base)

Joseph Chilton Pearce เขียนเรื่อง Magical Child Magical Parents The Optimum Learning Relationship เขียนว่า มนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้ ค้นหาอะไรที่เราเรียนรู้ได้ดีที่สุด ที่เรามั่นใจว่าเราทำได้ดีที่สุด เช่น ทำขนม ทำงานบ้าน การศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้ เป็นต้น และการเรียนรู้แบบนั้นเรียนรู้ด้วยความรู้สึก แบบไหน ในทางวิทยาศาสตร์บอกว่าความรู้สึกแบบนั้นจะทำให้เราเรียนรู้ได้ง่าย เช่นการเรียนรู้ในอารมณ์ที่ผ่อนคลาย ขี้เล่น แสดงความเป็นตัวตนออกมา

กรณีที่ 8 ชุมชนวัฒนธรรมคลองขนมจีน
วิทยากร : อาจารย์สุรินทร์ กิจนิตย์ชีว์

ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายใต้กระแส Modernize

ชื่อเดิมของชุมชนวัฒนธรรมคลองขนมจีน คือ ชุมชนสาคลี เป็นชุมชนเล็กๆ ที่ถูกผูกโยงเข้ากับกระแสการทำประเทศให้ทันสมัย พบว่า 40 ปีที่ผ่านมา สิ่งที่ชุมชนเคยมีและเป็นทุนทางสังคมของชาวบ้านนั้นได้สูญเสียไปใน 3 เรื่องสำคัญ คือ

1. การพึ่งตนเองได้ในเรื่องปัจจัย 4 ซึ่งชาวบ้านเคยเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง
2. ทรัพยากร ผืนดิน ผืนน้ำ ที่เคยสมบูรณ์ ขณะนี้เหลือแต่ขยะและหนี้สิน
3. สถาบันชุมชน ที่เคยผูกพันกัน ความเป็นชุมชนอ่อนกำลังลง เพราะการแย่งกันแสวงหาเงินตรา แล้วคนในชุมชนส่วนใหญ่ปรับตัวไม่ได้ เพราะอิทธิพลภายนอกเข้ามาแซง

การรวมพลังต่อสู้ของคนในชุมชน

เมื่อกระแสภายนอกเข้ามาทำลายวิถีชุมชนเช่นนี้ ชุมชนสาคลีก็ได้เกิดมีผู้นำการเปลี่ยนแปลงขึ้น เช่น ครู พระ ผู้นำชุมชน ได้มาคิดร่วมกันว่าจะชะลอรั้งความล่มสลายของชุมชนได้อย่างไร จึงช่วยกันคิดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อเป็นเครื่องมือให้การเรียนรู้แบบชุมชนและสร้างผู้นำรุ่นใหม่ ใน 7 เรื่อง ดังนี้

1. เกษตรยั่งยืน
2. การแปรรูปสินค้าเกษตร
3. กองทุนชุมชน กลุ่มออมทรัพย์
4. กลุ่มเยาวชนกับวัฒนธรรม
5. กลุ่มพัฒนาไก่พื้นบ้าน
6. แพทย์แผนไทย
7. สื่อชุมชน

กระบวนการ

1. ฐานอยู่ที่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้หันมาเชื่อมั่นศักยภาพของตนเอง เชื่อมโยงประวัติศาสตร์กรุงเก่า ว่าเรามีศักดิ์ศรีแห่งสามัญชนอย่างไร หรือเรียกว่าเป็น “ภูมิปัญญากรุงเก่า”
2. เน้นการมีส่วนร่วม ของภาคประชาชน เราต้องเป็นตัวละครเอง
3. เชื่อมโยงกิจกรรมเป็นองค์กรรวม แต่ต้องไม่ใช่คำที่ชาวบ้านฟังแล้วเข้าใจยาก ไม่เช่นนั้นชาวบ้านจะตกอยู่กับ “ทะเลแห่งถ้อยคำ”

กรณีที่ 9 โรงเรียนธรรมชาติม่อนแสงดาว จ.เชียงราย
วิทยากร : คุณประนอม ใจหมั่น

ความเป็นมา

สมาคมสร้างสรรค์ชีวิตและสิ่งแวดล้อมได้ดำเนินงานพัฒนาชุมชนในพื้นที่ชนบทและชุมชนพื้นที่สูงของพี่น้องชนเผ่ามากกว่า 10 ปี ได้ค้นพบว่าโครงการต่างๆ ที่ลงไปสู่ชุมชนนั้น เมื่อหมดโครงการกิจกรรมนั้นก็ไม่ได้มีการสานต่อ

เพราะโครงการยังไม่สามารถเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนได้ จึงได้วิเคราะห์กันว่าปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้นในชุมชนจำเป็นที่จะต้องแก้ไขที่ “การศึกษา”

ปรัชญาของโรงเรียน

โรงเรียนธรรมชาติมอนแสงดาว คือ บ้านและศูนย์การศึกษาทางเลือกตามวิถีธรรมชาติและพึ่งตนเองของเด็กที่ยากจนและด้อยโอกาส มีปรัชญาและจุดมุ่งหมายให้เด็กเคารพธรรมชาติ สืบสานภูมิปัญญา พึ่งพาตนเอง เก่งคิด กล้าทำ มีคุณธรรมชีวิต จิตวิญญาณไท รับผิดชอบต่อสังคม

แนวทางการเรียนการสอน

มอนฯ เปิดการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 รับเฉพาะเด็กหญิงที่ด้อยโอกาส เนื่องจากเป็นกลุ่มที่เสี่ยงต่อปัญหาต่างๆ มากที่สุด เนื้อหาหลักสูตรใช้ตามแนวของ กศน. แต่ก็มีปัญหาที่เนื้อหาไม่สอดคล้องกับชนเผ่า และยังมีปัญหาด้านการสื่อสารภาษาไทยอีกด้วย จึงพยายามเน้นการปฏิบัติให้สอดคล้องกับประสบการณ์ของชนเผ่าตนเอง เช่น ด้านกิจกรรมก็จะเน้นงานปักผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชนเผ่า งานเกษตรธรรมชาติ เป็นต้น

กระบวนการที่ยังอยู่ระหว่างดำเนินการ

การปรับความคิดความเข้าใจกับ บุคลากรของ กศน. ที่มาร่วมสอนด้วย เช่น วิธีการสอนจะไม่ต้องมีการเก็บคะแนนได้ไหม หรือปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรม เป็นต้น

ความคาดหวังต่อนักเรียน

อยากให้เกิดการรักท้องถิ่น เห็นคุณค่าภูมิปัญญาของเผ่า ไม่คิดว่าตัวเองถูกเหยียดหยาม มีความรู้ความเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความชื่นชมในศิลปะและวัฒนธรรมของตนเอง และไม่ว่าจะไปเรียนต่อที่ไหนก็ขอให้กลับไปพัฒนาถิ่นตัวเอง

แนวทางการศึกษาต่อของนักเรียน

หลังจากจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 ถ้าเด็กอยากศึกษาต่อ ก็จะติดต่อกับศูนย์ชาติพันธุ์ ซึ่งจะช่วยเหลือเรื่องสอบเข้าและทุนการศึกษา

กรณีที่ 10 ศูนย์ส่งเสริมพลเมืองเด็กสงขลา จ.สงขลา
วิทยากร : อาจารย์กรรณิการ์ ปานดำรงค์

ความเป็นมา

เริ่มต้นความคิดจากบุคคลและกลุ่มที่ทำกิจกรรมเกี่ยวข้องกับงานพัฒนามาก่อน โดยเฉพาะครูและองค์กรพัฒนาเอกชน โดยการมีส่วนร่วมของเด็กด้วย ได้วิเคราะห์แล้วเห็นว่าน่าจะมีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและให้เกิดผลอย่างแท้จริง จึงรวมกลุ่มกันเป็นศูนย์ส่งเสริมพลเมืองเด็กสงขลา

แนวทาง

1. นำเสนอทางเลือกการจัดการเรียนรู้
2. แสดงออกถึงความไม่เพิกเฉยต่อปัญหาสังคม
3. มีสำนักต่อชุมชน

กิจกรรมการเรียนรู้

มีความหลากหลายทั้งเนื้อหาประเด็น เช่น เรื่องทรัพยากร การสร้างเสริมภูมิปัญญา/วัฒนธรรม ปัญหา ชุมชน อาชีพ และมีความหลากหลายในด้านรูปแบบ เช่น การสอนรายวิชาในห้องเรียน การจัดค่ายศึกษา การรณรงค์ การจัดทำสื่อ และเวทีแลกเปลี่ยน เป็นต้น

ปัจจัยสนับสนุนประการหนึ่งในการเรียนรู้ คือ ในชุมชนต่างๆ จะมีแหล่งเรียนรู้ที่ทำให้เด็กได้เข้าไปสัมผัสกับของจริง ซึ่งเป็นประสบการณ์ตรงของเด็กเอง และเป็นไปอย่างมีส่วนร่วม มีชีวิตชีวา

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

1. ช่วยเสริมสร้างความมั่นใจให้กับชาวบ้านถึงองค์ความรู้ที่ตัวเองมี
 2. ปรับทัศนคติของครูที่คิดว่าตัวเองรู้ทุกเรื่อง
 3. ช่วยเสริมพลังการต่อสู้ของชาวบ้านในด้านเอกสารข้อมูลจากการวิจัยเชิงสำรวจ ทำให้ชาวบ้านมั่นใจเพราะมีเอกสารยืนยันกับภาครัฐถึงทรัพยากรในชุมชนที่ต้องช่วยกันรักษาไว้ ถือเป็นกลไกการเรียนรู้ของเด็กที่ตอบสนองชุมชน
- การขยายผล

ได้ขยายความร่วมมือไปยังโรงเรียนในระดับประถม มัธยม และมหาวิทยาลัย รวมทั้งสิ้นประมาณ 23 แห่ง และมีครูที่ร่วมทำงานด้วยประมาณ 30 คน

มีบทเรียนที่ได้จากการทำงานร่วมกับโรงเรียนว่า บางกิจกรรมเคลื่อนตัวไปได้เร็ว บางตัวติดที่โครงสร้าง จึงทำให้พลเมืองเด็กจะต้องเคลื่อนไหวให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างด้วย

กรณีที่ 11 โรงเรียนไทรไร่ไม่ จ.พัทลุง
วิทยากร : คุณสาทร สมพงษ์

เจตนารมณ์

ต้องการให้เด็กมีความรักที่จะเรียน มีความสุข และค้นพบศักยภาพของตัวเอง

วัตถุประสงค์

1. สร้างองค์รวมของชีวิต
2. ประสานกับฝ่ายต่างๆ เป็นเครือข่ายการเรียนรู้

กลุ่มเป้าหมาย

เริ่มต้นจากระดับหมู่บ้านเล็กๆ ในจังหวัดสงขลา ต่อมาขยายไปถึงโรงเรียน 9-10 แห่งในจังหวัดพัทลุง และปัจจุบันร่วมกับภาคีขยายไปถึง 4 จังหวัดภาคใต้ นักเรียนรุ่นแรกๆ เรียนจบมหาวิทยาลัย 1-2 ปีแล้ว และบางคนกลับมาเป็นอาสาสมัคร

เนื้อหา-หลักสูตร

1. สถานการณ์ (อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นวัตกรรมทางการศึกษา และภูมิปัญญา)
2. ความสนใจ เช่น ศิลปะ วรรณกรรม จิตใจ
3. การค้นหา-ค้นพบสิ่งที่รักและทำอย่างจริงจัง
4. ปัจจัยที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต เช่น ศิลปการดำเนินชีวิต สุขภาพองค์รวม เกษตรยั่งยืน

รูปแบบ-กระบวนการเรียนรู้

ประกอบด้วยหลากหลายรูปแบบ เช่น ค่ายการเรียนรู้ การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การเสวนา วาทะพิจารณา การทำงานศิลปะ การภาวนา และห้องสมุด

กระบวนการที่สำคัญ

1. มีส่วนร่วมในการคิด
2. มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

3. มีส่วนร่วมในการลงมือทำ

การวัดผล

- ความเป็นตัวของตัวเอง
- ความคิดสร้างสรรค์ในชีวิต-สังคม
- ความสัมพันธ์กับคนรอบข้าง
- ใจกว้าง ยอมรับความต่าง การรู้จักฟัง
- การดูแลสุขภาพ
- ความสุขในชีวิต

กรณีที่ 12 กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ จ.สุราษฎร์ธานี
วิทยากร : คุณลำยอง เตียสกุล

ความเป็นมา

เริ่มต้นจากความเป็นเพื่อนนักศึกษาที่ทำกิจกรรมมาร่วมกันที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ คือ กลุ่มลานสนสัมพันธ์ และได้ก่อตั้งกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ขึ้นเมื่อปี 2539 หลังจากที่เราเรียนรู้ผ่านกิจกรรมต่างๆ มาตั้งแต่ปี 2534

วัตถุประสงค์

1. พัฒนาเด็กและเยาวชนโดยการจัดการของเด็กและเยาวชนเอง
2. พัฒนากลุ่มและเครือข่ายเยาวชน
3. ร่วมงานกับเครือข่ายประชาคมในพื้นที่

กิจกรรมในช่วงปี 2545

กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับครู เพื่อนๆ น้องๆ ในกลุ่ม และประชาคมได้มากขึ้น โดยมีงานหลัก 3 ด้าน คือ

1. งานเครือข่าย ร่วมมือกับเด็กในโรงเรียนและชุมชน ช่วยกันจัดกระบวนการเรียนรู้ในช่องทางต่างๆ
2. งานวิจัยการเรียนรู้ เพื่อสรุปบทเรียนการทำงานให้ชัดเจนและพัฒนารูปแบบ และแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
3. การจัดกิจกรรมทางเลือก เช่น กลุ่มศึกษา สโมสรเยาวชน กิจกรรมลานปัญญา งานสื่อ งานค่ายฝึกอบรม เป็นต้น เพื่อเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่เข้าร่วมกิจกรรมได้ตามความสนใจ

ผลที่เกิดขึ้น

กระบวนการเรียนรู้ตลอด 10 ปีที่ผ่านมา ได้พัฒนาวัฒนธรรมการเรียนรู้ของเยาวชนให้มีสำนึกที่ดีขึ้น ได้เห็นการแสดงออกถึงความคิดเชิงองค์รวม มีแกนนำกลุ่ม มีคนทำงาน แม้ไปศึกษาต่อก็ยังติดต่อสื่อสารกัน ภายในโรงเรียนก็เกิดกลุ่มน้อยๆ ที่ทำกิจกรรมในด้านต่างๆ เช่น กลุ่มเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มสื่อเสียงตามสายในโรงเรียน กลุ่มสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มเรียนรู้ในท้องถิ่นที่ริเริ่มโดยคนในท้องถิ่นเอง เช่น กลุ่มการเรียนรู้ที่อำเภอคีรีรัฐนิคม การจัดกิจกรรมต่างๆ และร่วมเป็นเครือข่ายกับกลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์

วิถีทางของกลุ่ม

รูปแบบของหน่วยการเรียนรู้ที่ทางกลุ่มฯ ดำเนินการอยู่ในขณะนี้ คือ กลุ่มการเรียนรู้เล็กๆ มีความสัมพันธ์ที่ดี สามารถร่วมมือกับโรงเรียน ชุมชน พ่อแม่ วางแผนการศึกษาของตนเองได้ ทั้งการเรียนรู้จากกิจกรรม จากปัญหาในชุมชน หรือจากหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยตอบสนองความต้องการของเด็กและเยาวชนได้ดี ซึ่งถือเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของภาคสังคมในการสร้างสติปัญญา เพื่อตอบสนองความเปลี่ยนแปลงที่คาดการณ์ได้ยากในอนาคต

กรณีที่ 13 โรงเรียนสัมมาสิริฯ จังหวัดกรุงเทพฯ
วิทยากร : อาจารย์ขวัญดี อัครวณิชชัย

ความเป็นมา

เริ่มมาตั้งแต่ปี 2533 ใช้หลักสูตรของ กศน. แต่พบว่า เป็นการเรียนเป็นก้อนๆ และเด็กเล็กก็ไม่สามารถเรียนได้

ปรัชญาการศึกษา

ถือเป็นความแตกต่างอย่างมากที่สุดกับการศึกษาตามระบบ สำหรับกลุ่มสัมมาสิริฯจะไม่มุ่งเน้นแยกเด็กเก่ง-ไม่เก่ง แต่จะมี ลำดับการสร้างเสริมเด็ก ดังนี้

ลำดับที่ 1 สร้างจริยธรรมขึ้นในตัวเองก่อน

ลำดับที่ 2 ทำให้เด็กไม่เป็นปัญหาสังคม คือ ต้องเลี้ยงตัวเองได้

ลำดับที่ 3 ทำให้เด็กช่วยสังคมได้

ลำดับที่ 4 ให้ด้านวิชาการ

ดังนั้น จริยธรรม – งาน – วิชาการ ต้องไปด้วยกัน

กลุ่มเป้าหมาย

ระดับการศึกษาที่เปิดสอน มีทุกระดับตั้งแต่อนุบาลถึงอุดมศึกษา (วิทยาลัยชุมชน)

ระดับอุดมศึกษามีชื่อเรียกว่า “วังชีวิต” เรียนทางด้าน (คณะ) เทคโนโลยีทางการเกษตร และ (คณะ) พุทธชีวิตศิลป์ (ศิลปะการใช้ชีวิต)

เกณฑ์การรับเด็กเข้าเรียน อย่างน้อยเด็กที่เข้ามาเรียนจะต้องยอมรับการรักษาศีล 5

ภาพลักษณ์ของเด็ก เหมือนชาวนา คือ ใส่ชุดม่อฮ่อม ไม่สวมรองเท้า ดัดผมสั้นเกรียน สมถะเรียบง่าย แต่ไฮเทค

รูปแบบการเรียนรู้

จะใช้การจัดเป็นฐานการเรียนรู้ให้เด็กที่สนใจได้เข้าไปเรียนรู้จากการทำจริง เช่น ฐานเต้าหู้ ฐานปุย ฐาน กสิกรรม เป็นต้น

ปัญหาที่เกิดขึ้น

งานล้นมือเด็ก ทำให้มีเวลาในการเรียนในห้องเรียนน้อย จึงต้องเรียนรู้จากการทำงาน

กรณีที่ 14 หอดูดาวเกิดแก้ว จังหวัดกาญจนบุรี

www.kirdkao.org

วิทยากร : น.ท.ฐาทร เกิดแก้ว

ความเป็นมา

เป็นความใฝ่ฝันและความสนใจทางด้านดาราศาสตร์ของนาวาอากาศโทฐาทร เกิดแก้ว ที่ต้องการสร้างหอดูดาวที่มีคุณภาพระดับประเทศขึ้นมา แต่ก็ไม่มีหน่วยงานไหนสนับสนุน จึงใช้เงินทุนส่วนตัวของครอบครัวมาจัดตั้ง ต่อมาจึงมีผู้ให้การสนับสนุนมากขึ้น เช่น การปรับปรุงหอดูดาว การสร้างบ้านพักให้ผู้มาทำกิจกรรม เป็นต้น

กิจกรรม

- ทดลองกิจกรรมทางวิทยาศาสตร์
- มีเว็บไซต์ซึ่งมีสื่อการสอนที่ครูสามารถโหลดไปใช้งานได้
- เปิดให้นักเรียน และบุคคลทั่วไปที่สนใจเข้าเยี่ยมชมและศึกษาได้
- เชื่อมต่อกับองค์กรด้านดาราศาสตร์ระดับโลกเพื่อพัฒนาการศึกษาดาราศาสตร์ไทย
- กิจกรรมการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของเด็กต่างโรงเรียน

“ไม่ใช่พิพิธภัณฑ์ แต่เน้นการทำกิจกรรมที่เสียค่าใช้จ่ายน้อยแต่ได้บำรุงสมอง”

ความสัมพันธ์กับชุมชน ต้องมีการจัดกิจกรรมสร้างการยอมรับจากชุมชน เช่น งานวันเด็ก และประสานกับ อบต. เพื่อให้เข้าใจและสนับสนุน และการให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรม เช่น การเก็บข้อมูลปริมาณน้ำฝน การจัดแลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่างโรงเรียน เป็นต้น

ประโยชน์ของการศึกษาวิทยาศาสตร์และดาราศาสตร์

ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ (ทักษะสมัยใหม่) กับ ความรู้ท้องถิ่น (ภูมิปัญญาชาวบ้าน) จะเกื้อหนุนกันได้อย่างไร เช่น ถ้าเด็กรู้จักภูมิประเทศของเขาจากการศึกษาภาพดาวเทียมหรือการเก็บข้อมูลตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เขาก็จะรู้ว่าเขาควรจัดการกับบ้านเขาอย่างไร เช่น ทำอย่างไรไม่ให้น้ำท่วมบ้านเรือน เป็นต้น

สรุปกรณีศึกษา

กรณีที่น่าเสนอ สามารถแยกผู้ทำหน้าที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ ได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. จัดการโดยปัจเจกบุคคล เช่น budpage.com
2. จัดการโดยครอบครัว เช่น บ้านเรียนดวงตะวัน
3. จัดการโดยชุมชน เช่น โรงเรียนชุมชนอีสาน ชุมชนวัฒนธรรมคลองขมจิน
4. จัดการโดยองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น โครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

ซึ่งจะเห็นได้ถึงความหลากหลาย แต่ทุกกรณีเกิดมาจากการวิเคราะห์สภาพปัญหา และยังต้องมีพัฒนาการต่อไป ในด้านการขยายผลที่ต้องทำต่อไป ได้แก่ การจัดระบบตัวเอง การสร้างหรือขยายเครือข่าย การพัฒนาหลักสูตรและการบูรณาการ

ส่วนที่ 3 : นานาทัศนะต่อการจัดการศึกษาโดยภาคประชาชน

1. จากภาครัฐในด้านกฎหมายและนโยบาย

✖ ดร.เจือจันทร์ จงสถิตย์อยู่

ที่ปรึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ได้นำเสนอภาพบางส่วนในด้านกฎหมายและนโยบายทางการศึกษาของรัฐ ดังนี้

“ขณะนี้พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ 2542 เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในหลายระดับ โดยไม่ผูกขาดการจัดการศึกษาว่าเป็นหน้าที่ของโรงเรียนเท่านั้น โดยมาตรา 12 เปิดให้มีการจัดการศึกษาได้ถึงระดับมัธยมศึกษา โดยให้บุคคลหรือกลุ่มหรือหน่วยงานต่างๆ ที่กฎหมายระบุไว้ สามารถดำเนินการได้ในรูปของ organizer หรือ provider ดังนั้น พวกเราจะต้องร่วมกันแสดงพลังออกมาให้ภาครัฐเห็น

“ปัญหาเรื่องการสื่อสาร จำเป็นต้องทำความเข้าใจกันให้ดี เช่น พวกท่านพูดว่าอยู่บ้านจัดการศึกษาให้ลูกได้ แต่ภาครัฐที่รับผิดชอบการออกกฎกระทรวงก็ต้องระวังพวกที่ไม่อยากจัดการศึกษาให้เด็กแต่ใช้ข้ออ้างอันนี้ทำให้เด็กไม่ได้เรียน เราจึงต้องมีกฎที่คุ้มครองเด็กด้วย นอกจากที่คุ้มครองสิทธิของพ่อแม่และชุมชน

“การถ่ายทอดประสบการณ์สู่โรงเรียน ขอชื่นชมกรณีที่น่ามาเป็นอย่างว่าสามารถจัดการได้ดีมาก แต่จะอย่างไร ให้ประสบการณ์ส่วนตัวและภูมิปัญญาของแต่ละท่านนั้นได้ถ่ายทอดเข้าไปสู่โรงเรียนด้วย ส่วนหนึ่งนโยบายอาจจะต้องหนุนช่วย

“การเตรียมความพร้อมของครูในระบบโรงเรียน เรากำลังฝึกอบรมครูให้สอนโดยยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง เราพยายามเปลี่ยนความคิดว่าแทนที่โรงเรียนจะเป็นผู้จัดการเรียนรู้ทั้งหมดให้เอง ให้มาสู่การเชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้กับศูนย์เรียนรู้ที่อยู่ตามพื้นที่ต่างๆ ในบริบทของท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งในส่วน พ.ร.บ. ก็ให้มีการจัดหลักสูตรแยกเป็นหลักสูตรแกนกับหลักสูตรท้องถิ่นอยู่แล้ว ซึ่งส่วนนี้ปราชญ์ชาวบ้านจะช่วยได้ดี

“วิธีการเรียน การจะเรียนในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียนไม่สำคัญ เช่น แฟชั่น การพาเด็กออกไปทัศนศึกษาออกสถานที่ถ้าไม่ได้มีกระบวนการอะไรใหม่ก็ไม่มีประโยชน์ บางทีการให้คนเข้าไปสอนในห้องเรียนก็อาจจะมีประโยชน์กว่า

“เงินอุดหนุนจากภาครัฐ ตามมาตรา 14 บุคคลหรือองค์กรตามมาตรา 12 ที่จะได้รับเงินอุดหนุนนั้น จะต้องเป็นการจัดการศึกษาที่เทียบเคียงกับกระแสหลัก ซึ่งก็คือ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเท่านั้น

- โฮมสกูล เช่น กรณีบ้านดวงตะวัน ชัดเจนว่าน่าจะได้รับการสนับสนุน
- ชุมชน ที่จัดการศึกษาให้ลูกหลานที่ไม่ได้ไปโรงเรียนก็น่าจะได้รับการอุดหนุน
- กรณีการศึกษาทางเลือก ที่นอกจากการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามที่รัฐกำหนด ซึ่งถือเป็นการเรียนรู้เสริม นั้น น่าจะสัมพันธ์กับโรงเรียน เช่น ถ้าโรงเรียนไม่จัดให้เด็กแต่ให้เด็กมาเรียนที่นั่นแทน ที่นั่นก็ควรได้รับค่าใช้จ่ายจากทางโรงเรียน
- การศึกษาที่อยู่ในข่ายการเรียนรู้ตลอดชีวิต คงไม่ได้รับการอุดหนุน

- การศึกษานอกระบบ (กศน.) เช่น แรงงานเข้ามาเรียนต่อมัธยมที่ กศน. น่าจะได้สิทธินี้ รวมถึงพวก อาชีวะศึกษาด้วย ซึ่งเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องทางเทคนิคที่ต้องคิด
- ด้านภาคเอกชน ถ้าจัดให้ลูกคนงานได้เรียนในโรงงานก็น่าจะได้รับการลดหย่อนภาษีตามมาตรา 14 (3)

"เหตุที่ พ.ร.บ. กำหนดให้การอุดหนุนเฉพาะการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเท่านั้น มาจาก รัฐธรรมนูญ ที่กำหนดให้รัฐ ต้องจัดการศึกษาให้กับประชาชน 12 ปี โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เป็นหลัก และเมื่อผู้จัดการศึกษาไม่ใช่รัฐ ก็มาอิงกับ เกณฑ์นี้เป็นส่วนใหญ่ แต่ถ้าหากว่ารัฐเห็นความสำคัญของ การเรียนรู้ตลอดชีวิต รัฐก็ควรสนับสนุนค่าใช้จ่ายใน อีก โปรแกรมหนึ่ง ไม่ใช่โปรแกรม 12 ปี รัฐเองมองว่าการจัดการศึกษานอกระบบก็คือการจัดการศึกษาแบบของ กศน. นั่นเอง ดังนั้นบที่ให้ กศน. ก็น่าจะให้กับชุมชนที่จัดเรื่องนี้ แล้ว กศน. ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (FC) มากกว่า

"ด้านเขตการศึกษา จะมีพื้นที่การบริหารจัดการเล็กลงมา จึงอยากให้ชุมชนเข้าไปเป็นกรรมการ เพื่อผลักดันทิศทางให้ เป็นอย่างที่เราจะเป็น (กรณีของ กศน. อยากให้อยู่ในเขตพื้นที่ด้วยแต่ กศน. เองมีความต้องการที่จะขึ้นอยู่กึ่งกลาง มากกว่า) และสำหรับการออกกฎกระทรวงขอให้ส่งตัวแทนภาคประชาชนเข้าไปร่วมด้วย

"ถ้ารัฐต้องการเห็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (แม้ว่าความคิดของเราจะต่างจากภาพของท่านนายกฯ ก็ตาม) เราต้องสร้าง กระแส สมัชชาให้ใหญ่ ทำอย่างไรที่จะสื่อสารเรื่องดี ๆ เหล่านี้ออกไปให้สังคมได้รับรู้ อาจจะจัดร่วมกับสภาการศึกษา ก็ ได้ ซึ่งเป็นหน้าที่ของสภาการศึกษาด้วยในด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต"

☒ คุณอรุณี สถานุพงษ์

สำนักนโยบาย แผนและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

"ความก้าวหน้าในเรื่องการออกกฎกระทรวง ตลอดช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา คือการพยายามทำพันธกิจตามมาตรา 12 ที่ เปิดให้บุคคลหรือกลุ่มหรือสถาบันมีสิทธิจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ ซึ่งจะต้องมีกฎกระทรวง แต่ความหมายของมาตรา

นี้หมายความว่าเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปีเท่านั้น

"การออกกฎกระทรวงในเรื่องต่างๆ จะต้อง ใช้ถ้อยคำและข้อกำหนดให้สอดคล้องกับกฎหมาย ที่เกี่ยวข้อง กฎศก พ.ร.บ. ตลอดจนรัฐธรรมนูญ เช่น เรื่องสิทธิหรือการประเมินผลการศึกษาจะต้องสอดคล้องกับสถานศึกษาประเภทอื่น ด้วย

"ความหมายของ "ศูนย์การเรียนรู้" ตาม พ.ร.บ. ในความเห็นส่วนตัว รัฐคิดแค่ กศน. ที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี เท่านั้น

"รูปแบบของการสนับสนุน ทางภาครัฐยังไม่เคยมีการคิดร่วมกัน

"ระยะเวลา การออกกฎกระทรวง ขณะนี้ยังไม่มีการกำหนดที่แน่นอน"

2. ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากเวทีสัมมนาเชิงปฏิบัติการ

ข้อคิดเห็นด้านศูนย์การเรียนรู้ของภาคประชาชน

- ควรจะมีการตกลงร่วมกันว่า “ศูนย์การเรียนรู้ในแบบประชาชน” มีกี่แบบ อย่างไร ประเด็นจึงไม่ใช่ยู่ที่ว่ารัฐคิดอะไร แต่อยู่ที่เราคิดอย่างไรมากกว่า งานวิจัยใหม่ที่มีขึ้นจะรับใช้งานวิจัยเดิมอย่างไร (คุณสายอง เตียสกุล)
- ศูนย์การเรียนรู้ภาคประชาชนมีพัฒนาการที่ไม่ได้ติดตันด้วย พ.ร.บ. แต่คนที่ต้องการสู้เชิงนโยบายก็มี ซึ่งนี่คือพัฒนาการของศูนย์การเรียนรู้หนึ่งที่ได้นำเสนอไปแล้ว จึงต้องมีการนำตัวอย่างมาสังเคราะห์ให้ชัด ให้เห็นกระบวนการ มีการประเมินผล ซึ่งจะทำให้การสร้าง เครื่องมือมีความสอดคล้อง (คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์)
- ศูนย์การเรียนรู้ของภาคประชาชนในขณะนี้หลายลักษณะ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ของรัฐ ศูนย์การเรียนรู้ที่ผสมผสาน และศูนย์การเรียนรู้ที่ไม่ผสมกับรัฐ หรือเรียกว่านอกภาครัฐ เราอยากให้ศูนย์การเรียนรู้ที่อยู่นอกภาครัฐสกัดออกมาให้เห็นว่าเป็นอย่างไร (คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์)
- รัฐไม่มีจินตภาพด้านศูนย์การเรียนรู้ เราจึงควร ช่วงชิงนิยามให้ครอบคลุมการศึกษาทางเลือกหรือศูนย์การเรียนรู้แบบที่เชื่อมโยงการศึกษาภาคประชาชน (คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์)
- ศูนย์การศึกษาทางเลือกมีการเปลี่ยนแปลงเร็ว การจัดการโดยกฎกระทรวงไม่สอดคล้อง เป็นไปได้หรือไม่ที่จะเขียน กฎกระทรวงที่ไม่ล้าสมัยมากเกินไป (ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย)
- การกำหนดอายุและระดับของการให้การสนับสนุนโดยรัฐนั้น เกิดคำถามว่าแล้วเราจะสนับสนุนการเรียนรู้ที่เรารับรู้กันอยู่ว่าดี เช่น การศึกษาด้านดาราศาสตร์ ได้อย่างไร ในด้านกฎระเบียบจะมีความเป็นไปได้หรือไม่ที่จะเพิ่มเนื้อหา พ.ร.บ. แก่ พรบ. หรือออกกฎหมายลูก ขึ้นมารองรับแหล่งเรียนรู้ เหล่านี้ ซึ่งจะเป็นตัวอย่างที่ทำให้การออก พ.ร.บ. ต่าง ๆ ในอนาคตตรงกับความเป็นจริงมากขึ้น (ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย)

ข้อเสนอแนะต่อภาครัฐ

- รัฐจะทำกฎกระทรวงเรื่อง “การจัดการศึกษาตลอดชีวิต” ได้หรือไม่เพื่อรองรับการศึกษาแบบที่เราจัดกันอยู่ซึ่งไม่ใช่การศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี (อ.ขวัญดี อุตวาทชัย)
- กรณีของเกษตรทางเลือกที่เข้าไม่ได้กับเกณฑ์อายุและระดับตาม พรบ. เราจึงน่าจะเสนอความคิดของเราชุดหนึ่งแล้วไปคุยกับภาคราชการออกมาทำเป็น โครงการนำร่องร่วมกัน เป็นการให้การศึกษาแบบใหม่ที่มีการศึกษาในระบบให้ไม่ได้ (คุณเดชา เปรมฤติเลิศ)
- กรณี มหาวิทยาลัยภาคใต้ ถ้าหากเราจะกำหนดให้การเรียนรู้แบบที่พวกเราทำกันอยู่เป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ก็จะเหมือนกับว่าเรียนก็ได้ไม่เรียนก็ได้ ในขณะที่พวกเขายืนยันว่าเขาได้เรียนรู้และอยากเทียบโอนแล้วจะมี กลไกอะไรที่จะให้ศักดิ์และสิทธิ์ของความรู้ที่เกิดขึ้น (คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์)
- ถ้าเป็นไปได้อยากให้ สื่อสาธารณะ ให้ทีมงานพวกเรานำเสนอแนวคิดและรูปธรรม ไม่จำกัดแค่เรื่องการจัดการศึกษาแต่รวมถึงฐานการพัฒนาชุมชนด้วย
- ท่าทีการพูดคุยระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนน่าจะตั้งอยู่บนฐานของความเป็นมิตร ซึ่งเป็นท่าทีของความไว้วางใจกัน เป็นเพื่อนกัน มีท่าทีของการเรียนรู้ เปิดเงื่อนไขของกฎให้กว้าง ๆ ไว้ แล้วช่วยกันทำ การออกกฎระเบียบเพื่อป้องกันคนที่ใช้ประโยชน์จากช่องว่างของกฎหมาย (abuse) พื้นฐานความกลัวของภาครัฐอันนี้กลับมาเป็นอุปสรรคกับคนทำงาน แต่กลับไม่สามารถป้องกันคนที่หาช่องได้ เช่น พวกใช้แรงงานเด็ก เป็นต้น ถ้าเราออกแบบดี ๆ แล้วอุดช่องว่างด้วยกระบวนการจะดีกว่า (คุณวิศิษฐ์ วัชรวิญญู)
- รัฐควรเปิดให้มีโรงเรียนของชุมชนแต่อยู่ในกำกับของรัฐ ให้ ทำพร้อมกัน แล้วค่อยมาดูว่าแบบไหนเป็นทางออกของประเทศชาติได้ (คุณวิศิษฐ์ วัชรวิญญู)

- การทำงานของภาครัฐในการจัดศูนย์/แหล่งเรียนรู้ ทำให้ไม่เชิญคนที่ทำอยู่แล้วไปร่วมงานกัน เช่น เรื่องห้องฟ้าจำลอง แทนที่รัฐจะทำเองโดยต้องเริ่มศึกษาใหม่ ซึ่งนี่จะเป็นการปูพื้นฐานที่จะเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ในอนาคต และเป็นกระแสทางเลือกที่จะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน
- ถ้าการออกกฎหมายก็อาจจะไม่รองรับกับความหลากหลายในการจัดการศึกษาของภาคประชาชน ดังนั้น สกศ.ร่วมกับภาคประชาชน ช่วยกันทำ คือ มา จำแนก ว่าการศึกษาทางเลือกหรือนอกระบบ มีกี่ประเภท มีกลุ่มที่ต้องดูแลกี่ประเภท

ข้อเสนอแนะต่อกลุ่มการศึกษาทางเลือกภาคประชาชน

- ควรพิจารณาว่าการจัดการศึกษาทางเลือกจะ สัมพันธ์กับรัฐได้ในกิมิติ (ศุเรนทร์ รูปนางกูร)
- ใน พ.ร.บ. คิดแค่การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี จึงสรุปได้ว่าหลายเรื่องของเราไม่สอดคล้อง จะสามารถตีความให้ครอบคลุมได้ไหม ถ้าไม่ได้ก็จบ และมาตั้งกระบวนของเรากันใหม่ คู่ไปกับ พ.ร.บ. เช่น อาจจะมี คณะกรรมการจาก 7 setting มาดูเรื่องพัฒนาคุณภาพ กระบวนการประเมินผล ซึ่งเมื่อชัดเจนแล้วจึงดูว่า พรบ. ในระบบจะเชื่อมกับการศึกษาทางเลือกได้อย่างไร (คุณชัชวาลย์ ทองดีเลิศ)
- กลุ่มที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน ก็ควรจะคุยกันว่าจะผลักดันภาครัฐอย่างไร ส่วน กลุ่มที่นอกระบบ ไม่เข้าตาม พรบ. น่าจะสร้าง โครงสร้างทางเลือกภาคประชาชน ออกมา เช่น เชิญผู้หลักผู้ใหญ่มาร่วม มีกองทุนสนับสนุนการเคลื่อนตัวที่หลากหลายของพวกเรา แต่ละ setting ใช้กระบวนการกลุ่มคุยกันให้ชัดมากขึ้นหน่อย กรณีของโฮงเฮียนสืบสานฯ ยังต้องการเวลาเพราะมีพลวัตรสูง การตีระเบียบจะทำให้ลายกระบวนการเรียนรู้ (คุณชัชวาลย์ ทองดีเลิศ)
- ขณะนี้เรามีการเคลื่อนใน 2 ขบวนการอยู่แล้ว (1) ต่อกับด้านกฎหมาย เช่น ที่คุณรัชณี ชงไชย (แม่แอ้ว) มูลนิธิการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม และสถาบันราชภัฏ กำลังดำเนินการอยู่ (2) การจัดกลไกความสัมพันธ์กันภายในเครือข่าย และกลไกการเชื่อมต่อด้วย ซึ่งมีการทำเครือข่ายเล็กๆ เหล่านี้อยู่ในภูมิภาคที่สัมพันธ์กับประเด็นท้องถิ่น จึงขอเสนอให้มีโครงการประสานงานภาคประชาชน โดยมีเป้าหมายร่วมกัน คือ การสถาปนากลไกภาคประชาชน เป็นกลไกกลาง ที่ทำงานสนับสนุน เช่น จัดหา FC ให้เครือข่าย หรือเป็นพี่เลี้ยงให้ช่วยทำงานวิจัยเอง หรือสภาผู้รู้ทั้งหมดมาใช้กลไกกลางอันนี้เป็นน้ำมันหล่อลื่น (คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์)
- ควรมี กองทุนเพื่อการศึกษาดูงาน เพื่อให้เกิดความเข้าใจเรื่องทางสังคมมากขึ้น เช่น กลุ่มที่ทำโฮม สคูลไปเรียนรู้ที่แม่มูลก็จะเข้าใจคนจนมากขึ้น หรือแม่มูลมาดูงานสันติอโศกก็จะได้รับความเข้าใจทางศาสนาและการอยู่ร่วมกัน (คุณอิศรา สุกงคารัตนกุล)

ข้อเสนอแนะด้านอื่นๆ

- ศูนย์การเรียนรู้ตาม มาตรา 18 (3) หมายความว่าเฉพาะการศึกษา 12 ปี แต่ส่วนที่พวกเราทำกันอยู่อาจจะเข้าตาม มาตรา 25 เรื่องแหล่งเรียนรู้ที่รัฐต้องส่งเสริมและจัดตั้งอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ (คุณทรงพล เจตนาวณิชย์)
- การศึกษาทางเลือกแบ่งตามกลุ่มเป้าหมายได้เป็น 2 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มที่เป็น โฮมสคูล (จัดการศึกษาโดยครอบครัว และ (2) กับแบบที่อยู่ในข่าย การศึกษาตามอัธยาศัย หรือตลอดชีวิต (จัดการศึกษาโดยชุมชน) (คุณศุเรนทร์ รูปนางกูร)
- พ่อครูแม่ครูที่ภาคเหนือ จบแค่ชั้นประถมปีที่ 4 แต่มีลูกศิษย์เป็นพัน เขาก็ยังคิดว่าตัวเองไม่มีความรู้ แล้วแบบนี้เราจะ นิยามคำว่า “ความรู้” ว่าอย่างไร (คุณชัชวาลย์ ทองดีเลิศ)

- ถ้ามีคน ไปเรียนดนตรีมาก่อน แล้วค่อยกลับมาเรียนจนจบมัธยมศึกษาปีที่ 6 แบบนี้เขาจะได้รับการสนับสนุนจากรัฐได้ไหม (คุณชัชวาลย์ ทองดีเลิศ)
- นอกจาก 7 setting ที่เสนอมาแล้ว ยังอาจจะมี set การศึกษาทางเลือกผ่านผู้รู้ ที่เป็นตัวบุคคล เช่น หมอประเทศ คุณธำกูร เป็นต้น (คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์)
- ในวันนี้ขาด เครือข่ายพระสงฆ์ มาเข้าร่วม (คุณทรงพล เจตนาวณิชย)
- การจัดเวที สังเคราะห์องค์ความรู้ หรือเวทีสัมมนาต่างๆ เราสามารถ สื่อสารกับสังคม ได้ เพื่อเป็นการสร้างกระแสการผลักดันกฎหมายต่อไป (คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์)
- การสร้างการยอมรับจากรัฐ เราจะให้หลักประกันอะไรกับรัฐได้ว่าเขาหนุนเราเขาจะไม่สูญเปล่า เราต้องแสดงตัวออกมาเป็นเรื่องสำคัญ (น.ท.ธำกูร เกิดแก้ว)

ข้อเสนอแนะต่อการจัดงานมหกรรมการศึกษาทางเลือก

- จัด D-Day ประกาศศัพท์ “การศึกษาทางเลือก” มีฐานข้อมูลนำมาแสดง และผลงาน (ผลลัพธ์) ของแต่ละ setting พร้อมทั้งมีเวทีวิชาการ สร้างการรับรู้ให้กับคนทั่วไป
- ในขั้นต้นที่มีวิสัยโครงการคุยกันเองก่อน แล้วไปคุยกับสภาการศึกษาทางเลือก และเครือข่ายพ่อแม่ ออกแบบงานให้ได้ชุดหนึ่งก่อนแล้วจึงเชิญแหล่งทุนและนักคิดผู้อาวุโสเข้าร่วม แหล่งทุน ได้แก่ สกว. สสส. อโชก้า สศช. พอช. เป็นต้น

ภาคผนวก

**โครงการจัดเวทีสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้
เรื่อง แนวทางการจัดการศึกษา “ศูนย์การเรียนรู้”
ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542**

1. ความเป็นมา

สืบเนื่องจากเวทีสัมมนาเพื่อระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาภาคประชาชน จัดโดยโครงการวิจัย เรื่องการศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์ ซึ่งมีคุณสุชาติ จักรพิสุทธิ์ จากมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน เป็นหัวหน้าโครงการฯ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ร่วมกับองค์กรพันธมิตรอื่นอีก 3 องค์กร ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ องค์การโอซิปประเทศไทยและสภาการศึกษาภาคประชาชน เมื่อวันที่ 25 - 27 พฤษภาคม 2545 ณ สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย กรุงเทพฯ ผลสรุปจากที่ประชุมในวันนั้น ได้ก่อให้เกิดกลุ่มบุคคลอาสาสมัครที่จะร่วมเป็นภาคีคณะทำงานเพื่อการวิจัยและสนับสนุนการพัฒนาเรื่องการศึกษาทางเลือกขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะหน้าคือแสวงหาความร่วมมือระหว่างกลุ่มบุคคล หน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง ช่วยกันผลักดันและ ติดตามเรื่องกฎหมาย/นโยบายที่เกี่ยวกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในมาตรา 12 มาตรา 15 และมาตรา 18 (3) ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องการศึกษาทางเลือก

ด้วยขณะนี้ รัฐโดยกระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอยู่ในระหว่างการร่างกฎกระทรวงฯ จำนวนหลายฉบับที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ เช่น กฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษารูปแบบ “โฮมสคูล” กฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษาโดย “สถานประกอบการ” และกฎกระทรวงว่าด้วยการจัดการศึกษาศูนย์การเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ โดย “ภาคประชาชน” เป็นต้น การร่างกฎกระทรวงว่าด้วยเรื่องการจัดการศึกษาในรูปแบบ “ศูนย์การเรียนรู้” ดังกล่าว นับได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดการศึกษาโดยภาคประชาชนที่ปัจจุบันมีรูปแบบที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามบริบทเงื่อนไขและสภาพแวดล้อมในแต่ละพื้นที่หรือภูมิทัศน์ และกลุ่มเป้าหมาย (จากรายงานผลงานวิจัยเบื้องต้นของคุณสุชาติ ปรากฏว่า ขณะนี้มีการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยภาคประชาชนทั่วประเทศ นับ 1,000 แห่ง) ดังนั้น จะทำอย่างไรที่จะให้กระบวนการร่างกฎกระทรวงดังกล่าว มีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงรูปแบบของกิจกรรมที่หลากหลายดังกล่าว เพื่อที่กฎกระทรวงที่บัญญัติออกมาจะได้เป็นกฎหมายที่ไม่ก่อให้เกิดอุปสรรค ขณะเดียวกันก็สามารถเอื้อประโยชน์และสนับสนุนการจัดการศึกษาโดยภาคประชาชนอย่างแท้จริง

จากการประชุมวันที่ 25-27 พฤษภาคม ที่ผ่านมา ได้เกิดคำถามหลายประการที่ยังไม่มีคำตอบ เช่น ความหมายหรือการให้คำนิยามที่จะบ่งบอกถึงคุณลักษณะหรือรูปแบบการจัดการศึกษาที่เรียกว่า “ศูนย์การเรียนรู้” ตามเจตนารมณ์ของ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 นั้นควรจะเป็นอย่างไร ถึงจะสอดคล้องและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงทั้งในแง่ปรัชญา เป้าหมาย รูปแบบ เนื้อหา หลักสูตร กระบวนการ ลักษณะของผู้เรียน และวิธีการวัดผล ตลอดจน ภาครัฐควรจะมีบทบาทและให้การสนับสนุนอย่างไรต่อ “ศูนย์การเรียนรู้” เหล่านั้น ทั้งในด้านการกำกับดูแลมาตรฐาน ด้านการเทียบโอนผลการเรียน การรับรองศักดิ์และสิทธิ์ ด้านทรัพยากร และอื่นๆ เป็นต้น ซึ่งประเด็นคำถามที่ได้กล่าวมานี้ นับได้ว่า เป็นภารกิจหลักที่สำคัญอย่างยิ่งที่ทุกฝ่ายควรจะร่วมมือกันเพื่อแสวงหาคำตอบให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ด้วยความตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาภาคประชาชน และภารกิจหลักที่มุ่งเน้นแสวงหาความร่วมมือในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงของสังคมในเชิงสร้างสรรค์ ในนามของภาคีความร่วมมือ องค์กรร่วมจัด 4 องค์กร ได้แก่ (1) สภาการศึกษาภาคประชาชน (2) โครงการวิจัยศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์ (3) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.) และ (4) โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว. จึงเห็นพ้องตรงกันว่า สมควรจัดเวทีสัมมนาเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ต่อยอดจากการประชุมครั้งที่แล้วในหัวข้อเรื่องแนวทางการจัดการศึกษา “ศูนย์การเรียนรู้” ขึ้น ในวันพฤหัสบดีที่ 22 ถึงวันศุกร์ที่ 23 สิงหาคม 2545 ณ อาคาร น.ม.ส. สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย ถนนพิจัย กรุงเทพฯ โดยในการสัมมนาในครั้งนี้จะเน้นการแลกเปลี่ยน

เปลี่ยนเรียนรู้จากประสบการณ์การจัดการศึกษาภาคประชาชนที่มีอยู่แล้วของแต่ละแห่งที่จะถูกหยิบยกมาเป็นกรณีศึกษา การทบทวนตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้อง การระดมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อให้ได้มาซึ่ง ข้อเสนอแนะในการยกร่างกฎกระทรวง รวมทั้งประเด็นศึกษาวิจัยที่จะเป็นประโยชน์ต่อการยกร่างกฎหมายหรือกฎกระทรวงฯ ว่าด้วยเรื่อง “ศูนย์การเรียนรู้” ตลอดจน แนวทางการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ภาคประชาชน เป็นต้น

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อเปิดเวทีสัมมนาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย ที่จัดโดยกลุ่มบุคคล ครอบครัวยุทธศาสตร์ชุมชน องค์การเอกชน องค์การวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นๆ

2.2 เพื่อทำความเข้าใจกับตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาโดยภาคประชาชน

2.3 เพื่อระดมความคิดเห็นให้ได้แนวคิดและแนวทางปฏิบัติใหม่ๆ กลไกจัดการใหม่ๆ ข้อเสนอแนะใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยเพื่อสร้างความชัดเจนเกี่ยวกับรูปแบบและแนวทางการจัด “ศูนย์การเรียนรู้” ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

3. แนวทางการจัดสัมมนา

3.1 การเตรียมการก่อนจัดเวทีสัมมนา

- (ก) ประสานงานติดต่อกับบุคคล หน่วยงาน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษา/ด้านกฎหมาย วิทยากรนำเสนอกรณีศึกษา ผู้เข้าร่วมสัมมนา องค์กรร่วมจัดเวทีสัมมนา
- (ข) การเตรียมสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ในการจัดเวทีสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ฯลฯ เป็นต้น
- (ค) รวบรวมข้อมูล ประมวล วิเคราะห์ และสังเคราะห์องค์ความรู้เบื้องต้นว่าด้วยเรื่อง “ศูนย์การเรียนรู้” และ “กฎหมายที่เกี่ยวข้อง” เพื่อใช้ข้อมูลเป็นเอกสารประกอบการจัดเวทีสัมมนาเชิงปฏิบัติการ
- (ง) ประเด็นการนำเสนอข้อมูล และประเด็นเพื่อการสังเคราะห์เชิงนโยบาย งานวิจัยและงานพัฒนา

3.2 กระบวนการประชุม

- (ก) ชี้แจงวัตถุประสงค์ เพื่อให้เข้าใจภาพรวมและเป้าหมายระยะสั้น ระยะยาวในการสังเคราะห์องค์ความรู้ และการใช้องค์ความรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อการยกร่างกฎหมายหรือกฎกระทรวงว่าด้วยเรื่อง “ศูนย์การเรียนรู้” ตามมาตรา 18 (3) รวมทั้งมาตรา 12 และมาตรา 15 ที่เกี่ยวข้อง
- (ข) แนะนำตัวเองและองค์กร เพื่อทำความเข้าใจและสร้างเครือข่ายความร่วมมือในอนาคต

3.3 นำเสนอบทสรุปสังเคราะห์เบื้องต้น องค์ความรู้เกี่ยวกับ

- (ก) รูปแบบการจัดการศึกษาที่หลากหลาย ซึ่งจัดโดยกลุ่มบุคคล ครอบครัวยุทธศาสตร์ชุมชน องค์การเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การเอกชน องค์การวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันสังคมอื่นๆ (ตามมาตรา 12)
- (ข) กฎหมายที่เกี่ยวข้อง

3.4 ตั้งประเด็นการพูดคุย เพื่อระดมแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นเพิ่มเติม

- (ก) ในส่วนที่ยังไม่ชัดเจนทั้งที่เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติ (เช่น ความหมายของศูนย์การเรียนรู้ หลักสูตร การวัดผล มาตรฐาน การประเมินผล การเทียบโอนสิทธิในการรับการสนับสนุนจากรัฐ ฯลฯ)
- (ข) อุปสรรค และโอกาส ที่มีอยู่ในกฎหมายปัจจุบัน
- (ค) สาระที่ควรบรรจุ/ไม่ควรบรรจุไว้ในกฎกระทรวง

(ง) การสร้าง/พัฒนาเครือข่าย

ฯลฯ

4. กำหนดการจัดสัมมนา

วันที่ 22 - 23 สิงหาคม 2545 ณ อาคาร น.ม.ส. สันนิบาตสหกรณ์แห่งประเทศไทย กรุงเทพฯ

5. องค์การร่วมจัด

- 5.1 สภาการศึกษาภาคประชาชน
- 5.2 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (สกศ.)
- 5.3 โครงการวิจัยศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- 5.4 โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม ภายใต้การสนับสนุนของ สกว.

6. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 6.1 ได้เอกสารรวบรวมข้อมูล ประมวล วิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ “สถานการณ์ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะเบื้องต้น เกี่ยวกับการจัดการศูนย์การเรียนรู้” ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เพื่อใช้เป็นเอกสารประกอบการประชุม
- 6.2 ได้ข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็นต่องานวิจัยและงานพัฒนา รวมทั้งการร่างกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องจากผู้เข้าร่วมประชุม
- 6.3 ได้ขยายเครือข่ายภาคีความร่วมมือเพื่อการพัฒนาและการวิจัยเรื่องการศึกษาทางเลือก

ความเป็นมา

โครงการวิจัยการศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์เบื้องต้น

1. ภูมิหลังของปัญหา

นับแต่ที่ประเทศไทยมีระบบการศึกษาอย่างเป็นทางการซึ่งจัดขึ้นโดยรัฐ จากรัชสมัยรัชกาลที่ 5 มาถึงปัจจุบัน เป็นเวลากว่าร้อยปีการศึกษาไทยมุ่งเน้นในการสร้าง 2 สิ่งขึ้นในสังคมไทย อย่างหนึ่งคือ การสร้างรัฐชาติที่เป็นปึกแผ่นหนึ่งเดียว อีกอย่างหนึ่งคือ การสร้างคนเข้าสู่ระบบการผลิตอุตสาหกรรม จนอุตสาหกรรมได้กลายเป็นนโยบายพัฒนาประเทศในห้วงกึ่งศตวรรษที่ผ่านมา

จากเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่การศึกษาไทยถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างอุดมการณ์แห่งรัฐ โดยผ่านแบบเรียนและกระบวนการบ่มสอนในโรงเรียน เพื่อผลิตพลเมืองที่เหมาะสมแก่การปกครองแบบรวมศูนย์ของรัฐบาลกับเพื่อปรับแต่งคนป้อนเข้าสู่ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรม ในนามของความทันสมัยเทียบทันนานาอารยประเทศ ตามมาด้วยนโยบายสร้างความเจริญแก่ภาคเมืองเป็นหลัก เป้าหมายของการศึกษามัยใหม่ 2 ประการข้างต้น ยังนำมาซึ่งความเข้าใจว่า การจัดการศึกษานั้นเป็นหน้าที่และเป็นบริการแห่งรัฐเท่านั้น พลเมืองไทยจึงมีหน้าที่เข้ารับการศึกษากฎบังคับตามที่รัฐจัดให้

และด้วยเป้าหมายการศึกษาเช่นนี้ เจตจำนงในการศึกษาเล่าเรียนก็ค่อยๆ แปรเปลี่ยนไปสู่ความเข้าใจและค่านิยมในการเรียนเพื่อเป็นเจ้าคนนายคนกับเพื่อประกอบอาชีพในเมืองแห่งความเจริญ สุดท้ายคนส่วนใหญ่ก็คิดว่า "การศึกษาคือการไปโรงเรียน ถ้าไม่ไปโรงเรียนก็ไม่มีความรู้" สิ่งที่เกิดขึ้นคือ กระบวนการบ่มสอนในโรงเรียนที่เน้นไปในทางท่องจำ "ความรู้" จากตำราเรียน ฐานการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ถูกจำกัดอยู่แต่เพียงในรั้วโรงเรียน กลายเป็นระบบความรู้ที่ไม่สัมพันธ์กับชีวิตจริงของผู้เรียนและสังคมนอกรั้วโรงเรียน บ้าน ชุมชน วัด และสถาบันทางสังคมต่างๆ ไม่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาอีกต่อไป ในที่สุด การศึกษาเพื่อรัฐชาติและการแข่งขันทางธุรกิจส่งออก จึงเป็นการศึกษาแบบทางสายเดียวที่หยุดนิ่ง (static) แยกส่วน และเน้นความเหมือนกันด้วยแบบแผนเดียว (uniformity) ไม่สามารถผลิตประชากรที่คิดเป็นทำเป็นมาเป็นเวลาช้านาน จนกล่าวได้ว่าการศึกษานั้นมีปัญหาในตัวของมันเองอย่างมาก

ด้วยเหตุดังนั้น เมื่อสังคมไทยต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ ที่นำมาซึ่งวิกฤตการณ์หลายๆ ด้าน การศึกษาแบบที่เคยผลิตประชากรผู้ไม่อาจเรียนรู้ได้เมื่อจบจากรั้วการศึกษา จึงถึงคราวต้องปรับตัว ด้านหนึ่งเพราะสังคมตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาในฐานะที่เป็นเครื่องมือการแก้ปัญหาที่สำคัญที่สุด อีกด้านหนึ่งคือ การอ่อนแอลงของระบบอุตสาหกรรมและการเกิดเทคโนโลยีใหม่ที่ก้าวล้ำนำยุคอยู่ตลอดเวลา ได้นำมาซึ่งตลาดแรงงานที่ต้องการคุณภาพคนอันต่างๆ หลากหลายขึ้น ตามความซับซ้อนหลากหลายของสังคมยุคใหม่ที่ก้าวสู่ความเป็น พหุลักษณะ (pluralistic society) และเป็นโจทย์ท้าทายระบบการศึกษาไทยที่มีอยู่ว่า จะทำให้ประชากรไทยมีคุณภาพเพียงพอสำหรับรับมือต่อความเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็วอย่างไร ในท่ามกลางปัญหารอบด้านและความเสื่อมทรุดล่มสลายของสถาบันทางสังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม รวมทั้งกระแสโลกที่เริ่มการแข่งขันด้านทุนมนุษย์และคุณภาพของพลเมือง

จะโดยเหตุผลใดก็ตาม ประเทศไทยภายหลังรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนและวิกฤตเศรษฐกิจ ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติปฏิรูปการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยมีการระบุปรัชญาการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนแตกต่างไปกว่าเดิม และมีสาระสำคัญที่พูดถึงการทำให้ผู้เรียนเชื่อมโยงการเรียนรู้เข้าสู่ชีวิตจริงและเกิดการคิดเป็น เป็น "คนเก่ง ดี มีความสุข" การนำความรู้จากชาวบ้านและชุมชนเข้าสู่โรงเรียน รวมถึงการทำให้การศึกษาเป็นของคนในสังคมทั้งมวล ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในทุกๆ ด้านได้

2. หลักการและเหตุผล

อย่างไรก็ดี พระราชบัญญัติปฏิรูปการศึกษานับนี้ กล่าวได้ว่ายังกดขี่ขึ้นโดยกลุ่มทุนและทิศทางเศรษฐกิจ โดยยังคงวางเป้าหมายการศึกษาไว้ที่ “การแข่งขัน” ทางเศรษฐกิจและการเทียบชั้นในสากลโลก หาใช่เป้าหมายการศึกษาเพื่อ “การเรียนรู้” แต่อย่างใดไม่ และยังคงเน้นความสำคัญของการศึกษาในระบบโรงเรียนอยู่ดังเดิม เมื่อรัฐและหน่วยงานปฏิรูปการศึกษาพูดถึงการจัดการศึกษาให้ประชาชน จึงมักพูดถึงการลงทุนที่เป็นตัวเงินและงบประมาณจำนวนมาก หรือพูดถึงการปฏิรูปที่เป็นวัตถุประสงค์และบุคลากรการศึกษา ที่ไม่ได้ให้ผลสักกี่มากน้อยต่อคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน ทว่าเมื่อมองการศึกษาที่มีอยู่นอกโรงเรียนในมิติที่การศึกษาก็คือ “การเรียนรู้” จะพบว่า มนุษย์เราเรียนรู้จากสิ่งต่างๆ รอบตัว มากเสียยิ่งกว่าการ “เรียนความรู้” ในห้องเรียน ตั้งแต่การแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน การเรียนรู้จากการทำงานอาชีพ การเรียนรู้จากสื่อสาธารณะ การเรียนรู้จากครอบครัวเครือข่ายเพื่อนฝูง การเรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อม เป็นต้น จนกล่าวได้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่มีในโลกหรือที่ผ่านเข้ามาในชีวิตคน ๆ หนึ่ง สร้างการเรียนรู้ได้ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งทั้งสิ้น ดังนั้น ความรู้ที่มีอยู่นอกกระบวนโรงเรียนจึงสำคัญและมากมายมหาศาล อยู่ในความเป็นจริงของชีวิต เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ จากสิ่งหนึ่งสู่สิ่งหนึ่งสั่งสมขึ้นเป็นความรู้และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอดชีวิต จึงเป็นการเรียนรู้ที่ทำให้คน “คิดเป็น”

สังคมไทยที่ประกอบไปด้วยความหลากหลายทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรมประเพณี ระบบนิเวศอันแตกต่างและทุนทางสังคมที่สมัยหนึ่งเคยเป็นฐานแก่การเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมของบุตรหลาน นั่นคือครอบครัวเครือญาติ และชุมชน วัด ตลาด โบราณสถาน ประเพณี ฯ ซึ่งได้หมดหน้าที่ลงเพราะการศึกษาสมัยใหม่เข้าแทนที่ แท้จริงคือความรู้ที่มีชีวิตชีวา อุดมสมบูรณ์และมีพลวัต สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้คน ทั้งไม่ต้องใช้ทุนหรืองบประมาณที่เป็นตัวเงินก็ได้

การศึกษาในชีวิตจริง ทั้งโดยผ่านกิจกรรมในชีวิต ภูมิปัญญา ระบบธรรมชาติ การงานอาชีพ ฯ จึงเป็นการศึกษาที่ต้อง “มี” และขยายตัวให้มากขึ้น เป็นทางเลือกการเรียนรู้ที่สามารถเชื่อมโยงกับการศึกษาในระบบทางการ ซึ่งแท้จริงเป็นเพียงทางเลือกหนึ่งในท่ามกลางทางเลือกของการเรียนรู้อันหลากหลายเช่นเดียวกัน หรือแม้ในที่สุด ทางเลือกของการเรียนรู้ที่ประชาชนหรือผู้เรียนได้เลือกเองนั้น ก็อาจกลายเป็นการศึกษาทางหลักที่ต้องเลือกต้องปฏิบัติไปจนตลอดชีวิต

เช่นที่ ศ.นพ.ประเวศ วะสี นักคิดคนสำคัญของประเทศ ได้เขียนข้อเสนอ “ยุทธศาสตร์ปฏิรูปการศึกษา” ว่าด้วย “การสนับสนุนการศึกษาทางเลือก” ว่า

“ในขณะที่การศึกษากระแสหลักแยกตัวจากความเป็นจริงของสังคม มีการศึกษาทางเลือกต่าง ๆ นานาที่ริเริ่มโดยครอบครัว ชุมชน องค์กรศาสนา องค์กรเอกชน และกลุ่มคนต่าง ๆ ควรมีโครงการศึกษาสำรวจโดยรวดเร็วทั้งประเทศว่า การศึกษาทางเลือกที่คนไทยทำอยู่ในเวลานี้มีอะไรบ้าง จะได้พบนวัตกรรมแปลกๆ และมีประโยชน์ รัฐควรเข้าไปเรียนรู้สนับสนุน เชื่อมโยงการศึกษากระแสหลักกับการศึกษาทางเลือก ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ปรับระบบการศึกษาเข้าหาสังคม”

ดังนั้น โครงการวิจัยการศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์เบื้องต้น จึงเกิดขึ้นโดยหวังจะให้คุณค่าและความหมายแก่การเรียนรู้ที่มีอยู่ในชีวิตจริงของผู้คนทั่วประเทศ ซึ่งแท้จริงแล้ว มีขนาดและปริมาณมากเสียยิ่งกว่าการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในระบบโรงเรียนมากมายนัก อีกทั้งหวังที่จะสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาทางเลือกของภาคประชาชน อันเป็นการศึกษาในความหมายที่แท้จริง ขึ้นเป็น “วาทกรรม” เพื่อการสื่อสารและรณรงค์ความเข้าใจแก่สังคมต่อไป

3. กรอบแนวคิด

ในการศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลตามเป้าหมาย ได้ใช้กรอบแนวคิด (working definition) สำหรับการวิเคราะห์ว่ากิจกรรมหรือกระบวนการเรียนรู้ใด จัดอยู่ในขอบข่าย"การศึกษาทางเลือก"หรือไม่ ดังนี้

- 3.1 เป็นการศึกษาที่สัมพันธ์ – เกี่ยวข้องกับชีวิตจริงและสังคมของผู้เรียน
- 3.2 มีกระบวนการเรียนรู้หรือเป็นการเรียนรู้ที่มีกระบวนการถ่ายทอด มีองค์ความรู้และมีความต่อเนื่อง
- 3.3 มีการจัดการและกระบวนการจัดการที่เกิดการมีส่วนร่วม
- 3.4 มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของบุคคลผู้เกี่ยวข้อง หรือชุมชน
- 3.5 มีเนื้อหา รูปแบบ และวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลายแตกต่างกันไป
- 3.6 เป็นการเรียนรู้ที่อยู่นอกระบบการศึกษาที่เป็นทางการ และไม่อิงกับหลักสูตรที่เป็นทางการ
- 3.7 มีเจตนาการเรียนรู้เพื่อวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ได้แก่ วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายด้านคุณภาพชีวิต ด้านศักยภาพตัวตน ด้านโลกทัศน์-ความรู้ ด้านสังคม-ชุมชน เป็นต้น
- 3.8 เป็นกระบวนการที่มีปฏิสัมพันธ์ (interactive)ระหว่างผู้เรียนรู้

4. วัตถุประสงค์

- 4.1 เพื่อจัดทำฐานข้อมูล-ทะเบียน (Directory) กลุ่ม-องค์กร-กิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ที่อยู่ในขอบข่ายการศึกษาทางเลือกของภาคประชาชน ในปริมณฑลทั่วประเทศ
- 4.2 เพื่อค้นหานิยามและความหมายของ"การศึกษา" ที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ของภาคประชาชน
- 4.3 เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจแก่บริบทการศึกษาไทยให้ชัดเจน ว่ามีทางเลือกอันหลากหลายอยู่นอกระบบการศึกษาที่เป็นทางการ
- 4.4 เพื่อเผยแพร่ข้อมูลความรู้ ในประเด็นการศึกษาทางเลือกแก่สาธารณะ อันจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนสื่อสาร ถ่ายทอด ระหว่างภาคประชาชนเองหรือระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน
- 4.5 เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์องค์ความรู้เรื่องการศึกษาทางเลือก ไว้เป็นฐานแก่การศึกษาริชัยในหัวข้ออื่นๆต่อไป

5. กลุ่มเป้าหมาย

คือ "ภาคประชาชน" อันหมายถึง กลุ่ม ชุมชน ท้องถิ่น เครือข่ายและแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่นอกภาครัฐ ซึ่งดำเนินการอย่างหลากหลายในบริบท (Setting) ต่างๆ ที่เป็นเป้าหมายของการศึกษาวิจัย ดังนี้

- 5.1 การศึกษาทางเลือกที่จัดโดยครอบครัว หรือ "โฮมสกูล" ครอบคลุมทั้งแบบครอบครัวเดี่ยวและกลุ่มครอบครัวหรือเครือข่าย ซึ่งปัจจุบันมีอยู่เกือบ 100 ครอบครัวทั่วประเทศ
- 5.2 การศึกษาทางเลือกที่อิงกับระบบของรัฐ ได้แก่ โรงเรียนในระบบที่จัดกระบวนการเรียนการสอนการสอนแบบเน้นความรู้เชิงประสบการณ์และการปฏิบัตินอกตำราเรียน
- 5.3 การศึกษาทางเลือกสายครูภูมิปัญญา ได้แก่ พ่อครูแม่ครู ปราชญ์ชาวบ้าน ที่ไม่ได้สังกัดกลุ่ม แต่ดำเนินการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ชนรุ่นหลังทั้งแบบเสียค่าใช้จ่ายและไม่เสียค่าใช้จ่ายในความรู้ด้านศิลปการช่าง การแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร การอ่านเขียนอักษรโบราณ นาฏศิลป์พื้นบ้าน เป็นต้น
- 5.4 การศึกษาทางเลือกสายศาสนาและวิถีปฏิบัติธรรม ซึ่งจัดกระบวนการเรียนรู้แก่สมาชิกในสังกัดทั้งแนวเศรษฐกิจพอเพียง การต่อต้านบริโภคนิยม การปฏิบัติสมาธิหรือการปฏิบัติธรรมในแนวทางต่างๆ หลากหลายตามความเชื่อแต่ละสำนัก
- 5.5 การศึกษาทางเลือกที่เป็นสถาบันนอกระบบรัฐ ได้แก่ กลุ่มกิจกรรมทางการศึกษาที่มีการจัดกระบวนการวิชาความรู้แก่กลุ่มเป้าหมายของตน ทั้งแบบเสียค่าใช้จ่ายและไม่เสียค่าใช้จ่าย เช่น สถาบันการเรียนรู้ของ

องค์กรพัฒนาเอกชน ศูนย์ ชมรมฯ อาทิสาวึกาสิกขาลัย มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน สถาบันพัฒนาศักยภาพชุมชน เสนอสิกขาลัย เป็นต้น

5.6 การศึกษาทางเลือกของกลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม เป็นภาคการเรียนรู้ที่กว้างขวางหลากหลายที่สุด ทั้งกลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมอ้อมทรัพย์ การเกษตร การแพทย์พื้นบ้าน การพัฒนาอาชีพ การสืบสานภูมิปัญญา และวัฒนธรรม การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนามัยและสาธารณสุข การดูแลเด็กและเยาวชน การฟื้นฟูดูแลผู้ป่วยเอดส์ การป้องกันยาเสพติด การจัดการชุมชน เป็นต้น

5.7 การศึกษาทางเลือกผ่านสื่อการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ ทั้งที่ผ่านสื่อสารมวลชนประเภทสิ่งพิมพ์ วิทยุโทรทัศน์ และเว็บไซต์ รวมถึงห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ การท่องเที่ยว หรือแหล่งเรียนรู้สาธารณะ ที่มีความต่อเนื่อง ก่อเกิดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างใดอย่างหนึ่ง

6. โจทย์การวิจัย

- 6.1 กลุ่มเป้าหมายมีการจัดการกระบวนการเรียนรู้อะไรบ้าง อย่างไร
- 6.2 กระบวนการเรียนรู้ กิจกรรม หรือการจัดการศึกษาทางเลือกดังกล่าว ใครเป็นผู้จัด จัดให้แก่ใคร ที่ไหน?
- 6.3 การศึกษาทางเลือกดังกล่าวมีเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในเรื่องใด? มีรูปแบบและวิธีการอย่างไร?
- 6.4 การศึกษาทางเลือกดังกล่าวมีจุดประสงค์เพื่อพัฒนาผู้เรียนและสังคมในด้านใดด้านหนึ่งหรือไม่ อย่างไร?
- 6.5 การศึกษาทางเลือกดังกล่าวมีแบบแผนการจัดการหรือมีโครงสร้างการดำเนินงานหรือไม่? อย่างไร?
- 6.6 การศึกษาทางเลือกดังกล่าวมีกระบวนการระดมทรัพยากรและการมีส่วนร่วมอย่างไร?
- 6.7 การศึกษาทางเลือกดังกล่าวมีแนวคิดและวิธีการในการวัดหรือประเมินผลทั้งทางรูปธรรมและนามธรรมหรือไม่? อย่างไร?
- 6.8 การศึกษาทางเลือกดังกล่าวมีการเชื่อมโยงกับกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบอื่นๆ หรือไม่? อย่างไร?
- 6.9 ปัญหา อุปสรรค และระบบสนับสนุนที่ต่อการจากรัฐและสังคมคืออะไร? อย่างไร?
- 6.10 กลุ่มเป้าหมายมีการวางแผนอนาคตอย่างไร?
- 6.11 กลุ่มเป้าหมายอยากมีบทบาทอะไร? อย่างไร? ในระบบการศึกษาที่มีอยู่?
- 6.12 มีข้อเสนอแนะหรือแนวคิดเพื่อประเด็นวิจัยอื่นๆ หรือไม่ อย่างไร?

7. ระเบียบวิธีวิจัย

7.1 การสำรวจเอกสารและข้อมูลทั่วไป

โดยการค้นคว้า การเปิดรับข้อมูลจากสาธารณะ ด้วยการกระจายข่าวผ่านสื่อต่างๆและเครือข่ายวิทยุชุมชน ผ่านกลไกการประสานงานของ สกว. ตลอดจนการประสานข้อมูลเครือข่าย องค์กรพัฒนาเอกชน

7.2 การจัดทำและเผยแพร่แบบสอบถาม

โดยเผยแพร่แบบสอบถามที่ระบุกรอบแนวคิดของการศึกษาทางเลือก ไปยังองค์กรชุมชน ผู้นำชาวบ้าน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายตอบกลับข้อมูลขึ้น ตันว่า ตนจัดอยู่ใน ขอบข่ายการศึกษาดังกล่าวหรือไม่ เพื่อกันกรองเป็นข้อมูลสำหรับการตรวจสอบ โดยนักศึกษาในพื้นที่แล้วประมวล เป็นข้อมูลพื้นฐานหรือฐานข้อมูลสำหรับการวิจัยภาคสนาม โดยผู้วิจัยภาคสนามต่อไป

7.3 การวิจัยภาคสนาม

โดยผู้วิจัยภาคสนามลงพื้นที่ค้นหาข้อมูลเชิงลึกจากฐานข้อมูลขั้นต้นที่ประมวลแล้ว โดยการสัมภาษณ์ สังเกต การณ์และบันทึก ด้วยเครื่องมือการวิจัย อันได้แก่แบบวิเคราะห์ (เอกสารแนบหมายเลข 2) ตามโจทย์ของการวิจัย

7.4 การสังเคราะห์ประเด็น แยกประเภทและหมวดหมู่ (category) เพื่อการจัดทำทำเนียบและ รายงาน รวมถึงการสังเคราะห์ประเด็นสำหรับการวิจัยในระยะต่อไป

8. ขอบเขตการวิจัย

- 8.1 การสำรวจข้อมูลเบื้องต้น (ตามระเบียบวิธี ข้อ 7.1 และ 7.2)
- 8.2 การกลั่นกรอง ตรวจสอบและรวบรวมข้อมูล การวิจัยภาคสนามและการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อการจัดทำทำเนียบ (directory)
- 8.3 การวิเคราะห์ข้อมูล และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย

9. ระยะเวลาการวิจัย รวม 18 เดือน

พฤศจิกายน 2544 ถึง เมษายน 2545

10. ผลลัพธ์ที่ต้องการ

- 10.1 ระยะ 6 เดือนแรก รวบรวมข้อมูลดิบได้จำนวนหนึ่ง ซึ่งเพียงพอแก่การค้นหาข้อมูลเชิงลึกภาคสนาม
- 10.2 ระยะ 9 เดือนต่อมา จัดทำและแล้วเสร็จทำเนียบข้อมูล (Directory) ซึ่งประกอบด้วยรายชื่อรายละเอียดและบทคัดย่อกลุ่มการจัดการศึกษาทางเลือกในประเทศจำนวนหนึ่ง ซึ่งอ้างอิงได้
- 10.3 ระยะ 3 เดือนสุดท้าย จัดทำและแล้วเสร็จรายงานการวิจัย พร้อมข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย เพื่อส่งมอบสกว.

11. ผู้วิจัย

1) คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์	หัวหน้าโครงการ
2) คุณชัชวาล ทองดีเลิศ	นักวิจัยภาคเหนือ
3) คุณลำยอง เตียสกุล	นักวิจัยภาคกลาง
4) คุณอิสรา สุกการตันกุล	นักวิจัยภาคอีสาน
5) คุณสาทร สมพงษ์	นักวิจัยภาคใต้

12. ที่ปรึกษา

1) ศ.ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์	นักวิชาการ
2) อาจารย์รัชนี้ ธงไชย	นักการศึกษา
3) ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์	ปราชญ์ท้องถิ่น
4) คุณสุภาวดี หาญเมธี	สื่อมวลชน
5) ดร.รุ่งเรือง สุขาภิรมย์	ผู้บริหารการศึกษา สกส.

ศูนย์เรียนรู้^๔^๕ และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน^{*}

ภายใต้กระแสการปฏิรูปการศึกษาชาติ ขณะที่รัฐบาลและหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทั้งหลาย ยังคงตกอยู่ในกับดักของปัญหาเชิงโครงสร้างและกระบวนการทัศน์การศึกษาแบบเดิมๆ ปรากฏว่ามีภาคประชาชน อันได้แก่ ปัจเจก ครอบครัว ชุมชน และเครือข่ายสถาบันทางสังคม ฯลฯ ทั้งประเทศ ได้มีความพยายามที่จะนิยามและให้ความหมายของการศึกษาใหม่ หรือการศึกษาที่แท้จริงที่จะสามารถตอบสนองต่อการแก้ไขปัญหามาของตนเอง และการพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ภายใต้เงื่อนไขของสภาพแวดล้อมและบริบทที่แตกต่างกันไป และได้ริเริ่มลุกขึ้นมาจัดการศึกษาหรือสร้างกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิมๆ กันเป็นจำนวนมาก

การจัดการศึกษาของภาคประชาชนเหล่านี้ มีทั้งที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่ดำเนินการเป็นเอกเทศ และที่ดำเนินการเกาะเกี่ยวเป็นเครือข่าย อาทิ กลุ่มพ่อแม่ที่จัดการศึกษาที่บ้าน (Home School) กลุ่มโรงเรียนทางเลือก เช่น โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก โรงเรียนสัมมาสิกขา โรงเรียนสัตยาไส ฯลฯ ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน เช่น โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา โรงเรียนชุมชนอีสาน เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านอีสาน โรงเรียนไต้ร่มไม้ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนวัฒนธรรมคลองขามจินสาคลี ศูนย์ส่งเสริมพลเมืองเด็กสงขลา โรงเรียนมอนแสงดาว ค่ายดูดาวเกิดแก้ว มหาวิทยาลัยชุมชนปักษ์ใต้ ฯลฯ กลุ่มศิลปะการแสดงและดนตรี เช่น โรงเรียนดนตรีบ้านตรุนบทเพลง กลุ่มมะขามป้อม กลุ่มละครหุ่นย่ายองุ่น กลุ่มกระดานหก กลุ่มยายกับดา กลุ่มศิลปวัฒนธรรมกระเจกนา ฯลฯ

รูปแบบการศึกษาส่วนใหญ่ จะเป็นการศึกษานอกระบบ ในภาพรวมเนื้อหาจะครอบคลุมเกือบทุกมิติ อย่างไรก็ตาม ความริเริ่มอันทรงคุณค่าทางการศึกษาเหล่านี้ ยังทำกันอย่างกระจัดกระจาย ขาดการเชื่อมโยงกันเอง และขาดการเชื่อมโยกับส่วนอื่นๆ ของสังคม โดยเฉพาะกับการศึกษาในระบบ ที่จะนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการหนุนเสริมซึ่งกันและกัน ให้เกิดเป็น “พลังแห่งการเรียนรู้” ของสังคม และนำพาประเทศไปให้พ้นจาก “วิกฤติทางปัญญา” ที่เราประสบกันอยู่ในปัจจุบัน

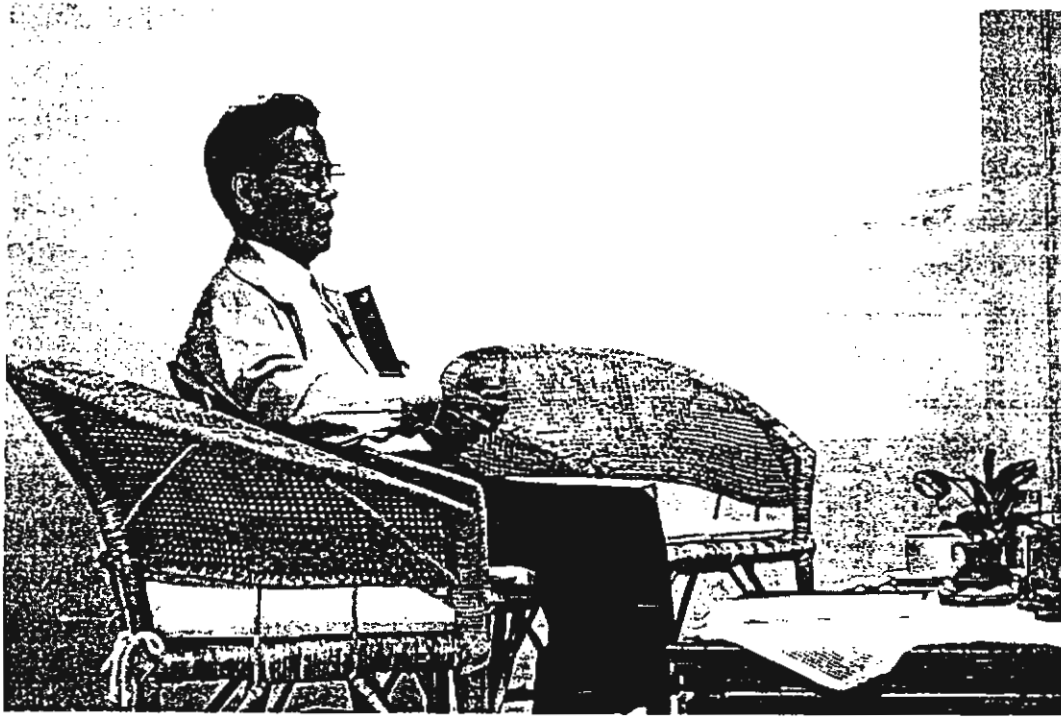
เวทีความร่วมมือเพื่อพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการรวมตัวกันขององค์กรต่างๆ ที่ดำเนินงานเกี่ยวข้องกับเรื่องเด็ก เยาวชน และครอบครัว จึงได้จัดเวทีสัมมนาเรื่อง “ศูนย์เรียนรู้และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน”

* สาระจากการประชุม เวทีความร่วมมือเพื่อพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2545 ณ ห้องประชุมพินทร โรงเรียนรุ่งอรุณ สนับสนุนโดย โครงการภาคีเพื่อเด็กไทย มูลนิธิแม็กไซไซ, โครงการวิจัยการศึกษาทางเลือก : ฐานข้อมูลและการวิเคราะห์ สกว., โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม สกว. และโรงเรียนรุ่งอรุณ

เปลี่ยนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อนำไปสู่ความรู้ ความเข้าใจในการจัดการศึกษาและสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทที่แตกต่างหลากหลาย เกิดเครือข่ายเชื่อมโยงความรู้และหนุนเสริมกันและกันในการศึกษาเรียนรู้ตลอดจนการพัฒนาองค์ความรู้จากการดำเนินงานและจากงานวิจัย เพื่อนำไปสู่สาธารณะและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายที่จะเอื้อต่อการทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

ทั้งนี้ในการสัมมนาดังกล่าวได้มีการนำเสนอประเด็นและเนื้อหาสาระที่น่าสนใจ ดังนี้

1. ปาฐกถานำเรื่อง "จากวิกฤติทางปัญญาสู่สังคมแห่งการเรียนรู้"
โดย ศ.นพ.ประเวศ วะสี
2. ภาพรวมของการจัดศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนทั่วประเทศ
โดย คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ์
3. กรณีตัวอย่างการจัดศูนย์การเรียนรู้
 - ว.ป.อ. วิทยาลัยป้องกันความอดอยาก
โดย ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์
 - มณฑลแห่งพลัง
โดย คุณวิศิษฐ์ วังวิญญู
 - โรงเรียนไทร่มไม้
โดย คุณสาทร สมพงษ์
 - โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา จังหวัดเชียงใหม่
โดย คุณชาลิสา บุญศิริ
 - ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนคลองขมจีน ชุมชนสาคลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
โดย อาจารย์สุรินทร์ กิจนิตย์ชีว์ และ คุณปรีชา ศัสดุลย์
 - หอดูดาวเกิดแก้ว จังหวัดกาญจนบุรี
โดย นท.ธรากร เกิดแก้ว
 - การทำนา ปลุกข้าวด้วยตนเอง
โดย คุณวรวิทย์-คุณชูจันทร์ เสถียรราษฎร์

เวทีภาคีความร่วมมือ เพื่อพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ครั้งที่ ๑

เรื่อง “ศูนย์เรียนรู้และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน”
วันพุธที่ ๔ กันยายน ๒๕๔๕ ณ ห้องประชุมรพีพร โรงเรียนรุ่งอรุณ

อ.ประเวศ วะสี ได้กล่าวต้อนรับภาคีและกัลยาณมิตรทุกท่าน ไม่ใช่ของใหม่ แต่มีรากเหง้ากันมาก่อน มีฐานที่มาสันใจในเรื่องการศึกษาในรูปแบบต่างๆ และเวลานี้เพื่อรวมตัวเพื่อหาวิธีให้ได้ผลมากขึ้น และดีขึ้น เรื่องมาร่วมมือกันทำเป็นเรื่องที่สำคัญ ไม่ใช่เฉพาะประเทศไทย หากแต่ของโลกด้วย วาระสำคัญที่สุดของโลกคือ การปฏิรูปการเรียนรู้ เพราะปัญหาการอยู่ร่วมกันเป็นปัญหาใหญ่ของมนุษย์ ทุกๆ ระดับ ทั้งในระดับโลก ครอบครัวยุคใหม่ ทั้งที่โลกมีความเจริญขึ้นมากมาย แต่ก็ยังมองเห็นความขัดแย้ง เห็น ๑๑ กันยายน เห็นสงคราม เห็นอเมริกันกำลังจะบุกอิรัก ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดสงครามลามไปทั่วโลก มุสลิมพันล้านคนคงจะรวมตัวกันต่อต้านเนลสัน เมเดลลา กล่าวไว้ว่า ถ้าอเมริกาบุกอิรัก โลกทั้งโลกจะรวมตัวกัน

ขณะนี้มีการประชุม Earth summit ที่โจอันเนสเบิร์ก เพราะมีปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม ไม่มีท่าทีว่าจะตกลงกันได้ เป็นเรื่องรุนแรงที่กำลังทะเลาะกัน ดังนั้นปัญหาใหญ่ของมนุษย์คือการอยู่ร่วมกันทุกระดับ ทั้งครอบครัว ชุมชน สังคมในประเทศ และสังคมโลก เป็นการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและสรรพสิ่งต่างๆ เมื่อเห็นเช่นนี้ก็มีความถามว่า มนุษย์ได้รับการศึกษาทั่วโลกเลยหรือ หรือที่เรียกว่ามีชื่อเสียง สถานศึกษาดีๆ แคมบริดจ์ ออกฟอร์ด ฮาร์เวิร์ด มีคนได้รางวัลโนเบลก็เยอะ แล้วภูมิปัญญามนุษย์เป็นอย่างไร จึงไม่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้ มีอะไรผิดไปอย่างฉกรรจ์ในการเรียนรู้ของมนุษย์ ผมคิดว่าถ้าเราดูตรงนี้ต้องตั้งคำถามที่แรงมาก อย่าตั้งอ่อนๆ เบาๆ การเรียนรู้ Child center เดียวก็โดนว่าควายเขินเตอร์ ต้องตั้งว่ามนุษย์มีปัญหาอะไร แล้วการเรียนรู้มันผิดอะไรไป ผมคิดว่าโครงสร้างทางปัญญามองผิดไปอย่างสิ้นเชิง โครงสร้างทางปัญญามองอยู่โดยเอาความรู้เป็นที่ตั้ง เอาวิชาเป็นหลัก และหม่นอยู่อย่างนั้น หม่นอยู่ในนภากาศ สุนทรียภาพ ไม่สัมพันธ์กับชีวิตจริง ไม่มีจุดมุ่งหมาย ผมว่าเริ่มจากจุดมุ่งหมายแล้ว ไม่มีจุดมุ่งหมายว่าศึกษาไปเพื่อการอยู่ร่วมกัน ตรงกันข้ามพูดทั่วกันไปหมดว่าศึกษาเพื่อไปแข่งขัน เป็นคำพูดที่ไพเราะ แท้จริงแล้วเพื่อ แย่งชิงและโลกทุกวันนี้ โดยเฉพาะที่มาจากตะวันตก พื้นฐานตะวันตกมาจากการแย่งชิง หากลองดูตั้งแต่ใช้เทคโนโลยีสร้างอาวุธ หรืออื่นๆ เพื่อแย่งชิงหมดทั้งโลก ทั้งแอฟริกา อเมริกา ทั้งเอเชีย ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ บนพื้นฐานเหล่านี้และเอามาพัฒนามาเป็นวิชาการ ต้องดูว่าฐานวิชามาจากไหน ดูที่มา ดูประวัติศาสตร์ หาก

คนไทยเรียนมาโดยไม่เข้าใจ root และเมื่อนำมาใช้ในประเทศ คนที่มีวิชาตรงนี้ก็ไปทำกับคนในชนบท เหมือนจักรวรรดินิยมที่มีในประเทศอื่นๆ ก็ทำลายชนบทลง ถึงตอนนี้ก็ไม่ได้เปลี่ยน หากแต่เปลี่ยนวิธีแย่งชิง ซึ่งหนักกว่าเดิมอีก ใช้ระบบการค้าเสรีการเงินเสรีซึ่งขณะนี้เงินจำนวนมหาศาลที่หมุนรอบโลกด้วยความเร็วแสงเพียง ๐.๒ % เท่านั้นที่ทำหน้าที่ทางเศรษฐกิจ อีก ๙๙ % กว่าใช้เพื่อการแย่งชิง แล้วโลกอยู่ได้อย่างไร

เงินมหาศาลแล้วยังมีองค์กรที่คอยส่งเสริมแนวทางแบบนี้ IMF WTO WORLD BANK พลังแรงมากเพื่อการแย่งชิง เห็นว่ามนุษย์ต่างกันมากขึ้นเมื่อใช้วิธีการอย่างนี้ คนอเมริกาคนที่รวยที่สุด ๒๐๐ กว่าคน มีทรัพย์สินมากกว่าคนในโลกกว่าสองพันล้านคนทำให้เกิดความแตกต่างเกิดความไม่ยุติธรรม เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อม ทำลายสังคม ทำลายประชาธิปไตย ทำลายสิทธิมนุษยชนต่างๆ หมดยุคที่เรียกว่าประชาธิปไตย ไม่มีจริงแล้ว เคยมีอยู่ในระยะสั้น โดนทำลายโดยระบบพวกนี้ ประชาธิปไตยจริงๆ ไม่ใช่การเลือกตั้ง คือการปกครองตัวเองใช้ใหม่ เมื่อโลกเป็นเช่นนี้ พลังขับเคลื่อนที่ไม่ใช่เป็นไปเพื่อการอยู่ร่วมกัน ถ้าปฎิรูปการศึกษาแล้ว วัตถุประสงค์จะต้องเพื่อการอยู่ร่วมกัน วัตถุประสงค์ต้องไม่ใช่เพื่อการแย่งชิง คุณโสภณ สุภาพงษ์ ใช้คำพูดที่ค่อนข้างแรงว่า

“เวลาเราไปทำงานอะไรเหนื่อยๆ เราอยากไปไหน เราอยากกลับบ้าน เพราะในครอบครัวบ้านมีความเป็นมนุษย์ ไม่ได้ใช้หลักการแย่งชิงเสรี ใช้เรื่องเงินเป็นใหญ่ อาศัยความรัก ความเชื่ออาทรต่อกัน แม่รักลูก ลูกรักแม่ ไม่ได้คิดเป็นเงิน และไม่ได้คิดหลักการแข่งขันเสรีถ้าหลักการแบบนั้น เราคงตายกันไปหมด”

การแข่งขันเสรีเป็นธรรมชาติของสัตว์ ไม่ใช่มนุษย์ สัตว์ตัวไหนแข็งแรงตะปบตัวเล็กที่อ่อนแอ สำหรับมนุษย์คนที่แข็งแรงต้องเอื้อเฟื้อคนที่อ่อนแอ ตรงนี้สำคัญ ถ้ามีความเชื่อคุณค่าแบบนี้ การแข่งขันเสรีนั้นดี เราเข้าไปสู่ธรรมชาติของสัตว์ ต้องพิจารณาโดยใช้ตามเขาไปเรื่อย เราต้องมีวัตถุประสงค์ใหม่ในการศึกษา นั้นประการหนึ่งและประการที่สองเรื่องโครงสร้างทางปัญญามีปัญหา ต้องเอาวิชาเป็นตัวตั้ง แล้วก็เอาวิชามานำหน้ากันอยู่ที่วิชา ไม่ได้เอาชีวิตและการอยู่ร่วมกันเป็นตัวตั้ง ตรงนี้พระไตรปิฎกพูดมานาน นำเอามาพิจารณาว่ากัน สูตรท่านพูดว่า การศึกษาทุกวันนี้ทำแบบแยกส่วน ว่าชีวิตก็อย่างหนึ่ง การศึกษาก็อย่างหนึ่ง การศึกษาเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ไม่ได้เอาชีวิตเป็นตัวตั้ง แต่ทางพุทธศาสนาแล้วอยู่ที่เดียวกัน ชีวิตคือการศึกษ การศึกษาคือชีวิต อยู่ทีเดียวกัน โครงสร้างทางปัญญาจะต้องหัน ๙๐ องศา ต้องเอาโครงสร้างชีวิตจริงและการปฏิบัติเป็นตัวตั้ง คือว่าในชีวิตและการปฏิบัตินั้นสร้างความรู้ขึ้นมา แต่ขณะนี้เราเอาความรู้มาจากตำรา ตำราต้องมาจาก ต่างประเทศ เอาวิชาเป็นตัวตั้งหมนอนอยู่อย่างนั้น ถ้าถือว่า ชีวิต การดำรงชีวิต การปฏิบัติ การทำงานต่างๆ เป็นการสร้างความรู้ เช่นนั้นความรู้ต้องมาจากดิน หมายถึงชีวิตจริง ไม่ใช่มาจากฟาลอยอยู่ในนภากาศ สุนญากาศ เอาความรู้ที่ได้จากชีวิตจริงจากการปฏิบัติจริงขึ้นมาวิเคราะห์ สังเคราะห์เป็นปัญญาที่สูงขึ้น ขึ้นมาจากดิน สังเคราะห์เป็นอย่างไรแล้วหมนอนกลับไปใช้อีก เรียกว่าจากดินสู่ฟ้า ฟาสู่ดิน หมนอนไป ตั้งแต่อนุบาลยันมหาวิทยาลัยนี่เป็นอีกประเด็นที่เสนอถ้าทำอย่างนี้ง่ายขึ้นเยอะทุกอย่างจะเป็นไปตามธรรมชาติตามความเป็นจริง และเป็นศีลธรรม

ท่านอาจจะไม่ได้คิดตรงนี้ว่าระบบการศึกษาทุกวันนี้ เป็นระบบที่ทำลายศีลธรรมเชิงสถาบันทั้งหมด และเราก็จะมาเรียนวิชาศีลธรรมกัน ซึ่งก็ไม่ขึ้น เพราะตัวโครงสร้างของการศึกษานั้นเอง เป็นตัวทำให้เสื่อมศีลธรรมในตัว ศีลธรรมพื้นฐานสำคัญที่สุด คือการเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นคนของคนทุกคน โดยเฉพาะคนเล็ก คนน้อย คนยาก คนจน ตอนนี้เราไม่มีสังคมไทย ไม่ได้เคารพคุณค่าความเป็นคนโดยเฉพาะ คนเล็ก คนน้อย คนยาก คนจน ถ้าไม่มีตรงนี้ก็จะมีปัญหาต่างๆ ไม่ได้ แก้ปัญหาความยากจนไม่ได้ ความยุติธรรมในสังคม เรื่องสิทธิมนุษยชน สิทธิสตรี ต่างๆ เหล่านี้ถ้าขาดศีลธรรมพื้นฐานตัวนี้ แล้วระบบการศึกษาที่มีทั้งหมดในเนื้อในตัวมันทำให้เสียศีลธรรมตัวนี้เองโดยไม่ต้องพูดเพราะคนทั้งหมดที่เข้าไปอยู่ในระบบการศึกษาจะรู้สึกตลอดเวลาว่าสถาบันของเรามีเกียรติ ชาวบ้านไม่มีเกียรติ ชาวไร่ชาวนา คนขายของชำ ช่างเสริมสวย ช่างผสมปูนจะมีเกียรติได้อย่างไร เฉพาะครู เฉพาะโรงเรียนเท่านั้นที่มีเกียรติ คนเรียนรู้อย่างไร เป็นคนบ้านนอก หาบกระบุงตะกร้า แบกฟืน แจวเรือจ้าง และอื่นๆ มาเข้าโรงเรียน ไปๆ มาๆ คนที่หาบกระบุงตะกร้ากับพ่อแม่ไม่กล้าจะเข้าโรงเรียน เพราะโรงเรียนสอนโดยไม่รู้ตัวเป็นการทำลายศีลธรรมตลอดเวลาของการศึกษาทั้งระบบเลย เพราะตัวโครงสร้างทางปัญญา หากเราเอาโครงสร้างดินสู่ฟ้า ฟาสู่ดิน หมนอนอย่างนี้

ชาวบ้านทุกคนที่ทำงานเป็นผู้สร้างความรู้ เป็นผู้มีเกียรติ ไม่ยากเลยบางโรงเรียนทำแล้ว ได้ผลทันที เช่นโรงเรียนจอมสุวรรณอุปถัมภ์ โรงเรียนวัดพนังเชิง จังหวัดอยุธยา เด็กได้เรียนการช่างเสริมสวย คนขายกล้วยเดี่ยว

คนขายของชำ คนผสมปูน คนเหล่านั้นรู้สึกมีเกียรติขึ้นทันที เขาเป็นครูได้ สิ่งที่เขาทำครูในโรงเรียนทำไม่ได้ การที่นักเรียนเรียนกับใครก็จะเคารพคนนั้นเป็นครู จะเกิดศีลธรรมตรงนี้ เพราะตัวโครงสร้างทางปัญญาสำคัญ กระบวนการฟ้าสู่ดิน ดินสู่ฟ้า หมุนอย่างนี้ แต่ละรอบความรู้จากการปฏิบัติเป็นความรู้ทางปัญญาสูงขึ้น เอามาใช้ การปฏิบัติที่ดีขึ้น และทฤษฎีก็จะดีขึ้นเพราะอยู่บนฐานความเป็นจริง ทุกวันนี้มันลอย ท่านอาจจะไม่รู้สัก ผมเป็นประธานสภามหาวิทยาลัย จะรู้สึกลุ่มใญ่มากเวลามีการเสนอหลักสูตรต่างๆ หลักสูตรปริญญาโทถามว่า เรียนแล้วเป็นอย่างไร เรียนแล้วรู้เรื่องอะไรกับสังคมไทยไหม ถ้ารู้เรื่องสังคมไทยมันมีเรื่องที่น่าทำหลักสูตรมากมาย แต่ก็ไม่ได้ทำ เพราะเขาไม่รู้จักแผ่นดินไทย แล้วเราก็มียุทธศาสตร์มากมาย มันลอยตัว อยู่ในสูญญากาศ เลยไม่มีพลังทางปัญญาตรงนี้ก็เป็นวิกฤตทางปัญญา ประเด็นที่ ๓ เราต้องดูความเป็นไปในโลกก็มีคนสังเกตกันว่า ท่านอาจารย์พุทธทาสพูดไว้เมื่อ ๒๔๗๕ ว่าเกิดวิกฤตแล้ว และก็วิกฤตขึ้นเรื่อยๆ หลังจากที่ท่านพูด และท่านก็ฝากข้อความไว้ เหมือนเป็นพินัยกรรม ๓ ข้อ

๑. ขอให้ศาสนิกของทุกศาสนา เข้าถึงหัวใจของศาสนาของตน
๒. มีความร่วมมือระหว่างศาสนา
๓. ขอให้ช่วยให้มนุษย์ถอนตัวออกจากวัตถุนิยม

ไอน์สไตน์บอกว่า ถ้ามนุษยชาติจะอยู่รอดได้ ต้องการวิคิดใหม่โดยสิ้นเชิง นักปราชญ์ของโลกมองเห็น ถ้ามนุษยชาติมีวิคิดเหมือนเดิม มนุษย์ไปไม่รอด พูดเมื่อ '๕๖-๕๗ ก่อนท่านตาย แต่ถ้าหากจิตสำนึกเหมือนเดิม จิตสำนึกจะกำหนดวิธีคิด จิตสำนึกแบบข้างคิดแบบข้าง จิตสำนึกแบบแนวก็คิดแบบแนว ถ้าจิตสำนึกเล็กมันก็คิดแบบแคบ แต่จิตสำนึกมนุษย์ใหญ่ได้ ร่างกายคงจะไม่วิวัฒนาการอีกแล้ว แต่จิตมนุษย์เปลี่ยนได้อีกไกล วิวัฒนาการเปลี่ยนไปได้ไกล มีตั้งแต่จิตของมหาโจรจนกระทั่งจิตของพระพุทธเจ้า แปลกว่า สเปคตรัมของจิต มันกว้างใหญ่มหาศาล โอกาสที่พัฒนามีอีกมาก

นักปราชญ์ ๓ คน ลาสโล โกลและปัสโซ คุยกันที่แคลิฟอร์เนีย ก่อนเกิด ๑๑ กันยายน คุยถกกันสองวันสองคืน นำมาพิมพ์ไว้ บอกว่าอารยธรรมตะวันตก western civilization กำลังจะนำโลกทั้งโลกเข้าสู่วิกฤต เพราะเป็นอารยธรรมบริโภคนิยม มันไปไม่ได้ แปลว่ามันติดแล้ว อยู่ในสภาพกลุ่มเดิมของมันที่ตรงนั้น ท่านทะเลลามา ซึ่งขณะนี้ popular มากในอเมริกามีคนฟังเป็นหมื่นๆ สอนคนอเมริกันเรื่องความสุข ท่านเป็นคนบ้านแตก คนอเมริกันเป็นคนร่ำรวย แต่ท่านไปสอนเรื่อง The Art of Happiness มีหนังสือชื่อเดียวกัน บอกว่าปัญหา มนุษยชาติในปัจจุบันคือเป็นโรคพร่องทางจิตวิญญาณ เพราะฉะนั้นวาระของมนุษย์ ในศตวรรษนี้คือการ ปฏิวัติทางจิตวิญญาณ ซึ่งนักปราชญ์ ๓ คนก็บอกคำตอบว่า ต้องปฏิวัติ เพราะจิตสำนึก มันเล็กก็ได้ แคบอยู่ กับตัว จนถึงจิตใหญ่จนใหญ่เท่าจักรวาลก็ได้ ตรงนี้น่าสนใจมาก ถ้าต้องการปฏิรูปการเรียนรู้ คือ

๑. จุดมุ่งหมายของมนุษย์ จุดหมายของการศึกษาเพื่อการอยู่ร่วมกันหรือไม่ การอยู่ร่วมกันด้วยดีคือ บรรพบุรุษระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

๒. ตัวโครงสร้างทางปัญญาว่าแทนที่จะหมุนเวียนในนภากาศ น่าจะเป็นจากฟ้าสู่ดิน ดินสู่ฟ้า

๓. ความต้องการที่จะปฏิวัติจิตสำนึก ปฏิวัติจิตวิญญาณ คือการเข้าสู่จิตสูงสุดได้ ลดละความเห็นแก่ตัวลง และเห็นแต่ศาสนา หรือถ้าไม่มีศาสนาก็ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งก็จะเจอกันได้ การปฏิรูปการเรียนรู้เป็น เรื่องที่ใหญ่ที่สุดของมนุษย์ หากไม่ได้ทำจะนำเสียตายมาก เพราะเรามีธรรมชาติ มีชุมทรัพย์ภายในชุมทรัพย์ในตน ที่มีอยู่เป็นแสนล้าน เราอาจจะมีเงินน้อย แต่สิ่งที่เรามีมากและสำคัญกว่าเงิน เรามีเซลล์สมองอยู่แสนล้านตัว ทุกคนไม่ต้องนึกไกล นึกที่ตัวท่านนั่นแหละ มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงเหลือเกิน ทำไมจะใช้เพียงก๊อกแก๊ก กิน ชี ปี่ นอน ในเรื่องรักโลกแค่นั้น เป็นเรื่องธรรมดาของสัตว์ๆ เท่านั้น ทำอย่างไรจะดันให้ได้พบการเรียนรู้ที่ดีที่สุด มันคืออะไร แล้วช่วยให้เพื่อนมนุษย์ได้พบกับการเรียนรู้ที่ดีที่สุด

ตรงนี้ที่เรียกว่าการปฏิรูปการเรียนรู้ เมื่อพูดแล้วต้องมีการจัดการ ให้เรื่องก้าวหน้าขึ้นเป็นระดับ การจัดการตรงนี้ใช้ ๔ เรื่อง เป็นเรื่องเดิม ที่จริงคือเรื่องเดียว แต่แตกเป็น ๔ คือ

๑. การวิจัยวิจัยว่าขณะนี้รู้เรื่องอะไรกันแล้วบ้าง ใครกำลังทำอะไรอยู่ที่ดีๆ ให้รู้กันหมด ทั้งอดีตและปัจจุบัน ถ้าไม่วิจัยให้รู้กัน เหมือนเราเริ่มต้นเอง เหมือนสัตว์ต้องเริ่มต้นเองแต่ละตัวทุกทีไป แต่มนุษย์น่าจะวิจัยให้รู้ รู้ว่า มีอะไรดีๆ ในโลก ในเมืองไทย ในขณะนี้

๒. การสื่อสาร วิจัยแล้วต้องทำการสื่อสาร คนทำดีจะมีกำลังใจ แล้วมีการเกิดการเชื่อมโยง รู้ถึงกัน สื่อสารทุกรูปแบบ วิทยุ โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต ทำอย่างจริงจัง

๓. Net Working การเป็นภาคีจะได้เรียนรู้จากกัน ๒ ข้อแรกมาหนุนเรื่องภาคี

๔. Training บางโรงเรียนต้องการตรงนี้ ต้องมีคนคิด Training Model เป็นยังไง Learning Material เป็นยังไง คนเป็นครูเป็นยังไง

ขอฝากเป็นเรื่องสุดท้าย องค์การการจัดการซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ คนที่จะจัดการต้องปูฐานหรือเพิ่มเวลานานๆ ประชุม หลายปีแล้วที่เป็นแบบนี้ ตั้งแต่มูลนิธิสดศรีเคยประชุมเดือนละครั้งและหายไป หากทำเป็นระบบ มีคนจำนวนหนึ่ง ต้องมีการลงทุนตรงนี้ และอาจต้องมีความเป็นสถาบัน ถ้าเป็นแค่โครงการอาจไม่ค่อยมีคนอยากมาทำงานด้วย เพราะความไม่แน่ใจ ผมเสนอว่าตรงนี้มีสถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้ สกว. สนับสนุนตรงนี้ และได้เคยเสนอที่สภาการศึกษาแล้ว สภาการศึกษาก็ร่วมได้ กรมวิชาการ กรมสามัญ มาร่วมก็ได้ เป็นภาคีร่วมกัน ร่วมกันแล้วดีทำให้ไม่ติด สมมุติบางครั้งติดชวงนโยบาย สภาการศึกษามาช่วยให้หลุดเชิงนโยบาย และหากติดเรื่องกฎระเบียบของกรมอะไร กรมก็มาช่วย เราเพิ่มมีปลัดกระทรวงศึกษาคนใหม่เป็นผู้หญิง เป็นเรื่องที่น่าดีใจเป็นคนดีด้วย เป็นโอกาสที่จะมีอะไรดีๆ เยอะ ฉะนั้นกรมวิชาการก็มาเป็นพาร์ทเนอร์ เพราะบางครุจะบอกว่าทำไม่ได้ เพราะติดระเบียบทางวิชาการ กรมวิชาการบอกไม่ติดหรอก หากติดอะไรจะได้แก้ให้หลุด เป็นภาคีแล้วดี สถาบันนี้เป็นเจ้าของร่วมกัน ทุกๆ ฝ่ายเป็นกลไกแห่งการเรียนรู้ด้วยกัน ผู้กำหนดนโยบาย ผู้บริหารไม่ใช่อำนาจต้องเป็นผู้มาร่วมเรียนรู้ด้วย เรื่องนี้ก็จะเดินต่อไปได้ ต้องลงทุนในส่วนนี้อย่าให้ช้า ภาคีต้องเป็นคนทำ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งเท่านั้นใน ๔ เรื่อง

ผู้เข้าร่วมสัมมนา (อ.อารี สันหนวี)

ซาบซึ้งและประทับใจที่คุณหมอกล่าวมา คิดว่าถึงเวลาต้องปฏิรูปการเรียนรู้อย่างที่คนหมอบอก อยากเสนอให้ทางโรงเรียนรุ่งอรุณรับในส่วนนี้คือควรจะเป็นในส่วนของเอกชนหรือจะเป็นกรมวิชาการ ที่จริง ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง ก็อยู่ที่นี้ อธิบดีกรมวิชาการเก่า หากว่าก็ยังเป็นระบบวิชาการ และขอให้มูลนิธิสดศรีอุปถัมภ์ เริ่มจากกลุ่มที่เป็นเอกชนทั้งหลายที่มาร่วมนี้รวมถึงวิธีการสอนแบบต่างๆ ช่วยได้ วันนี้น่าจะเป็นการเริ่มต้นที่ดี ไม่ทราบอาจารย์ประกายภัทรจะรับไหวหรือไม่ แต่คิดว่าคงมีพรรคพวกช่วยกัน

คุณหมอบระเวศ

ขอบคุณท่านอาจารย์ ไม่ว่าใครต้องรวมตัวกัน ทั้งรุ่งอรุณ สดศรี ราชการมาร่วมด้วยได้ แต่ตัวสถาบันต้องเป็นอิสระ ไม่เช่นนั้นจะติดกับระบบราชการ คงปรึกษาอาจารย์ว่าน่าจะทำได้

ผู้เข้าร่วมสัมมนา

เป็นนิมิตรที่ดีที่เราได้เรียนรู้แบบต่างๆ เอาภูมิความรู้ปัญญาชาวบ้านเขามา แล้วก็แม้กระทั่งเด็กที่ไหวคน ขายก้วยเดี่ยวเป็นครู เราเรียนรู้จากชาวบ้านจากเลี้ยงปลา ทำนา แล้วก็มีความโน้มที่จะเอาพระราชดำรินำมา ด้วยใช้น้ำชีวภาพ ต่อไปค่อยๆ เอาเข้ามาในหลักสูตรโรงเรียน ที่จะหวังจากกลุ่มนี้เป็นผู้นำ ตอนนี้อย่างบ้านเมืองค่อนข้างจะพร้อม เพราะมีภูมิปัญญาชาวบ้านดีๆ มากๆ หลายท่าน ที่มาในรูปแบบนำมาใช้ได้

พิธีกรกล่าวเชิญคุณสุชาดา จักรพิสุทธิ

คุณสุชาดา จักรพิสุทธิ

กราบสวัสดีอาจารย์ทุกท่านและท่านผู้ร่วมเสวนาทุกท่าน ขอเริ่มจากชวนให้คิดถึงเรื่องเหตุปัจจัยและสถานการณ์การขยายตัวของชุมชนและภาคประชาชนอย่างมาก ชนิดที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน นี่เป็นการวิเคราะห์ในช่วง ๕ ปีนี้ เฉพาะปัจจัยภายในประเทศ

เงื่อนไขที่ ๑ รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้เปิดพื้นที่ใหม่ๆ ทางความคิดให้เราคงจะมีจุดสังเกตปริมาณมากก่อนหน้านี้ ๒ ปี เช่น การเปิดโอกาสให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มชุมชนท้องถิ่นในกิจกรรมต่างๆ

เงื่อนไขที่ ๒ เวลานี้มีปรากฏการณ์ทรัพยากรเริ่มไหลไปสู่ชุมชน ด้วยเหตุอะไรก็ตาม แต่ปรากฏการณ์ที่

เกิดขึ้นก็คือว่า นโยบายประชานิยมของรัฐบาลปัจจุบันที่รวมเอากองทุนงบประมาณต่างๆ ในการกระจายอำนาจ รวมถึงงบประมาณใหม่จากองค์กรระหว่างประเทศ ภายในประเทศ ที่รัฐจัดตั้งขึ้นโดยเฉพาะ เช่น พอช. สถาบันพัฒนา องค์กรชุมชน กระแสการปฏิรูปสื่อ การปฏิรูปสุขภาพและการปฏิรูปการศึกษา ปัจจัยเหล่านี้มีส่วนหนุนให้ท้องถิ่นอ่อนตัว ทำให้เกิดชุมชนท้องถิ่นเรียกว่า “ชุมชนโดยเจตนา” เกิดการรวมกลุ่มกันด้วยวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน ข้อมูลนี้ยืนยันได้จากฐานข้อมูลของพอช. มีชุมชนแบบนี้อยู่กว่า ๖๖,๐๐๐ ชุมชน หรือมากกว่านี้ เวลานี้มีกิจกรรมระดับต่างๆ ในส่วนที่มองพัฒนาการในภาคประชาชน ซึ่งคุณหมอบรรยายว่าเป็นทางออกที่เสนอไว้

ประเด็นที่ ๑. คือว่า เริ่มมีกิจกรรมและการเรียนรู้ข้ามพื้นที่ ข้ามประเด็น เช่น เหล้าเสรี จากเหนือจรดใต้ ก็รวมเป็นเครือข่ายเหล้าเสรีได้ เป็นต้น หรือกรณีสุขภาพและอาชีวฝีมือเรียนรู้ร่วมกันกับสิทธิชุมชน สิทธิผู้ด้อยโอกาส เป็นต้น รวมถึงเรื่องการวิจัยสร้างองค์ความรู้ในระดับชุมชนเอง เช่น งานวิจัยไต้หวัน สมัชชาคนจน และงานวิจัยอีกหลายท้องถิ่น ที่มีการรวมตัวเป็นเครือข่าย บางส่วนจัดตั้งเป็นสถาบันด้วยซ้ำ อย่างสถาบันการเรียนรู้ขององค์กรพัฒนาชุมชนภาคเหนือ รวมถึงมีการขับเคลื่อนในระดับนโยบาย การเข้าสู่การเสนอกฎหมาย และกลไกรัฐ การเข้าเป็นคณะกรรมการชุดต่างๆ สว. สป.รวมถึงเริ่มจะเรียนรู้ที่จะสื่อสารกับสังคม ทำอย่างไรที่จะให้ Massage ที่ตัวเองทำถูกบอกเล่าไปสู่สังคมด้วย ด้วยความเคลื่อนไหวทั้งหมดนี้ ส่วนหนึ่งคือเหตุปัจจัยการเปิดโครงการนี้ขึ้นมา ในส่วนอื่นๆ จะมีรายละเอียดในเอกสาร ในส่วนโครงการวิชาการสานทางเลือก ค้นพบจากการเป็นกลุ่มชุมชนต่างๆ กรอบแนวคิดที่วางไว้คือ ในการรวมตัวกัน ก่อเกิดการเรียนรู้ไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง แล้วก็พบว่า เป็นไปตามกรอบนี้จริงๆ เป็นข้อสังเกตว่า การศึกษาทางเลือกทั้งหมด define ออกมาได้ ๘ setting ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า การเรียนรู้หรือการศึกษาทางเลือกที่ผ่านกิจกรรมจะเป็นกระบวนการอะไรก็ตาม ในเนื้อหาสาระอะไรก็ตาม แต่กลุ่มนี้มีมากที่สุด จากแบบสอบถามขึ้นต้นออกไป ๑๑๐,๒๐๐ ชุด ตอบกลับมา ๖ %

พบว่ากลุ่มนี้มากที่สุด เป็นลำดับการรวมกลุ่มมากที่สุด คือการพัฒนาอาชีพ เรื่องของการออมทรัพย์ สวัสดิการ สุขภาพ ตามลำดับ ส่วนทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะเป็นกลุ่มหนุ่มสาว เยาวชน ที่มักจะมามีกิจกรรมในเรื่องของการฟื้นฟูท้องถิ่น รวมถึงเคลื่อนไหวในประเด็นวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและการศึกษารองลงมา ประเด็นสิทธิชุมชน การรวมกลุ่มประชาสังคม อันนี้คงจะพบได้ในชุมชนภาคกลางมากกว่า ส่วนเรื่องเคลื่อนไหวในเชิงสิทธิชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการขอมีส่วนร่วมในการรับรู้โครงการในท้องถิ่น การขอมีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการในท้องถิ่น หรือในเรื่องของผู้ด้อยโอกาส จะเกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่น ส่วนการรวมกลุ่มในการทำสาธารณประโยชน์ ตามกรณีนี้จะน้อยที่สุด ช่วงที่ผ่านมาทางโครงการมีการจัดกิจกรรมการขับเคลื่อนการศึกษาภาคประชาชนขึ้นมาทั้งหมด ๓ ครั้ง ปลายเดือนพฤษภาคม ปลายเดือนกรกฎาคม ปลายเดือนสิงหาคม ที่ผ่านมา เราสรุปนิยามความหมาย แยกเป็นภาคต่างๆ

ภาคเหนือ นิยามว่า เป็นการเรียนรู้ที่เห็นองค์รวม อิสระ หลากหลาย สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น นำไปสู่ความสุข ความสำเร็จ ของบุคคลและชุมชน

ภาคใต้ นิยามว่า คือการศึกษาที่นำไปสู่การดำเนินชีวิตที่เป็นจริง นำความสุขสู่ชุมชนและสังคม บนพื้นฐานวิถีไทย

ภาคกลาง นิยามว่า คือทางออกจากวิกฤตการศึกษาเดิมอยู่บนความหลากหลาย ธรรมชาติและชีวิตจริง นำไปสู่การมีส่วนร่วม และความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ภาคอีสาน นิยามว่า คือการศึกษาที่ตอบสนองและศักยภาพของมนุษย์ เป็นการเรียนรู้ศักยภาพและปฏิบัติภารกิจชีวิตของชุมชน นิยามความหมายที่สะท้อนถึงแนวคิด ว่าจริงๆ แล้ว นอกเหนือจากการศึกษาตามความหมายกระแสหลักที่เราพูดกันอยู่ชุมชนเองรู้ตัวเองอยู่ตลอดเวลาว่ามีการเรียนรู้ มีพัฒนาการและการรวมกลุ่มกัน ทั้งกับตัวเอง กับชุมชน เพียงแต่ว่าเขาอาจถูกทำให้สูญเสียความมั่นใจไปมาก ชาวบ้านที่จบ ม.๓ ก็ยังบอกว่า ตัวเองไม่มีความรู้ เพราะเราให้ความหมายในเรื่องความรู้เป็นอย่างอื่น

สรุปแล้ว ฐานการคิดในการศึกษาทางเลือกในภาคประชาชนมองว่าเป็นการศึกษาปัญหาที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง มีความหลากหลาย เป็นกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม และเกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต ศักยภาพตัวตน ชุมชนและสังคม โดยที่ผลลัพธ์ของกระบวนการเรียนรู้ก็คือว่า ได้เรียนรู้ ได้แก้ปัญหา เป็นที่น่าสังเกตว่า ในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน หรือของภาคประชาชน จะเอาตัวปัญหาเป็นตัวตั้ง คือเป็นการ

เรียนรู้จากตัวปัญหา เพื่อที่จะได้แก้ทุกข์ โดยสะท้อนได้ว่า เพื่อจะแก้ทุกข์ จึงแสวงหาทางรอดจากทางตันเดิมๆ เพราะฉะนั้น ในการเรียนรู้ของภาคประชาชน ลักษณะเป็น Problem Base ยืดหยุ่น หลากหลาย มีการกระจายอำนาจเข้าสู่การมีส่วนร่วม ในนิยามของภาคต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว ลองหันมาดูการศึกษาในกระแสหลัก พบ.การศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ จำแนกการศึกษาของชาติเป็น ๓ ระบบ คือการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย โดยระบุว่าการศึกษาที่ภาคประชาชนทำอยู่ไม่ว่าการรวมกลุ่ม การทำกิจกรรม ที่ชุมชนมีการแลกเปลี่ยนทัศนศึกษา การดูงาน รวมกลุ่มกันเฉพาะกิจ จัดเป็นการศึกษาตามอัธยาศัย คุณผลลัพธ์ การเรียนรู้ในกระแสหลัก เป้าหมายเพื่อที่จะเรียนความรู้ อย่างที่เราทราบกันดี ผู้ปกครองหลายท่านจึงส่งลูกมาที่นี่

เด็กไทยไอคิวต่ำลง ความสามารถบนเวทีโลกก็ลดลงเรื่อยๆ แต่เรากียังเน้นปรัชญาการศึกษาไปที่การแข่งขัน โดยที่อาศัยการเรียนรู้จากตำราเป็นหลัก ก็คือการใช้เนื้อหาเป็นตัวตั้งและยังคงเน้นที่ระบบโรงเรียน จึงเห็นการปฏิรูปการศึกษาทุกวันนี้ เน้นไปที่โครงสร้างการจัดสรรงบประมาณและบุคลากรการศึกษาเป็นหลัก สุดท้ายจากการรวบรวมข้อเสนอ จากการทำโฟกัส กรุ๊ป และกลุ่มชุมชนที่ลงไปเก็บข้อมูล กับข้อเสนอของเวทีขับเคลื่อนทั้ง ๓ เวทีที่ผ่านมา รวบรวมข้อเสนอการศึกษาทางเลือกของภาคประชาชนได้อา่งนี้ คือ เรามีข้อเรียกร้องและคิดว่า เราจะสถาปนาการศึกษาทางเลือกหรือการศึกษาของภาคประชาชนได้จริงๆ ต้องมีการพัฒนาหลักสูตร ของกลุ่มชุมชนและท้องถิ่น มีการจัดตั้งเครือข่าย มีการขยายเครือข่าย เป็นทางออกอันหนึ่งที่ คุณหมอประเวศเสนอไว้ มีการสร้างพื้นที่ต้นแบบ เพื่อการเรียนรู้และพัฒนาต่อไป มีการจัดกิจกรรมขับเคลื่อน และในช่วงที่ผ่านมา มีการเสนอเรื่องมหกรรมการศึกษาทางเลือก ที่จะจัดเป็นงานใหญ่ต้นต้นประจำปีทุกๆ ปีไป มีการจัดตั้งกองทุนโดยใช้ทุนของสังคมและของรัฐ มีการเสนอกฎหมาย กฎกระทรวงที่เกี่ยวข้อง มีข้อเสนอให้เปลี่ยนการรับรู้ของสังคมด้วย ว่าการศึกษาไม่ใช่การเรียนความรู้ การศึกษาไม่ใช่การไปโรงเรียน รวมถึงจะมีการปรับปรุง การสถาปนาการศึกษาของภาคประชาชนขึ้น ในเดือนพฤษภาคม ๒๕๔๖ ทั้งหมดนี้เป็นภาพรวม ตอนนี้โครงการยังอยู่ในระยะ ๑๐ เดือนแรก เรายังมีเวลาลงไปเก็บข้อมูลเชิงลึก จากการสัมภาษณ์เจาะลึก และทำโฟกัส กรุ๊ป ในระดับท้องถิ่นอีก คงฉายภาพรวมเพียงเท่านี้

พิธีกร

จากภาพรวมที่ได้กล่าวมา เราจะลองไปศึกษากรณีศึกษาจริง ที่หลายๆ ท่านได้ทำ เรามีวิทยากร ๗ กลุ่ม ขออนุญาต แนะนำวิทยากรประจำกลุ่ม และให้ท่านนำเสนอ สั้นๆ ว่าท่านจะพูดถึงอะไร เริ่มจากภาคเหนือ กรณีศึกษาที่เราได้เรียนเชิญมา โสงเสียงศึกษาภูมิปัญญาล้านนา ซึ่งคุณชาลิสา บุญศิริ กลุ่มที่ ๒ จากภาคใต้ โรงเรียนใต้ร่มไม้ จังหวัดพัทลุง คุณสาทร สมพงษ์ ภาคกลาง ท่านอาจารย์สุรินทร์ กิจนิตยชีว์ จากศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรม ชุมชนคลองขมจีน ชุมชนสาคลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กลุ่มที่ ๔ มณฑลแห่งพลัง คุณวิศิษฐ์ วัจนวิญญู กลุ่มที่ ๕ ค่ายดูดาวเกิดแก้ว นท.ฐาغر เกิดแก้ว กลุ่มที่ ๖ จากผู้ปกครองโรงเรียนรุ่งอรุณ การทำนาปลูกข้าวด้วยตนเอง คุณวรวิทย์คุณชูจันทร์ เสถียรราชบุรุษ ทางภาคอีสาน ครูบาสุทธินันท์ กลุ่มที่ ๖ ครูบาสุทธินันท์ ในห้องประชุมรพินทร ใช้เวลาถึง ๑๑.๓๐ เพื่อกลับมาสรุปและแลกเปลี่ยนความคิด เห็นที่ ห้องประชุมรพินทร (แยกเข้าห้องย่อย) •

ว.ป.อ. (วิทยาลัยป้องกันความอดอยาก)

โดยครูบาสุทธินันท์

จริงๆ แล้วเรื่องนี้มีร่องรอยมาแล้วตั้งแต่ในอดีต เพราะในอดีตสังคมไทยอยู่ได้เพราะมีขบวนการเรียนรู้เป็นของตนเอง จะเห็นได้ว่าเมื่อ ๔๐ ปีที่แล้วสังคมไทยก็มีความเข้มแข็ง ด้วยกระบวนการเรียนรู้ สังคมไทยทำการวิจัยทุกเรื่อง บ้านทรงไทย อาหารไทย สมุนไพรไทย ทั้งหมดก็คือวิถีความเป็นไทย พัฒนามาจนเป็นของศิลปะ ขึ้นมาถึงเป็นวัฒนธรรม และสิ่งที่ทำมาทั้งหมดมาถึงก็เรียกว่า ภูมิปัญญา พอเข้าสู่ยุคใหม่ เราก็ทิ้งของเราเลย

๓๐ ปีที่ผ่านมา สังคมไทยไม่ได้สร้างชุดความรู้ใหม่ที่เป็นของตนเอง แต่เราก็เสียสละเวลาทุกอย่างไปเรียนเอาความรู้ ของตะวันตก ทั้งหมด ตรงนี้คือสิ่งที่พลาดไป ว่าทำไมถึงไม่ได้ทำคู่กันไป และการที่เราไปเรียนของเขาเราไม่ได้เรียนจากจุดเริ่มต้น ทำให้เราตามความรู้เขาโดยตลอด เห็นว่าต่างกับความรู้ที่เราทำเอง คิดเอง เวลามีปัญหาเราแก้ได้เอง พอมาถึงวันนี้มันเป็นวิกฤตการณ์ที่จะทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และมาคิดว่าถ้าเราจะรื้อระบบต่างๆ รวมทั้งการปฏิรูปการศึกษาต่างๆ ถ้าวิเคราะห์ให้ดีแล้วยังเป็นไป ได้ยาก เมื่อปลายเดือนที่แล้วมีการประชุมเรื่องการจัดตั้งวิทยาลัยชุมชนก็เป็นวิทยาลัยชุมชนระบบราชการ เพราะการที่จะให้คนราชการทั้งวัฒนธรรมราชการยอมรับอะไรต่างๆ ไม่ง่ายเลย แม้แต่เรื่องครูบาอาจารย์ที่สอนกันอยู่ เป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่จะอธิบายว่า ณ วันนี้เราจะตั้ง ไฟก๊สของเราจากไหน ต้องวิกฤตของชาติเป็นตัวตั้ง ก็จะง่ายในการประมวลความรู้ ความคิดว่าทำไมเราต้องมาทำเรื่องนี้ ถ้าไม่ทำเรื่องนี้จะเป็นอย่างไร ถ้าทำเรื่องนี้จะได้อะไร และถ้าจะทำจะทำอย่างไรและข้างล่างจะต้องเห็นความสำคัญเราคงต้องฟื้นฟูกระบวนการเรียนรู้ ในระดับชุมชน และทดลองทำมีการตั้งโรงเรียนนอกระบบ ทำมาเรื่อยๆ จนถึงวันนี้ก็เห็นว่า สามารถเชื่อมโยง ข้างบนได้

เราได้ทำการอบรมครูระดับประถม มัธยม จนถึงระดับอุดมศึกษา แต่ก็มีหลักสูตรปริญญาโทลงไปเรียนรู้ เพราะข้างบนมีชุดความรู้การเรียนรู้ที่เป็นตะวันตกเกือบ ๙๙ % เขาอยากรู้ว่ากระบวนการเรียนรู้สายพันธุ์ไทยคืออะไร ลงไปกันเยอะเลย โชคดีที่เมื่อ ๗ ปีที่แล้ว เราได้ทำเรื่องนี้ ฐานกันมาตลอด อ.เสนห์ จามริก อ.ประเวศและคนอื่นๆ ลงไปและได้คุยเรื่องนี้กัน และทำกันมาตลอด

เราก็ได้เป็นโรงเรียนชุมชนอีสาน เอาชาวบ้านมาเรียน เพื่อจะฟื้นฟูกระบวนการเรียนรู้ แบบดั้งเดิมของเราประยุกต์กับสิ่งใหม่ แล้วมาถึงวันนี้เรา ก้าวมาถึงขั้นที่ว่า เราสร้างหลักสูตรเอง ชื่อหลักสูตร วปอ.ภาคประชาชน

คือ หลักสูตรที่ชาวบ้านจะสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยชาวบ้านเอง การที่เขาอยากจะทำอยู่ในชนบทเขาต้องเรียนรู้เรื่องอะไร และน่ากลัววิกฤตนัก มันเสียหายจนกระทั่งคนในชนบทต้องมาเรียนรู้วิธีที่จะอยู่ในชนบท ตรงนี้มีตัวประเมินอยู่ จะเห็นว่าเกิดกระแสทั้ง และอะไรอื่นๆ เมื่อเร็วๆ นี้ มีการเข้าคิวเพื่อจะผ่านหน้าตั้ง ๒ ล้านคน เห็นได้ว่าระบบข้างล่างโดนทำลาย โดนกระทำจนเขาอยู่ไม่ได้ และถ้าจะอยู่ให้ได้ต้องทำอะไร เป็นเรื่องใหญ่และเป็นวิกฤตของชาติ เราเริ่มมองหาว่าจะมีคนมาแก้ปัญหา แนะนำ หรือมาบอก แต่จริงๆ ไม่ใช่เลย ตัวข้างล่างเองต้องพัฒนาเอง ต้องอยากรู้ อยากเห็นเพราะเมื่อก่อนเราทั้ง ๓๐ ปีสังคมไทยรับรู้อย่างเดียว ไม่ยอมเรียนรู้ซึ่งน่ากลัวมาก

แล้วเราก็มานาถกอุปบายว่าทำอะไรคนไทยอยากเรียนรู้ หลักสูตร วปอ.ภาคประชาชนได้ทำในจุดนี้ทุกคนอยากรู้ อยากเห็นเราเห็นศักยภาพว่าข้างล่างที่จะสร้างกระบวนการเรียนรู้ พ่อใหญ่ แม่ใหญ่อายุหกเจ็ดสิบปีมาเรียนร่วมกัน เกิดอะไรเยอะแยะเลย ก็กำลังประมวลตรงนี้อยู่ แล้วในขั้นนี้จะทำชุดความรู้ที่เหมาะสมกับคนข้างล่าง พยายามเก็บประมวลมา และเห็นว่าสิ่งที่ข้างล่างทำ มันเชื่อมโยงไปได้ถึงข้างบน จนถึงต่างประเทศได้ เพราะเรื่องของการกระบวนการเรียนรู้เป็นสากล ไม่ได้เป็นสูตรสำเร็จ มันมีชีวิต มีเลือด มีน้ำตา และวันนี้จะเสนอเค้าโครงหยาบๆ และอยากขอคำติชมว่าน่าจะเพิ่มเติมอะไรให้มันสมบูรณ์ขึ้น เราก็ปรับตลอดเวลา ยิ่งทำก็ยิ่งเห็นทำไปแก้ไปก็จะมีวันสิ้นสุดที่จะแก้ คงแก้ไปเรื่อย และเราก็จะเห็นว่าถ้าเราสามารถฟื้นฟู ให้สังคมรักการเรียนรู้ สังคมนี้อาจจะอยู่ได้ ถ้าวันใดยังเหมือนเดิม พัฒนาให้ตายก็ไม่ได้ เอาเงินมาถมหมู่บ้านละร้อยล้านก็ทำไม่ได้ เพราะไม่มีความรู้ที่จะจัดการ โชคดีที่เราทำเรื่องนี้ขึ้นมา ก็มีการคุยเรื่องการจัดตั้งสถาบันความรู้เพื่อการพัฒนา สถาบันตรงนี้จะช่วยเราได้เยอะ ภูมิปัญญาท้องถิ่นปราชญ์ชาวบ้านเองก็ไม่ได้เก่งกาจอะไร จำเป็นจะต้องได้เรียนรู้ได้พัฒนา ได้เติมความรู้ต่างๆ เพราะความรู้โลกยุคใหม่มีเยอะ และเร็วมาก ซับซ้อนมาก

ครูบาмаกรุงเทพมหานครก็เรียน ติดต่อกับนักศึกษาระบบศาสนาธรรมบ้าง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้ช่วยมาสอน ว่าอยากรู้เรื่องนี้เรื่องนั้น ก็เรียนกันในที่พักที่โรงแรมนั่นแหละ คือพร้อมที่จะเรียน เรียนวิธีว่าตอนนี้เขาชอบให้ชาวบ้านมานำเสนอเรื่องความรู้ความคิดอะไรบ้าง วิธีที่เสนอให้ง่ายที่สุดก็คือต้องใช้สื่อ ก็มาเรียนวิธีทำ power point ชาวบ้านก็อยู่นิ่งไม่ได้ ต้องเรียน มาดูว่าชาวบ้าน เรียนแล้วเป็นผลอย่างไร

(เสียงจากสไลด์มัลติมีเดีย)

การศึกษาทางเลือก ทางออกของสังคมไทย การสัมมนาทางวิชาการ เนื่องในโอกาสครบ ๓ รอบของการปฏิรูปการศึกษาไทย วันเสาร์ที่ ๗ กันยายน ๒๕๔๕ ในศูนย์ประชุม impact เมืองทองธานี นนทบุรี โดยครูบาสุทธินันท์

ขอแนะนำวิทยากร

เป็นชาวบ้านธรรมดาธรรมดา	ถิ่นที่มา.....แนะนำ
มือที่เก่า.....	ทำงานนำมาทุกงาน
อยู่กลางดินกินการแดนนอนฝันเพื่อง	อยู่กับเรื่องปลูกป่ารักษาธาร
เลี้ยงไก่ปลา หมูแพะ แะะเออการ	ตั้งใจทวนหน้าดำหากำไร
ก่อกิจการบ้านเรือนโสมสกุล	เปิดเป็นศูนย์ศึกษาปัญหาใหม่
ตั้งชื่อว่า มหาวิทยาลัย	สอนลูกหลานให้พ้นคนเขยๆ
แต่ก็มีปัญหาคนที่สอน	ครูดีๆ เขาก็มองทำเฉยๆ
ชวนคนไหนก็ไม่สนใจเลย	มีไหมเอ๋ยครูออกหักขอสักคน

ถ้าเราปฏิรูปการเรียนรู้ไปได้อย่างเที่ยงแท้ สภาพการพัฒนาของสังคมไทยก็คงยักแย่ยักยันเหมือนภาพนี้
ถ้าเราสร้างกำหนดการเรียนรู้ใหม่ไม่สำเร็จ ลูกหลานไทยคงไม่ต่างกับแพะตัวนี้ ใครๆ ก็จับไปบูชายันไม่ลงทุนลงแรงกันจริงๆ อนาคตไทยก็คงไม่ต่างกับภาพนี้ อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ บอกว่า เราต้องมีวิถีคิดใหม่อย่างสิ้นเชิง มนุษยชาติจึงอยู่รอดได้ นักคิดบางคนก็ให้ความเห็นว่า วัฒนธรรมตะวันตกกำลังดึงโลกเข้าไปสู่สภาวะวิกฤต ผมเห็นว่ามนุษย์กำลังเปลี่ยนทุกอย่างจากคุณค่าไปเป็นมูลค่าจนหมดสิ้น เรากำลังอยู่ในสงครามความคิด ค่ายตะวันตกคิดที่จะไปสนองกิเลส ค่ายตะวันออกคิดจะกำกับและควบคุมกิเลส ศील สมาริ ปัญญา

จะสู้โวอากร้าได้หรือไม่ กระบวนการเรียนรู้ของไทยในอดีต ถ้าสังคมไทยไม่มีการเรียนรู้ คำว่าภูมิปัญญาไทยจะโผล่มาจากไหนกัน นั่นก็หมายความว่าเรามีกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นสายพันธุ์ของเราเอง สร้างชุดการเรียนรู้มาสนองตอบการดำเนินชีวิตของเรา จึงมีความเข้มแข็ง ถึงระดับที่พึ่งตนเองได้ทุกอย่าง เมื่อ ๓๐ ปีที่ผ่านมา คนไทยสร้างชุดความรู้ได้เองอย่างเป็นระบบ การสร้างบ้านเรือน สร้างวัด สิ่งสาธารณะประโยชน์ต่างๆ การทำมาหากิน การประกอบอาหารไทย การใช้สมุนไพร กล่าวโดยรวม คือ มีปัจจัย ๔ อย่างครบเครื่องครบครัน สมัยนั้นเราอยากได้อะไร เราก็ค้นคว้ากันเอง เรียนรู้กันเอง ถ่ายทอดกันเอง ไม่ได้กอดเดียว คนไทยเอามาคิดประดิษฐ์ประดอยเป็นเครื่องใช้ไม่สอยได้นับร้อยอย่างพันอย่างแต่มาถึงวันนี้เราแทบจะไม่ได้ผลิตชุดความรู้ของเราเองได้เลย เราพอใจที่จะพึ่งคนชาติอื่น รอรับรู้จากคนอื่น นำเข้าทุน นำเข้าความรู้ นำเข้าวัฒนธรรม อยากได้อะไรก็สั่งซื้อเข้ามา ทำเหมือนตัวเองร่ำรวย ผลสุดท้ายต้องจ่ายค่าโง่กันจนแข็งไปเลย ไม่มีประเทศใด ในโลกใบนี้ที่จะพัฒนาประเทศได้สำเร็จ ถ้าไม่ให้การศึกษาแก่คนของตัวเอง

กรณีตัวอย่างการศึกษาภาคชีวิตนอกระบบ พระเยาว์ สักทองขาว จะมีสักกี่คนที่ตำน้ำพริกขายแล้วรวยเป็นร้อยล้าน น้ำพริกแม่พระเยาว์ เจ้าของสูตรน้ำพริกกว่าร้อยสูตร จบป.๔ รับปริญญานิเทศศาสตรมหาบัณฑิต กิตติมศักดิ์ การตำน้ำพริกขายก็เหมือนการปลูกต้นไม้ใหญ่ ต้องรอให้มันแตกกิ่ง ให้ออกดอก ออกผล ข้าแต่มนังคกรามันใจ เพราะเรามีความอร่อยเป็นรากแก้ว สงโท บุญเจริญ ชื่อขยะมา ๓๐ ปี ชื่อเมืองไทยไม่พอ ต้องข้ามไปถึงลาว เขมรและเวียดนาม ปัจจุบันทำธุรกิจที่มี ISO รับรอง มี ๓๓ สาขา และเครือข่ายอีก ๖๐๐ แห่งทั่วประเทศเป็นคนแรกที่มองเห็นขยะเป็นชุมทรัพย์หมื่นล้าน เรียนจบมศ.๓ รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตสาขาบริหารธุรกิจ เก็บขยะจนได้เป็นดอกเตอร์

สมชาย บุญประกอบกว่า ๒๐ ปี ที่ยึดอาชีพตัดผม เริ่มที่เงินเดือน ๒,๕๐๐ บาท แต่วันนี้อยู่ทะเล ๑๑ ล้านบาทตั้งนานแล้วจบป.๔ เป็นแชมป์ออกแบบผมชนะเลิศระดับโลก ซึ่งหมายความว่าเรียนมาระบบไม่สูง แต่เขาเหล่านั้นก็เรียนมาในตลาดวิชาชีวิตสูงมาก การที่ประชาชนทุกคน ได้รับการศึกษาถือเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการกำจัดความยากจน เรากำหนดความสำคัญของการศึกษาให้เป็นหัวใจของการพัฒนาทุกด้าน นักเรียน นักศึกษา ยังหาความเป็นจริงเรื่องของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย เราต้องช่วยกันแก้ไขให้เด็กรุ่นใหม่ มีค่านิยมและความคิดเป็นของตนเอง เรียนรู้จากสื่อต่างๆ ส่งเสริมการเรียนรู้ที่หลากหลาย คนที่เรียนรู้ไม่ควรที่จะรู้เพียงแค่ว่า อยู่ในการอบวิชาที่เรียนตอนนั้น ควรจะรู้รอบในเรื่องต่างๆ ที่จำเป็นเกี่ยวข้อง เพื่อเป็นฐานการคิด การตัดสินใจจากการพิจารณาทุกมุมมอง และสามารถตัดสินใจได้อย่างเหมาะสมเพียงพอ

การสร้างเสริมชุมชนแห่งการเรียนรู้ในโรงเรียน ส่งเสริมให้เด็กที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกัน รวมกลุ่มกันเรียน เน้นความหลากหลายในสิ่งที่เขาต้องการรู้ ส่งเสริมในเรื่องเทคโนโลยี สถานที่ จบประมาณ ในมหาวิทยาลัยส่งเสริมการเป็นผู้นำแห่งการเรียนรู้ โดยเป็นตัวกลางเชื่อมระหว่างพรหมแดนความรู้โลกกับความรู้ท้องถิ่น ในชุมชนส่งเสริมการรวมกลุ่มประชาคมต่างๆ ตามความสนใจ สร้างเสริมให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ในองค์กรสร้างเสริมให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ การสร้างลักษณะชีวิต บริบทครอบครัว โรงเรียน และสังคมทั่วไป ควรส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน รักการค้นคว้า เรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนการสอนในห้องเรียน ควรเน้นการค้นคว้าทั้งจากตำราและเรื่องต่างๆ ที่สนใจ นำมาแลกเปลี่ยนพูดคุยกันในห้องหรืออภิปรายกัน ส่งเสริมให้คนเรียนรู้ ในสิ่งที่ตนชอบ เพื่อให้เกิดการสนใจ กระตุ้นการเรียนรู้ เช่น เปิดให้เรียนหลากหลายวิชา ทั้งเรียนลึก เรียนกว้าง เรียนไกล ให้มีความชำนาญในเรื่องต่างๆ และเรียนรู้ตลอดชีวิต

เคยสังเกตปรากฏการณ์ เงินกำลังจะหมุนไปๆ แต่ความรู้ไม่หมุนมาสักทีถ้าจะพัฒนา เงินกับความรู้จะต้องควบคู่กันมา ไม่เช่นนั้น ก็คงไม่ต่างกับสามล้อถูกหวย เมื่อกระบวนการต่างๆ จะจกกันทำให้สังคมขาดแคลนความรู้ สิ่งที่ต้องเร่งด่วนแก้ไขก็คือ เปิดพื้นที่ทางสังคม เปิดพื้นที่ทางปัญญา อย่างกว้างขวางไปทุกหย่อมหญ้า สาเหตุแห่งการวิกฤติทั้งหมด คือ คนไทยความรู้ไม่พอใช้ ก็ทำอะไรไม่ถูก คนไทยจึงจำนน จนใจจนความคิดจนสติปัญญา

ในอดีตกาล บรรพชนคนอีสานในนามเรียกกันว่า กุลา ได้เดินตัดท้องทุ่งไปทำนาค้าขาย เนื่องจากความกว้างใหญ่ไพศาลของผืนแผ่นดินแห่งนี้ ประกอบกับไม่มีเส้นทางสัญจรที่แน่นอน ไม่มียานพาหนะ ไม่มีมอเตอร์ไซด์ หรือรถอีตัก อีแต่น ทำให้อุลา เหน็ดเหนื่อย หิวข้าว หิวน้ำ อิดโรย อ่อนระหอยจนกระทั่งหมดแรงล้มพับ พ้นขึ้นมากุลาเอาแต่นั่งร้องไห้ พร่ำรำพัน กล่าวโทษที่บ้านนี้เมืองนี้ ไม่กระจายความเจริญสู่ท้องถิ่น แต่

มาบัดนี้ มาถึงยุคที่อ้างว่าบ้านเมืองพัฒนา มีไฟฟ้า มีถนนลาดยาง มีโทรศัพท์ โทรศัพท์ มีประปาหมู่บ้าน มีศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี มีวิทยาลัยชุมชน มีผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล มีร้านค้าชุมชน รักษาโรคเป็นราคาเหมาจ่ายเป็นหรือตายก็สามสิบบาท มีกองทุนให้กู้ยืมเป็นล้านๆ แต่ลูกหลานอีสานก็ยังทิ้งถิ่น ทิ้งพ่อ ทิ้งแม่ ทิ้งลูก ทิ้งเมีย คนอีสานทำแต่เรื่องทิ้งๆ ขว้างๆ ทิ้งทุกอย่างจนไม่เหลืออะไร ภูเขาเอ๋ย ชะตากรรมของข้าและชะตากรรมของเจ้าช่างตลกสิ้นดี เจ้าร้องไห้เพราะว่าหลงทาง แต่พวกข้าร้องไห้เพราะตาบอดมองไม่เห็นทาง คนที่มีประเทศเป็นของตนเอง ไม่รับผิดชอบ ไม่ดูแล ไม่พัฒนา จะเรียกว่าเป็นคนจนได้อย่างไร คนที่มีศาสนา มีธรรมะ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ มีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นยุทธศาสตร์ จะเรียกว่าคนจนได้อย่างไร คนที่มีสถาบัน พระมหากษัตริย์ให้เคารพเทิดทูน จะเรียกว่าเป็นคนจนได้อย่างไร คนที่มี ผู้อาวุโส ผู้ทรงคุณวุฒิคอยเมตตาชี้แนะ ชี้นำให้กำลังใจ จะเรียกว่าคนจนได้อย่างไร คนที่มีนักเทคนิค นักวิชาการ นักวิจัย คอยแนะนำ ให้ความรู้จะเรียกว่าเป็นคนจนได้อย่างไร

ประเทศนี้พัฒนาบริเวณสี่ระฆังมานาน สมัยช่วงท่านผู้นำก็ยุ่งอยู่กับการบังคับให้สวมหมวก มาสมัยนี้ก็บังคับให้สวมหมวกกันน็อก แต่เรื่องที่ลึกลงไปในหัวกะโหลก ไม่ค่อยจะคิดกัน จะป้องกันสมองโง่ๆ ไปทำไม เป็นไปได้หรือไม่ที่เราจะทำการวิจัย ควบคู่กัน ความรู้คู่ขนาน ให้มีการวิจัยความรู้สายพันธุ์ไทย เทียบเทียบกับการวิจัยสายพันธุ์เทศ แล้วให้วิ่งคู่ขนานกันไปเหมือนรางรถไฟ อย่างน้อยจะได้พัฒนางานวิจัยที่เป็นของเราเองบ้าง ดูของคนอื่นบ้าง จะไม่ดีกว่าหรือ ภาพนี้ได้อธิบายคำว่าวิจัยสายพันธุ์ไทยได้เป็นอย่างดี เห็นว่าคนไทยในอดีตได้ทำการวิจัย ไม่อย่างนั้น คงไม่เอาช้างป่ามาใช้งานได้ มีการวิจัยสิ่งซับซ้อนและจริงจัง สามารถนำมาใช้ใน ชีวิตจริง การเรียนรู้จริงการวิจัยอย่างจริงจัง นำมาสู่รากฐานการฟื้นฟูวิถีชีวิตไทย เหตุทุกอย่างเริ่มต้นจากรากชีวิต ความรู้ ความคิด ผลงาน เพื่อสนองตอบความต้องการของตนเองและชุมชน ได้อย่างสอดคล้องและกลมกลืน

การจัดการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน โดยชุมชน ที่กรมราชบุรีส่งเสริมกัน ที่นี้ พยายามที่จะฟื้นฟูกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน ของชุมชนที่เคยมีในอดีต ให้กลับมีชีวิตชีวาฟื้นคืนมา คนเราอยู่ที่ไหนต้องทำให้ที่ตรงนั้นน่าอยู่ร่มเย็น สมบูรณ์ไปด้วยธรรมชาติ โลกนี้จึงจะมีสภาพที่เอื้อต่อการอยู่อาศัย ที่นี้มุ่งที่จะค้นหากระบวนการที่จะพึ่งตนเอง อย่างเช่นเรื่องของโปรตีน เราก็มองไปที่การเลี้ยงปลูสดัว ที่นี้มีการเลี้ยงวัว หมูพันธุ์พื้นบ้าน สัตว์ปีก จำพวกไก่ต่างๆ ไก่ต๊อก ไก่วง ไก่ชน ไปจนถึง แพะ แกะ นอกจากงานอาชีพที่เหมาะสมในพื้นที่แล้ว ก็เป็นช่องทางให้เห็นว่า การพึ่งตนเองด้านเชื้อเพลิงก็สามารถทำได้ ที่นี้ปลูกไม้ ก็มีกิ่งไม้ ปลายไม้ เอามาเผาถ่าน ปีหนึ่งผลิตถ่านได้มหาศาลทีเดียว ในเรื่องวัสดุก่อสร้าง วัสดุใช้สอย กองทุนชุมชนสนับสนุนให้ ที่นี้อัดดินซีเมนต์ด้วยระบบไฮดรอลิก เมื่อเราผลิตอิฐ ดินซีเมนต์ได้แล้ว ก็เอามาทำเป็นแท่งค้ เป็นบ้าน ต่อห้องน้ำ ห้องครัว ส้วมพัด นี้เป็นผลพวงจากการปลูกต้นไม้

คณะก่อการโรงเรียนชุมชนอีสาน โรงเรียนชุมชนอีสาน คือยาขมหม้อใหญ่ ที่ปรุงแต่งขึ้นมา เพื่อรักษาไข้ใจของคนอีสาน หลักการโรงเรียนชุมชนอีสาน ได้อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานชี้นำ ได้อาศัยข้อชี้แนะ ผู้อาวุโสเป็นส่วนร่วมเสริมความคิด ได้อาศัยเทคนิคของนักวิชาการเป็นส่วนร่วมเสริมความรู้ ได้อาศัยสำนึกใหม่ของพวกเขา เป็นพลังปฏิบัติการ เราจะเอาการนอนหลับฝันดีเป็นตัวชี้นำ ภาพที่เห็นเป็นกลุ่มปราชญ์ ชาวบ้านและกลุ่มภาคีภาคอีสานที่เป็นเจ้าสำนัก ๑๑๒ สถานี การเรียนรู้ในภาคอีสานตอนใต้

กรณีตัวอย่าง เครือข่ายการสร้างเสริมกระบวนการเรียนรู้ในชนบทประกอบไปด้วยเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่ยึดโยงไว้ด้วยกันไปมา ในพื้นที่ของเขตอีสานใต้ จำนวน ๑๑๒ สถานี วปอ. หมายถึง วิทยาการกระบวนการป้องกันความยากแค้นของคนอีสาน มีเป้าหมายว่าจะเดิมภูมิคุ้มกันลงไปในสติปัญญาของคนอีสานให้ได้หนึ่งล้านครัวเรือน ภายใน ๑๑๔ ปี เป็นการปลูกสำนึกให้หาญกล้าในการลุกขึ้นมาหาทางพึ่งพาตนเอง และพึ่งพากันเองให้มากที่สุด ด้วยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ พัฒนาการเรียนจากรู้จักไปสู่การรู้จริง ให้เกิดการเรียนจริงเพื่อให้รู้ความจริง แล้วไปใช้ในชีวิตรจริง รูปแบบการเรียนรู้แบบชาวบ้านก็จะเห็นว่าไม่มีเงื่อนไข ง่ายๆ สบายๆ ยังไงก็ได้ขอให้มีความรู้ ถ้าเราให้ออกาสกับเขา เห็นได้ว่าศักยภาพที่มีอยู่ในท้องถิ่นในตัวผู้นำ ได้แสดงออก ได้แสดงให้เห็นถึงความพร้อม เราก็กระตุ้นให้เขาคิดของเขาเอง คงไม่มีใครไปปวดท้อแทนเขาได้ ไม่มีใครปวดฟันแทนได้ นั่นหมายความว่าปัญหาของใคร จะต้องคิดหาทางออกกันเองให้พบ หาจุดพอดีของชีวิตให้ได้

เมื่อเร็ว ๆ นี้ เราได้เปิดประชุมมหาวิทยาลัยอีสานคืนถิ่น เพื่อจะหาทางเอาลูกหลานกลับคืนถิ่นให้ได้ และได้รับความเมตตาจากท่านอาจารย์นายแพทย์ประเวช วัฒนากรมาเป็นประธาน มหาวิทยาลัย สอนวิชากลับบ้าน เกษตร วิชาความรู้ที่จะอยู่ในชนบท วิชาออกแบบชีวิต วิชาการสร้างงาน วิชาการเสริมสร้างทรัพยากรธรรมชาติ วิชาบริหารและพัฒนาสังคมชนบท วิชาพึ่งตนเองพึ่งพาคนอื่น วิชาจะทำไมไม่ต้องรอสื่อก่อน วิชาจะอมยิ้มหรืออมโรค ในภาพเป็นการจัดเสวนาปราชญ์ชาวบ้านอีสาน ที่จัดขึ้นทุกปี เป็นการชุมนุมจอยกจากทุกสารทิศ เรื่องของการขยายผลการเรียนรู้ เราพยายามให้เกิดฐานการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อให้ชุมชนฝึกฝนการสร้างฐานอันนี้ด้วยตัวเอง สนามการเรียนรู้ของที่นี่ เรียกว่าเป็นสากลไปแล้ว มีผู้บริหารการศึกษาของ ๔๐ ประเทศของหน่วยสันติภาพอเมริกา ได้มาจัดประชุมสัมมนาที่นี่ บางครั้งเราก็เชิญคุณครูทั้งหลายมาเข้าค่ายการเรียนรู้ของครูไทย เพื่อให้ทันต่อการปฏิรูปการศึกษา บางครั้งก็จัดอบรมเฉพาะถิ่น เช่นค่ายครูวิทยาศาสตร์ พยายามให้เห็นว่าในระบบสังคมไทย ในวิถีไทย ก็มีระบบของการเรียนรู้วิชาวิทยาศาสตร์ อย่างในภาพ คุณครูมุดเข้าไปในเตาถ่าน เพื่อจะไปดูว่าความรู้อยู่ที่ไหนแน่ และวิทยาศาสตร์สายพันธุ์ไทยเป็นอย่างไร บางครั้งเราก็ช่วยกรมสามัญศึกษาอบรมครูผู้สอนวิชาวิทยาศาสตร์โดยอาศัยสิ่งแวดล้อมเป็นสื่อ ในระดับเยาวชน เราก็จัดค่ายหลายครั้ง เด็กๆ ได้มาเรียนรู้ที่นี่ ได้มาอยู่ที่นี่ อย่างมีความสุข เพราะได้มาพบกับเนื้อหาของชีวิต วิชาชีวิต การจัดค่ายเยาวชนเรื่องวิทยาศาสตร์เพื่อชีวิต การศึกษาทางเลือกอีกประเภทหนึ่งก็คือเครือข่ายการจัดการเรียนรู้โดยพ่อ แม่ ซึ่งถ้าได้รับการสนับสนุนก็จะเห็นว่า สิ่งเหล่านี้ก็จะดำเนินการไปได้โดยตัวของเขาเอง อบรมการเขียนแผนการสอนหลักสูตรวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น

แม้แต่พระสงฆ์ ท่านก็ได้จาริกมาจากหลายพื้นที่ จากหลายภูมิภาค ได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์งานด้านการพัฒนาร่วมกัน เครือข่ายชาวบ้าน องค์กรชาวบ้านได้มาเป็นประจำ เพราะที่นี้คือสนามเรียนรู้ของ ชาวบ้านนั่นเอง ที่นี้คือสนามเรียนรู้ของนักศึกษาเป็นอย่างดี ถ้านักศึกษาจะมาเรียนที่นี้ เรียนแล้วไม่หายใจ เรียนแล้วไม่ลดความเห็นแก่ตัว เรียนแล้วไม่บรรเทาความทุกข์ ไม่ทราบว่าจะเรียนไปทำไม

สรุปแบบลูกกลุ่ม การฟังอย่างเดียวเรียนรู้ได้ ๒๐ % การเห็นอย่างเดียวเรียนรู้ได้ ๓๐ % การได้ฟังได้ เห็นได้ ๕๐% การได้ฟัง เห็น พูด เรียนรู้ได้ ๗๐ % การได้ฟัง เห็น พูด ได้กระทำเรียนรู้ได้ ๙๐ %

ยุทธศาสตร์ ต้นไม้จะต้องคืนสู่ไร่นา ปุ๋ยปลาจะต้องคืนหนองน้ำ ความชอบธรรมจะต้องคืนประชาชน สมัชชาคนจนจะคืนถิ่น นโยบายถึงผืนดินก็อย่าดีเป็นเลขหอย เร่งปลูกกล้วยปลูกป่ารักษาอาหาร เลี้ยงหมูไก่อปูลาอย่าช้านาน ชวนแม่บ้านรู้จักอยู่ที่นี่ ขอขอบคุณ สนง. ปฏิรูปการศึกษา สนง. คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สถาบันที่นั่นแห่งเอเชีย องค์การธุรกิจอเมริกาเพื่อประเทศไทย สถาบันแห่งชาติราชครูภูมิปัญญาไทย โครงการวิจัยหลักสูตรวิทยาศาสตร์ท้องถิ่น โรงเรียนรุ่งอรุณ เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและกลุ่มภาคีภาคอีสาน

อันที่จริงเรื่องของหมู ที่มันจะหมูหรือไม่หมูนั้นก็ไม่ใช่เรื่องสำคัญ แต่ก็ไม่ใช่เรื่องพูดเล่น ไม่เชื่อลองไปถามผู้ใหญ่ลี้ดูก็ได้ว่าเรื่องสุกรนี้เป็นอย่างไร บางคนก็พูดไปถึงเรื่องหมูไม่ก็น้ำร้อน มันเป็นอย่างไร หมูพันธุ์ไหนไม่กลัวน้ำร้อน เรื่องหมูๆ นี่มีเหตุมาตั้งแต่รุ่น...พ.ศ.๒๕๐๔ ผู้ใหญ่ลี้แกมาบอกลูกบ้านว่า รัฐบาลต้องการ ส่งเสริมให้ชาวบ้านเลี้ยงสุกร สุกรก็คือหมูพันธุ์พระราชทาน แต่เรื่องของหมูสายพันธุ์พื้นบ้านเราก็มีกันมานานแล้ว เลี้ยงกันมาเห็นกันทั่วไปตามชนบท เลี้ยงกันได้ดูบ้าน แต่พอมาปัจจุบันสภาพแบบนั้นก็หายไปหมด หมูถูกจับเข้ามาเลี้ยงในคอกในฟาร์มเกือบทั้งหมด ก็เลยคิดว่าการเลี้ยงหมูนี้จะฟื้นกลับมาเหมือนเดิมได้หรือไม่ คงจะต้องมาดูเหตุผลกัน ดูความเหมาะสม ถ้าเกษตรกรรายย่อยจะหันมาเลี้ยงสุกรกันอีกครั้งหนึ่ง เรามาดูสภาพโดยรวมแล้วก็จะเห็นว่า การเลี้ยงหมูเป็นช่องทางหนึ่งที่พึ่งตัวเองด้านโปรตีน ที่ชาวบ้านยังพอที่จะจัดการเองได้ตามสมควร เพราะว่ามีศักยภาพที่จะทำได้ การเลี้ยงหมูเป็นการสร้างงาน แล้วก็ปศุสัตว์เสริมได้อย่างดี การเลี้ยงหมูไว้กินเองเป็นการเอาเศษอาหารมาเพิ่มมูลค่า การสอนลูกหลานให้เลี้ยงหมูยังเป็นการฝึกวินัยความรับผิดชอบ ความอดทน เป็นการเรียนเชิงประยุกต์ฝึกฝนให้เด็กเกิดทักษะ ไม่ต้องไปหาซื้อหมูปามาบริโภค ตอนนี้ได้ข่าวว่าหมูป่าเต็มไปด้วยยาปฏิชีวนะสารเร่งเนื้อแดง แล้วอย่างอื่นที่เราไม่ทราบได้ว่าเขาใช้อะไรมาน้อยแค่ไหนที่น่ากลัวเขาบอกว่าสารเหล่านี้เป็นต้นตอของโรคมะเร็งครับ แท้จริงแล้วไหนลองไปศึกษากันดูครับ แต่การเลี้ยงหมูแบบพื้นบ้านจะเป็นการเริ่มต้นของการแสวงหางานและอาชีพใหม่ตามเจตนารมณ์ของผู้ใหญ่ลี้ แสดงว่าหมูมันก็สำคัญนะครับ トラバโดที่คนไทยยังกินหมู

ตัวอย่างว่า ความรู้ที่เรามีอยู่เป็นซึ่งมีปัญหา จะต้องพัฒนาอีกเยอะแยะเลย แม้แต่ชาวบ้านจะเลี้ยงหมู ก็ยังต้องมาเรียนวิธีใหม่เลย เพราะความรู้ที่เลี้ยงหมูอยู่ทุกวันนี้เป็นวิธีการเลี้ยงหมูอีกของคนอีกระดับหนึ่ง เพราะความรู้ในทุกเรื่องจะมีเรื่องแบบนี้ซ้อนๆ กันอยู่ แล้วเราก็เห็นความสำคัญว่า ถ้าจะคุยเรื่องกระบวนการเรียนรู้เนี่ยมันต้องยกเครื่องหลักสูตรการเรียนรู้ เนื้อหา ประเด็น แล้วก็ปรับปรุงให้สอดคล้องกัน มีเรื่องให้ทำมี เหตุมีผลที่จะต้องทำ จะเห็นว่ามันมีความหมายมีคุณค่าที่จะต้องมาคิดร่วมกัน

เพราะฉะนั้นในเวทีของเรา เมื่อเห็นประเด็นต่างๆ ขึ้นบ้างแล้ว เราคิดว่าเราจะสรุปกระบวนการศึกษา การเรียนรู้ ซึ่งผมคิดว่าเราทุกคนมีส่วนร่วมพัฒนาได้หมดเลย แต่ละหน่วยแต่ละจุดแต่ละพื้นที่แล้วเอามา รวมกัน แล้วโรงเรียนรุ่งอรุณก็เป็นเวทีให้มาสังเคราะห์ความรู้ จัดเป็นระบบขึ้นมา ประเด็นนี้ก็จะได้คำตอบครบ ตัวหัวใจของการศึกษาจริงๆ นั้นเป็นอย่างไรก็จะพัฒนากันต่อไป ผมว่าคำตอบที่น่าสนใจครับ เพราะว่าจะได้ บอกในระบบด้วย ในเรื่องที่กำลังจะปรับอะไรต่อมิอะไรกัน เพราะที่นี้คือศูนย์การเรียนรู้เชิงประจักษ์แล้วก็ทุ่มเท ค้นหาคะบวนการอย่างจริงจัง ผมก็ฝึกอบรมทั้งครูส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ก็เห็นว่าในส่วนภูมิภาคนี้ ยากมาก ครูร้อยละ ๙๙ % ไม่เปลี่ยนเลย ก็ต้องโทษเราครับว่าจะออกอุบายอย่างไร คิดจนสมองจะครบ ว่า จะชวนครูให้เปลี่ยนได้อย่างไร ก็มีวิธีเดียว ผมบอกว่าครูไม่เปลี่ยนไม่เป็นไร ผมเอาชาวบ้านเปลี่ยนก่อนก็แล้วกัน แล้วถ้าชาวบ้านเปลี่ยน ผู้ปกครองเปลี่ยน ชุมชนเปลี่ยน เขาถึงจะเปลี่ยนครูเอง พรบ.ไม่สามารถเปลี่ยนครูได้ครับ แล้วที่มีอยู่ตอนนั้นก็เพราะว่า ตัวชาวบ้าน ผู้ปกครอง ชุมชนเองเป็นแบบเดียวกับครูครับ มันเป็นพลาสติกไป หมดเลย ไม่มีชีวิตชีวมันหงอยเหงาไปหมด เราก็เริ่มทำให้ชีวิตมีชีวิตได้อย่างไร ตัวนี้เป็นเรื่องยากแต่ก็ไม่เกิน ความสามารถ พอมีหลายคนมาช่วยลงขันความคิดกัน ก็เห็นว่าตัวหลักสูตร วปอ. มีคำตอบให้เราได้เยอะหน่อย แล้วชาวบ้านก็จะลุกขึ้นมาแล้วเป็นคนบอกเรา ตอนนั้นก็เริ่มวิจารณ์ครูแล้วครับ ผมบอกวิจารณ์ครูไม่ดี ไป กอดเอวครูเถอะ เอาครูมาเป็นเพื่อนเป็นพันธมิตร แล้วพุงนี้ที่บ้านก็มีการอบรมเอาผู้บริหารเอาชาวบ้านใน ชุมชนมาคุยกันออกค่าย ๕ วัน ว่าเรื่องนี้ไม่ใช่เรื่องของครู ไม่ใช่เรื่องของชุมชน ไม่ใช่เรื่องของใคร แต่เป็นความ รับผิดชอบร่วมกัน เราเก็บบอกว่าทุกคนมีสองหน้าที่ ครูก็มีหน้าที่สอน นั่นคือหน้าที่ที่หนึ่ง หน้าที่ที่สองคือพัฒนา ชุมชน ชาวบ้านก็เหมือนกันเพราะถ้าไม่พัฒนาจะให้ใครพัฒนาสังคมเรา พยายามบรรจุน้ำที่ให้มันชัดและก็มี กระบวนการปฏิบัติด้วย ทุกฝ่ายก็เริ่มเข้าใจ ก็เห็นว่าถ้าพูดถึงการบวนการเรียนรู้ในสังคมไทย มันต้องเริ่มนับ ก ไก่เลยครับ ไม่รู้อีกนานเท่าไรจะถึง ฮ นกฮูก มันไกลแค่นี้ก็ช่าง แต่ว่าการเริ่มต้นมันก็ทำให้เรามี เป้า หมายในการที่จะจัดการเรื่องการศึกษาให้มีความเป็นไปได้ ไม่เช่นนั้นก็จะมานั่งรอกว่า กรมมันว่าอย่างไร พรบ.ว่าอย่างไร รัฐมนตรีว่ายังงัย แล้วสิ่งที่ทำนั้นมีความหมายต่อนโยบายของชาติ

เมื่อวันที่ ๒๓ นายกฯทักษิณมีจดหมายเชิญ แต่ก่อนหน้านั้นก็ได้ประชุมกันแล้วในวงเล็กๆ เขาจะจัดการเรื่องความยากจนของคนในประเทศนี้ ก็เลยวางแผนว่า ๔ ภาคนี้เลือกจังหวัดกรณีตัวอย่าง อีสานเลือก ศรีสะเกษกับขอนแก่น ประชุมกันหลายรอบข้าราชการสรุปออกมาเหมือนเดิมเลย จะทุ่มเทบุคลากร จะทุ่มเท เงินลงไป ไม่ได้พูดถึงความรู้แม้แต่อย่างเดียว ไปเสนอท่านนายก นายกก็เอาตามเนี่ย ผมก็เหมือนเดิมคุณแก้ ปัญหาไม่ได้เพราะคุณไม่ได้พูดถึงความรู้เลยแล้วชาวบ้านเขาใช้เงินมากกว่าหมู่บ้านละล้านบาทบางหมู่บ้านใช้ถึง ๗๐ ล้านบาท ไปดูตัวเลขที่เขาเคยดู ธกส. หรือใครต่อใคร แล้วรัฐบาลให้ล้านเดียวนี้ชี้แจง ไม่เกิดผลเลย แต่เงิน ล้านหนึ่งถ้าเอามาทำกระบวนการเรียนรู้มันก็จะเริ่มเตาะแตะพอเห็นทิศทาง ผู้ปกครองพอเห็นทิศทาง ปัญหา อยู่ที่ต้องมาไขช่องให้มันเห็นทิศทางว่าจะร่วมกันเดินอย่างไร ตรงนี้ต่างหาก พวกเราอาจต้องช่วยกันทำเป็น กรณีตัวอย่างออกมา แล้วผมว่าสังคมรอบข้างก็ควรจะตามเอง เพราะไม่มีเหตุผลที่เราทำดีแล้วเขาจะไม่รับ แล้ว มาถึงยุคนี้ยังเป็นเรื่องที่ดีเพราะมันปฏิรูปทุกเรื่องเลย เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา สุขภาพ ช่วงจากนี้ ไป ๒ ปีมันก็อาจจะฝนตลบบ้าง คนที่จะมุ่งมันหาคำตอบหาเหตุผลก็ต้องรีบทำ อย่างที่เห็นกันตรงนี้ก็เร็ว คนที่ มีหัวใจที่จะเรียนรู้ตอนนี้วิ่งกันควักไขว่ และเปลี่ยนเรียนรู้กันระเบิดเถิดเทิง เราอยู่ข้างล่างเราก็ตั่งรับกันไม่หวาด ไม่ไหวเหมือนกัน แต่ก็เป็นเรื่องมงคล เหนื่อยแบบมีความหวังมันก็น่าเหนื่อย เหนื่อยแบบไม่มี ความหวังก็ไม่มี แรงที่จะทำ ต่อให้งานหนักเราก็มองมีความตั้งใจแสดงว่าเราเดินมาถูกทาง ผมมีเรื่องนำเสนอเพียงเท่านี้ อยาก ได้ความเห็นความคิด ว่าควรมีอะไรปรับแก้ไขตรงไหนบ้าง เพราะเรื่องของการศึกษาทางเลือกเราก็จะค่อยๆ ปรับเสนอเป็นลำดับไป ยิ่งตอนนี้เรายังมีเวทีเสนอความคิดมากขึ้นทั้งมหาวิทยาลัย ทั้งครู ยิ่งตอนนี้นายก พิน ธุรงเรื่องการปฏิรูปการเรียนรู้แบบบูรณาการทำให้ระบบการศึกษาตื่นตัวมากอย่างเช่นครูที่จะสอนวิชาวิทยาศาสตร์

พอจะเริ่มสอนใหม่ก็ยังไม่มีการอบรมครูเลย จะสอนจะเรียนกันอย่างไร เป็นเรื่องใหญ่เลย เราก็เลยทดลองดูว่า
 อย่างในบุรีรัมย์ให้คัดมาโรงเรียนละ ๒ คน เอาครูวิทยาศาสตร์มาอบรมก็ปรากฏว่า ไปยากมาก เลยเปลี่ยน
 แผนใหม่เอามาหมดโรงเรียนเลย เพราะว่าแต่ละภาควิชาต้องสัมพันธ์กัน ต้องไล่ตั้งแต่ ผู้บริหารถึงหน่วยวิชาต่างๆ
 ต้องเข้าใจว่าจะพาลูกศิษย์เราโรงเรียนของเรา พากะบวนการการเรียนการสอนผ่านด้านไปสู่โลกกว้างของการ
 เรียนรู้แบบบูรณาการได้อย่างไร ก็เสนอมาข้างบนว่าที่ให้ออกนโยบายให้เลือกครูโรงเรียนละ ๒ คนนั้นไม่ได้
 และอีกส่วนหนึ่งก็ไปคุยกับราชภัฏ ก็ให้ราชภัฏรวมกลุ่มกันเพราะไม่สามารถอธิบายได้ที่ละราชภัฏ นัดกันมา
 แต่ละภาค และอีกส่วนหนึ่งเราก็ไปช่วยในเรื่องของอุดมศึกษาหลักสูตรปริญญาโท แต่การที่จะสอนมิติ
 ในทางตำรามันสอนไม่ออก ฉะนั้นผมก็ให้เขาคุยกับ วปอ. นี่แหละ ไปคุยกับพ่อใหญ่ แม่ใหญ่ ว่าเขาเรียนแล้ว
 เขาเข้าใจอย่างไร เขาเห็นอนาคตและอยากจะทำอะไร การจัดสนามการเรียนรู้ที่มีชีวิต ผมว่าเวทีเหล่านี้ที่
 อาจารย์หมอประเวศพูด มีความเป็นไปได้อย่างยิ่ง และมีความหมายมากในการที่จะช่วยกันทำ เพราะว่าทุก
 ค่ายทุกกลุ่มที่ทำกระบวนการการเรียนรู้ก็มีความสำคัญเท่ากันหมด แต่วันที่สถาบันจัดการการเรียนรู้มา
 เชื่อมตรงนี้เข้าหากัน ก็จะทำให้พลังของการเรียนรู้ในประเทศนี้ได้ขึ้นอย่างเป็นระบบ ไต่ระดับขึ้นไป และ
 อธิบายได้ว่าตอนนี้ประเทศไทยได้ปฏิรูปการศึกษาได้จริงๆ หรือเริ่มไปแล้ว แต่ถ้าตรงนี้ไม่มีผมว่ายาก ถ้าจะมา
 ทะเลาะกันเพราะ พรบ. ว่าอย่างนั้นว่าอย่างนี้ มันไม่มีชีวิตครับ มันยังวนอยู่ในอ่าง แต่ถ้าเริ่มจากชีวิตของการ
 เรียนรู้แล้วบอกว่าทุกคนไม่เรียนไม่ได้ เพราะตอนนี้เราอยู่โลกใหม่แล้ว ความรู้ใหม่ ปัญหาใหม่ โจทย์ใหม่หมด
 เลย โจทย์ชีวิต สังคม สถาบัน ประเทศเปลี่ยนหมด ไม่สามารถเอาโจทย์เดิมๆ มาคิดได้และมันก็เร็ว แล้วกับบอก
 ว่าที่ชาวบ้านทั้งหลายอยู่ในวิกฤตเพราะเราไม่เรียนเราไม่รู้ใช่ไหม

ผมอบรมครูวิทยาศาสตร์ให้กินมังคุด ๓ ลูกครับ ลูกที่ ๑ ให้ชิมกันไป ลูกที่ ๒ ให้ชิมอีก ถามว่าอาจารย์
 คนไหนกินมังคุดแล้วเจอเมล็ดบ้าง ก็มีคนยกมือ แจกรอบที่ ๓ ใครเจอเมล็ดให้เคี้ยวเมล็ด ถามว่าอร่อยไหม... อร่อย
 เห็นไหมเรื่องวิทยาศาสตร์ครูวิทยาศาสตร์ยังไม่รู้เลย ชมวดตรงนี้อาจารย์ก็เล่าเรื่องใกล้ตัวแล้วก็กินไปในกระเพาะแล้วก็
 เห็นว่าถ้ารู้จริงรู้เพิ่มขึ้นมันคืออะไร แจกข้าวสารให้ครูวิทยาศาสตร์เอาข้าวสารไปหว่านแจกให้ไก่กินครูแต่ละคน
 ก็มองไก่ไม่เหมือนกัน ก็เห็นว่าจริงๆ แล้วกระบวนการเรียนรู้มันไม่มีกรอบ แล้วก็มาออกแบบแผนการสอนได้
 อาจจะเริ่มจากเรื่องง่ายๆ ฉะนั้นกระบวนการที่เราคิดเรื่องการเรียนรู้กับชีวิตมันง่าย เอาแก้วน้ำมาเอามือแตะ
 แก้วหมุนรอบแก้วแล้วมันก็มีเสียงดัง ก็เป็นสื่อการสอนรอบตัว ครูจึงต้องเป็นจอมยุทธ์หัดไม่เร็วเอามาเป็น
 กระบี่ให้ได้ ถ้าเราได้ครูที่พัฒนาแบบนี้เด็กก็จะไปได้ ไม่งั้นเราจะมาคิดให้เด็กคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น มี
 ความสุขเป็นไปไม่ได้เพราะว่าครูยังทุกข์อยู่ ต้องให้ครูมีความสุขก่อนครูถึงจะสร้างกระบวนการสอนได้

คำถามจากครูอ้อม ... แล้วถ้าเป็นคนกรุงเทพ อะไรที่เป็นจริงที่สุดสำหรับคนกรุงเทพ

ผมว่าไม่ว่าจะเป็นคนกรุงเทพหรือชนบท ก็จะมีวิถีชีวิตของตนเองอยู่

คำถามจากครูอ้อม ... แล้วจริงๆ วิถีชีวิตของคนกรุงเทพเป็นอย่างไร

คนกรุงเทพเป็นคนที่น่าสงสารที่สุดเลย มีความสุขตรงมองเห็นไฟเขียว พอเห็นไฟแดงทุกซัณฑ์ ก็จะเห็น
 ว่ามันมีเงื่อนไขไม่เหมือนกันกับสิ่งที่อยู่รอบตัว ผมว่านี่เป็นเรื่องคนกรุงเทพ อะไรที่มีหมดสามารถจัดการได้ มัน
 เต็มไปด้วยเทคโนโลยี เราก็จะเรื่องพวกนี้ให้มีชีวิตแล้วสอดคล้องกับเราได้อย่างไร ไม่ใช่ว่าคนกรุงเทพต้องไป
 เลี้ยงหมู แต่เราว่านั่นคือกระบวนการชีวิตมันมันได้สอนเรื่องความอดทนอดกลั้น ความบากบั่นความพยายาม
 ที่เรื่องพวกนี้มันหายไปในการบวนการเรียนรู้ สังคมไทยตั้งโจทย์เอาเรื่องสบาย เรื่องง่ายๆ เราก็อยากให้มันเป็นถ้า
 มันเป็นเรื่องจริงจริงๆ แต่มันไม่ใช่ มนุษย์เองต้องเรียนรู้และฝ่าฝืนอุปสรรค แต่ตอนนี้คนกรุงเทพเห็นอุปสรรค ...
 ก็หลบครับ เห็นปัญหาก็ทำให้เป็นปัญหาหมดเลย ปัญหาในกรุงเทพจริงเยอะมาก สะสมมากขึ้นๆ ขนาดทำ
 ทางด่วนยังไปแน่นกันบนทางด่วนอีก ก็เห็นว่าเรื่องของคนกรุงเทพจะต้องจัดการอย่างไร ถ้าสิ่งที่
 ทำมาดีสังคมเมืองหลวงคงไม่วุ่นวายอย่างนี้แต่ตอนนี้ชนบทก็วุ่นวายครับวุ่นวายทั้งประเทศเลยก็ต้องมาออกแบบ
 แต่คนที่ออกแบบจะต้องมีข้อมูลที่ถูกต้องและชัดเจน และช่วยกันเสนอ ที่ผมเห็นว่าประเทศไทยพัฒนาไม่ได้

เป็นเพราะว่าคนไทยไม่พูดครับ มีอะไรเก็บไว้ในใจหมดเลย ถ้าสอนให้คนไทยพูดบ้างบ้านเมืองไม่เป็นอย่างนี้ ที่นี้พอไม่ออกความเห็นคนมีอำนาจก็เลยทำอึดอัดจนแจก ถ้าเขารู้ว่าทุกคนสนใจงานเขาแล้วเข้าร่วมบ้านเมืองก็จะไม่เป็นอย่างนี้ จะไปได้

คำถาม ถ้าในอนาคตไม่มีครูบาแล้ว ไม่มีผู้นำชุมชนหลายๆ ท่าน แล้วสิ่งที่ได้สร้างจะมาเป็นอย่างไรต่อไป

สิ่งที่ผมทำนี้ถ้าดูภาพจะเห็นว่าผมเป็นสถานี่การเรียนรู้ แล้วผมก็สร้างสถานี่การเรียนรู้ในชุมชนให้ครูให้ชุมชนเขาเรียนกันเอง อย่างมาฟังเราอย่างมาแบกที่เรา ต้องรีบถ่ายทอดว่าคุณต้องฟังตัวเอง ต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้แล้วเขาก็ไปได้ ค่อยๆ เติบโต รับผิดชอบ ไม่มีใครปวดท้องแทนได้ เรียนรู้กันจริงๆ ได้ทดลองตอบให้ได้ เคยมีคนถามในการประชุมยุทธศาสตร์ชาติว่า อีก ๑๐ ปีในหลวงอายุเท่าไร หมอประเวศอายุเท่าไร ท่านประยุทธ์จะอายุเท่าไร อีก๑๐ปีนายกเปรมอายุเท่าไร แล้วถ้าท่านเหล่านี้หายไปคนรุ่นที่ ๒ ที่จะมารับต่อคือใคร... หนาวเหมือนกันนะครับ

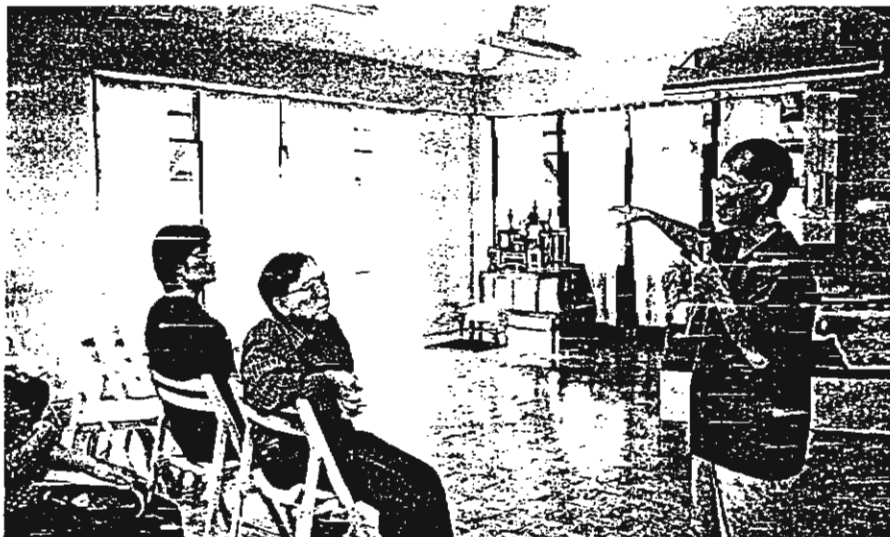
ถ้าคิดประเด็นนี้ ผมว่าต้องรีบทำครับ แล้วศักยภาพคนไทยมีกันอยู่ทุกคน ในอดีตเรามุ่งเรื่องการให้เป็นบุญกุศล สังคมที่ให้จะอยู่รอดอยู่ได้ แต่มาถึงยุคนี้สังคมมีแต่จะเอาถ้าจะเอาอย่างเดียวมันไม่พอ ในโลกนี้จะให้คุ้มกับกิเลสคนคนเดียวยังไม่พอเลย พอสังคมเปลี่ยนมาเป็นสังคมอยากเอามันเลยพัฒนายาก ที่นี้เราจะทำอย่างไรให้ระบบสังคมไทยเริ่มเฉลี่ยกันบ้าง พอถึงเรื่องของการสร้างคนพอดีผมอยู่ข้างล่างผมก็ทำเรื่องข้างล่าง เราต้องคิดคนเพราะอย่างเข้าโรงเรียนชุมชนอีสานบางที่คัดคน คนเดียวยังไม่ได้เลย โดนระบบล่างหมด บางหมู่บ้านได้ ๒ คน ที่นี้พอมาเข้าโรงเรียนเสร็จ ก็กลับไปสร้างชีวิตใหม่ เราจะเห็นว่าเวลาไปอีสานจะมีแต่แดดกับลม ไร่ข้าวที่บ่งบอกชีวิตโดนทำลายหมด แล้วมันก็น่ากลัวว่าในยุคที่ทรัพยากรเต็มประเทศเรายังพัฒนาไม่ได้ มาวันนี้ไม่เหลือต้นทุนอะไรเลย ถ้าไม่ทำเรื่องปัญญาเรื่องคน ว่าเราต้องฟื้นคืนสิ่งต่างๆ กลับมาอย่างไร เราก็ไม่มีทางจะพัฒนาต่อไปได้ ให้คัด ๒ คนเรายังเอาแค่คนเดียว เราก็ให้บันทึกว่าไปอยู่ในไร่นาใช้ชีวิตใหม่มีใครมาคุยด้วย ใครสนใจงานของพ่อ เขาสนใจใหม่ว่าไปเรียนที่ไหน มีอะไรเปลี่ยน ถ้าใครมาข้างล่างที่ผมจะถามเลย ว่ามาเรียนแล้วได้อะไร แล้ว จะให้ดูตัวอย่าง คนที่ทำ ๑ ปี ๒ ปี ๓ ปี ๑๐ ปี ตัวอย่างที่ถูกต้องมันเป็นอย่างไร เขาก็ปึ้งเพราะชาวบ้านจะเรียนจากการประจักษ์การเห็น แล้วยุทธศาสตร์ก็คือให้ชาวบ้านบอกกันเอง สอนกันเอง มันก็จะไม่มีเงื่อนไข จับเข้าคุ้ยกัน แลกเปลี่ยนกัน มันก็ได้ ตรงนี้ผมว่ามันพื้นเพราะสังคมไทยในอดีตมีเรื่องแบบนี้หมดเลยแล้วมันหายไป ผมแค่ไปปลูกให้มันมีชีวิตขึ้น ก็ให้เห็นได้ว่ามันมีขั้นตอน ว่ามันมาจากข้างล่าง แล้วจากข้างล่างก็มีผู้นำเป็นชั้นๆ ผมเอามา ๑๐๐ คน คัดแล้วได้เกรดเอ ๑๕ คน เกรดเอก็คือเป็นวิทยากรกระบวนการสามารถสร้างตัวอย่างหน่วยชีวิตให้เห็น อธิบายให้เห็นบอกคนอื่นได้ ทำระบบสารสนเทศได้ เกรดบีได้ ๓๐ คน เกรดบีนี้ตั้งใจทำแต่ข้าวน้อย หรือหว่า รับผิดชอบไปดูแลงาน ไปดูก็เห็นต้นกล้วยเหี่ยวอยู่ ๑๐ กว่าต้น ก็ถืบทักคั่นนาเลยครับ บอกว่าไม่ใช่ ชีวิตมันไม่ใช่เรื่องเล่น พอมาถึงเกรดซี ยิ่งอยากจะไปทำงานต่างประเทศ จะเข้ากรุงเทพอยากรวยมากๆ รวยเร็วๆ ถ้ามีเวลาเราก็เอามาจูน ก็เห็นว่าทำยากมาก ๑๕ คนที่เห็นนี้เลียดตาแทบกระเด็นใช้เวลา ๕ ปี

ครูก็เหมือนกัน เราเอาครูในระบบนี้มาตั้งเป็นเครือข่ายครูที่จะทำเรื่องมิติทางสังคม ๕ ปีที่แล้วได้ครูมา ๓๐ คน ทำไปทำมาวันนี้เหลืออยู่ ๗ คน แต่ ๗ คนนี้ก็ถือว่าเกรดเอ ออกไปสร้างฐานการเรียนรู้ในชุมชนได้ เข้าใจมันใจในทุกเรื่อง ได้ ๗ คนก็ยังดีกว่าไม่ได้ ตรงนี้ก็ถือว่าชะยขึ้น ส่วนที่ว่าได้ทุนจากไหน ทุกแรกก็ทุนของตัวเอง แล้วทุนที่ ๒ ก็จำเป็นต้องมีเวลาจะอบรม ในช่วงของทำโรงเรียนชุมชนอีสาน ที่บ้านปากช่อง อำเภอสตึก จ.บุรีรัมย์ ก็ได้ทุนจากมูลนิธิชาวก้าวา กับกองทุนสิ่งแวดล้อมกระทรวงวิทยาศาสตร์ แล้วตอนหลังมาเราก็ได้ทุนของชิบ(S.I.F.)บ้าง ให้มาอบรม ๒๕๐ หมู่บ้านภายในเวลา ๒ เดือน แล้วตอนหลังก็ขอไปทั่วไม่ว่าจะธนาคารโลกเขาให้ประกวดความคิด ก็ประกวดกับเขา ได้รางวัลมา ๗ แสบบาทก็เอามาซื้อคอมพิวเตอร์ แล้วก็เรียนวิธีทำสื่อทำอะไร ก็ไม่่ง่ายแต่ว่ามันักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มาช่วยงาน ทำเว็บไซต์ คุ้รบาอดดคอม ที่คาดว่าจะเสร็จพร้อมให้ข้อมูลต่างๆ ได้ ประมาณกลางเดือนนี้

เราจะพยายามทำชุดความรู้ อย่างเช่นถ้านักศึกษาแพทย์ไปหาผม ผมจะนำเสนอเรื่องอะไร นักวิจัย นักพัฒนา กลุ่มพ่อแม่ เราก็จะมีชุดพวกนี้อยู่ ทุกเรื่องที่ทำเราก็ทำเพื่อสังคมเหมือนกัน ฉะนั้นสิ่งที่แต่ละชุมชน

เลือกทำผมว่าเป็นสิ่งที่ดีและเขาถนัด ท่านมีนโยบายอย่างนั้นก็ได้ต่างกับเรา เพราะว่าเป้าหมายก็คือทำให้คนผมมองว่าอะไรก็ตามที่เรียนแล้วมันรู้จริง มันต้องพัฒนาจากรู้จัก รู้จริง ไปรู้แจ้ง ในขั้นเราเอาให้รู้จริงก่อน ถ้ารู้จริงแล้วไม่สงสัยแล้วมันจะได้ระดับไปได้ ปัญหาว่าทำอย่างไรจะให้คนไทยอยากเรียนจริงๆ เป็นเรื่องใหญ่ ตอนนี้ในระบบการศึกษายังทำให้นักเรียนเป็นนักเรียนไม่ได้ เพราะคุณสมบัติของนักเรียนต้องอยากเรียน อยากค้น อยากถามครู ไม่ใช่ครูต้องสั่งให้หนูทำการบ้าน ต้องขยัน อย่างนั้นยังติดลบอยู่

ตอนนี้เวลาของเราหมดแล้ว เอาไว้พบกันใหม่เมื่อชาติต้องการครับ •

กลุ่มมณฑลแห่งพลัง

โดย คุณวิศิษฐ์ วังวิญญู

ถ้าหากต้องการสูตรสำเร็จสูตรหนึ่งที่ใช้ได้กับทุกเรื่อง ก็คงเหมือนนักแปรธาตุในชุมทรัพย์ที่ปลายฝัน ที่สามารถแปรธาตุวัตถุธรรมดาให้กลายเป็นทอง แปรธาตุคนธรรมดาให้กลายเป็นคนพิเศษ เป็นเจไดแห่งสตาร์วอร์ส เวลาเจไดจับดาบเลเซอร์ โยไดปรมาจารย์แห่งเจไดจะสอนว่า อย่าเพิ่งสมาธิไปที่แขนเท่านั้น หากให้รับรู้กายทั้งหมดอย่างเป็นองค์รวม และรับรู้ความเคลื่อนไหวรอบด้านทั้งหมดอย่างเป็นองค์รวมเคลื่อนไปตามการเดินรำของจักรวาลอย่างไร้ที่ติ

โตเชท โตตาโร ชูสุกิ อาจารย์เซนที่เป็นฆราวาสท่านหนึ่งจะพูดว่า “ให้รู้ตัวอย่างไม่รู้ตัว” และให้ “ไม่รู้ตัวอย่างรู้ตัว” ท่านเป็นคนเขียนหนังสือเล่าเรื่องอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายเซนที่แทรกซึมเข้าไปในวัฒนธรรมของญี่ปุ่นทุกเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นพิธีชา การจัดดอกไม้ สวนเซน วิถีของนักรบ ศิลปะการเขียนตัวหนังสือและอื่นๆ มันเป็นอย่างไรนะ “รู้ตัวอย่างไม่รู้ตัว” และ “ไม่รู้ตัวอย่างรู้ตัว”

ภาวะเช่นนี้เป็นอะไรที่เกิดขึ้นได้กับเด็กวัยอนุบาลในโรงเรียนมอนเตสซอรีด้วย มาเรีย มอนเตสซอรีเรียกสิ่งที่เกิดขึ้นนี้ว่า “ความเป็นปกติ” ภาษาอังกฤษว่า normalization สรุปปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างสั้นได้ว่า เมื่อเด็กได้ทำงานกับอุปกรณ์ที่ออกแบบขึ้นพิเศษที่ไปปลูกฝังการเรียนรู้ซึ่งตอบสนองการเติบโตทางปัญญาของเขา เขาหรือเธอจะมีสมาธิกับสิ่งที่ทำนั้นได้เช่นเดียวกับผู้ใหญ่ “ดังเช่นผู้พิพากษากำลังพิจารณาคดี” (คำของมาเรียเอง) เขาจะดื่มด่ำอยู่กับกิจกรรมนั้น ทำกิจกรรมนั้นซ้ำไปซ้ำมา ด้วยความอึดเอมและพอใจ เขาอยู่กับมันอย่างไม่ต้องการผลสำเร็จของงาน ทำซ้ำแล้วซ้ำอีก ไม่ใช่เพื่อจะพัฒนาขั้นตอนการทำงานเหล่านั้นให้มีประสิทธิภาพขึ้นหรือรวดเร็วขึ้น หากเขาทำกับมันด้วยความเร็วเท่าเดิม ไม่ช้ากว่านั้น ไม่เร็วกว่านั้น ที่แน่ๆ ขบวนการได้ทำเช่นนั้นมันได้ตอบสนองตัวตนของเขาภายในตอบสนองต่อการเรียนรู้อันเป็นพัฒนาการที่เป็นส่วนหนึ่งของวิวัฒนาการแห่งความเป็นมนุษย์

งานทดลองทางการศึกษาของมาเรีย แรกๆ เกิดขึ้นกับเด็กยากจนในสลัม พร้อมกับอุปกรณ์การศึกษาแบบมอนเตสซอรีนั้น มาเรียได้เอาตุ๊กตามากองไว้มุมหนึ่งด้วย เด็กๆ ในห้องเรียนแบบมอนเตสซอรี จะมีอิสระที่จะหยิบงานออกมาทำงานหรือเล่น ซึ่งเป็นขบวนการเดียวกัน แต่ไม่ค่อยมีใครสนใจจะเล่นตุ๊กตาเลย ต่อมาแม้มาเรียจะทดลองสอนวิธีเล่นตุ๊กตาให้เด็ก เด็กๆ ก็จะไม่พากันเล่นสักหน่อยหนึ่ง แล้วก็จะกลับไปหาอุปกรณ์การศึกษาที่ทำทลาย และตอบสนองต่อการเรียนรู้ของพวกเขามากกว่า

“ความเป็นปกติ” ของเด็กในห้องเรียนมอนเตสซอรี เป็นมณฑลแห่งพลังหรือไม่ ถ้าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นก็คือเด็กทั้งหมดเมื่ออยู่ในสิ่งแวดล้อมที่จัดเตรียมไว้อย่างเหมาะสม จะสามารถเข้าถึงมณฑลแห่งพลังได้ คุณลักษณะที่เอื้อต่อการเข้าถึงมณฑลแห่งพลังนี้ก็คือ ๑. สิ่งที่ทำลายต่อการเรียนรู้ ๒. เด็กมีอิสระที่จะเลือกกิจกรรม ๓. เด็กอยู่กับงานนั้นตามลำพัง ๔. เด็กไม่ถูกกดดันในเรื่องผลสำเร็จของงาน

อีกด้านหนึ่งที่เกิดขึ้นกับผู้ใหญ่นั้น ในช่วงปีสองปีนี้ได้มีโอกาสทำงานร่วมกับเพื่อนๆ ในงานฝึกอบรมสองอย่าง อย่างหนึ่งเป็นการรักษาคนป่วยเป็นโรคหลอดเลือดในหัวใจตีบตัน อีกพวกหนึ่งเป็นการอบรมผู้นำชาวพุทธ (ผู้เข้าร่วมมาจากภูมิลำเนาทางอาชีพที่หลากหลาย) เพื่อให้เท่าทันโลก และให้เกิดความสดใหม่ในวิถีพุทธธรรม ที่จะเดินรำไปกับความเป็นไปของโลก

สิ่งที่เราค้นพบก็คือ “ความเป็นปกติ” ที่เกิดขึ้นกับเด็กในห้องเรียนมอนเตสซอรี ก็เกิดขึ้นในการฝึกอบรมของเราทั้งสองแบบเช่นเดียวกัน นอกจากนั้นเรายังค้นพบองค์ประกอบคล้ายคลึงกันอีกคือ

- ในการฝึกอบรมนั้นทุกคนจะอยู่กับตัวขบวนการมากกว่าเนื้อหา และความคาดหวังในผลสำเร็จ
- การฝึกอบรมนั้นเน้นกิจกรรมที่ทุกคนร่วมคิด ร่วมทำ โดยตัวตนของเขาทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วม คือทั้งระดับกายารมณ์ และความคิด
- ผู้เข้าร่วมมีอิสระในการสร้างองค์ความรู้ และสร้างสรรค์ขบวนการเรียนรู้
- มีกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมคุ้นเคยกับการดำรงอยู่ในปัจจุบันขณะ เช่น มีโยคะ การเจริญระฆังแห่งสติ การทำสมาธิ การเดินอย่างมีสติ เป็นต้น
- มีการสนทนาแบบเปิด ไม่มีวาระ ไม่มีการคาดคะเนผลได้
- สำนึกแห่งความเป็นชุมชนเกิดขึ้นได้ ได้แก่ มิตรภาพ และการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

เราค้นพบว่าผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่เรียนรู้ที่จะเข้าสู่มณฑลแห่งพลังได้ สำหรับคนที่สามารถนำไปพัฒนาขึ้นอย่างเป็นจริงเป็นจังในวิถีชีวิตของเขา (กว่าครึ่งของผู้เข้าร่วม) จะได้ผลทางสุขภาพเต็มร้อย และสามารถมีวิถีชีวิตที่ตื่นตัวต่อการเรียนรู้ คือเราเรียนรู้ว่าเรื่องราวของสุขภาพกับการศึกษาเป็นเรื่องเดียวกัน คือเมื่อเราจัดการกับสุขภาพของตนเองอย่างถูกต้อง โดยอัตโนมัติเราได้เปิดพื้นที่แห่งการเรียนรู้ขึ้นด้วย และในทางกลับกัน เมื่อเราจัดการสร้างสรรค์ชีวิตให้เปิดออกเพื่อการเรียนรู้ เราก็จะได้มาซึ่งสุขภาพะอย่างอัตโนมัติ แต่ทั้งนี้ท่าทีของการเข้าหาเรื่องทั้งสองนี้จะต้องเป็นไปอย่างถูกต้อง นั่นก็คือการเข้าถึงหัวข้อทั้งสองด้วยมิติของมณฑลแห่งพลังนั่นเอง

แนะนำตัว

ครูไฉด์ : สอนระดับชั้นประถมปีที่ ๓ ทำงานที่นี้ประมาณ ขึ้นปีที่ ๕ แล้วค่ะ

ชื่อรัตนดา สิริพุด บริษัทแปลนพับลิชชิง มาร่วมสังเกตการณ์

ชื่อศิริวรรณ ศรุตานนท์ เป็นครูโรงเรียนรุ่งอรุณ

ชื่อครูเหม่ม มาจากโรงเรียนทอสี

เปรมใจ ศรีมารุต โรงเรียนดนตรีบ้านดรุณบทเพลงจริยศาสตร์การดนตรี ผู้จัดรายการโลกใบจิ๋ว เด็กๆ เขาเรียกป้าขวัญ ตอนนั้นสงสัยต้องให้เรียกป้าขวัญด้วยเพราะอายุมากด้วย จริงๆ เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ ตอนนั้นมาในนามของกลุ่มโรงเรียนสัมาสิกขา

รุ่งเรือง สุขภิรมย์ จากคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ คิดว่าตัวเองขาดพลังเลยเข้ากลุ่มนี้

มนฐิตา แซ่เจียงคะ จากกระดานหก

เปิ้ล จากโรงเรียนรุ่งอรุณ

ครูเอ กาญจนา บุญมี จากโรงเรียนรุ่งอรุณ อนุบาล

ครูแอน ขนิษฐา ดิลกภราดร จากโรงเรียนรุ่งอรุณ

ครูณิ ปราณิ สุภาพพ จากรุ่งอรุณ

ผมครูเปิงปิง ศิลปะรุ่งอรุณ

อาจารย์วิศิษฐ์ : อยากจะเล่าที่มาว่าทำไมมาสนใจเรื่องนี้ และมองว่าอะไรเกี่ยวข้องอะไร อย่างไรบ้าง ตัวเองคงจะเป็นคนหนึ่งในช่วงการแสวงหา แล้วก็คงเป็นคนรุ่นที่เขาเรียกกันว่าคนเดือนตุลา เพียงแต่ว่าเลือกสันติวิธี และไม่เคยเข้าป่า หรือว่าไม่ได้เข้าไปในพรรค สนใจคานธี ในเวลานั้นก็สนใจกระบวนการชาวพุทธในเวียดนาม

ซึ่งเป็นทางเลือกที่สาม แต่ว่าเวียดนามก็ไปในทางสังคมนิยมในเวลานั้น และได้มีโอกาสได้พบท่านดิช นัทฮันท์ โดยตัวท่านเองในช่วงเวลา ๒-๓ สัปดาห์ อันนั้นอาจจะจะเป็นครั้งแรกครั้งหนึ่งที่ได้สัมผัสกับมณฑลแห่งพลังความจริงคำวามณฑลนี้ถ้าอ่านแบบเขมมัมก็คือนันดารา อันเดียวกับมณฑล นันดารา ก็คือสนามพลังหรือว่าที่เป็นสภาวะที่เราจะมีพลังสูงสุด ที่นี้โดยส่วนตัวชอบศึกษา คิดว่าสองสามอย่างไปด้วยกันนะ อย่างหนึ่งคือศึกษาในแง่พรมแดนความรู้ โดยเฉพาะในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ เพราะฉะนั้นในเรื่องมณฑลหรือนันดาราชองการเรียนรู้ก็เป็นอะไรที่มีงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์รองรับด้วย ซึ่งผมเขียนหนังสือเล่มหนึ่งกำลังจะตีพิมพ์ แต่ตอนนี้อยู่ในลายมือแล้ว xerox มา เล่มเล็กๆ เขียนด้วยมือ เวลาเขียนหนังสือก็อยากให้คนอ่านเร็วๆ ยังไม่ได้พิมพ์เป็นเล่มก็กำลังดูอยู่ว่าจะพิมพ์ส่งให้เพื่อนดู ด้านหนึ่งก็เป็นด้านวิทยาศาสตร์ ด้านหนึ่งก็เป็นด้านธรรมะ แต่เวลานี้เวลาพูดเรื่องธรรมะกับคนรุ่นใหม่ก็พูดยาก บางครั้งในบางแวดวงก็จะไม่ใช่ศัพท์แสง บางแวดวงก็ให้เขาซื้อความคิดก่อนแล้วหลังจากนั้นเขาก็รู้ว่า อ้อ มันก็เป็นเรื่องธรรมะนี่เอง แต่ธรรมะบางที่เรารู้กับมัน จนกระทั่งมันไม่มีชีวิต เราอยู่กับมันจนกระทั่งนิรันดร์ ๕ เป็นอย่างไรมันจบลงตรงนั้นนะ สะกามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกัจะ วิจิกิจฉา จบลงตรงนั้นจริงๆ และบางคนอาจจะลืมคำแปลไปแล้วด้วย แต่ถ้าแปลให้เป็นพลังสนุกมาก นิรันดร์ คือจิต ไร้นิรันดร์ก็คือจิตที่มีพลัง ถ้าไม่มีแรงดึงดูดเราออกไปจากความเป็นตัวเรา พยายามจะไปไขว่คว้าอะไร เราเอา center อยู่ที่ท้อง จุดท้องต่ำจากสะดือ สักสองสามนิ้ว เรา center อยู่ที่นี่และไม่ไขว่คว้าอะไร เราพอใจยืนอยู่ตรงนี้ สิ่งที่มีอยู่แล้วพอแล้ว ณ วันนี้ ไม่ว่าจะจะมีเงินเดือนเท่าไร มีหนี้จะต้องส่งเท่าไร ยืนอยู่ตรงนี้ สองก็คือว่าไม่หงุดหงิด ไม่รำคาญ ไม่ขุ่นเคือง ไม่โกรธ สามก็คือว่าไม่อยู่ในสภาวะไร้พลัง คือแทนที่จะพูดว่าง่วงเหงาหาวนอน เราลองพูดใหม่ว่าจิตไม่อยู่ในสภาวะไร้พลัง คือจิตมันจะมีพลัง มันตื่น มันพร้อมที่จะเรียนรู้ สีนะยะเวลาเราซื้อของซื้อปิ้งเราได้อะไรมาเนี่ยมันจะรู้สึกตื่นเต้น ลองตามใจตัวเองดู ตามดูใจตัวเองดูว่าความตื่นเต้นนั้นมันจะไปอย่างไร ไปจบลงตรงไหน ของทุกชิ้นที่เราคิดว่ามีค่าที่สุดเลยนะพอถึงจุดหนึ่งใช้ความตื่นเต้นมันก็หายไป ที่นี้ใช้ความตื่นเต้น การพุ่งออกไปกับเงาของมันเนี่ยเท่าๆ กัน ตื่นเต้นมากเท่าไรแล้วจากนั้นก็แห้งลงเท่านั้น เหี่ยวลงเท่านั้น เพราะมันเป็นความกว้าง อันนี้ก็คืออุทธัจจะหรือกระเพื่อมพอง พุ่ กุกกัจะก็คือแฟบ กระจัดกระจาย ไร้ทิศทาง

วิจิกิจฉานี้คือสภาวะที่จิตแบ่งออกเป็นสอง และมีพลังเท่ากัน โดยเฉพาะวัยรุ่น วัยหนุ่มสาว แม้กระทั่งถ้าเราไม่เรียนรู้กับมัน ในวัยที่เป็นผู้ใหญ่มากขึ้นเราก็จะจัดการกับมันไม่ได้ อันนั้นจะเอา อันนี้ก็เอา แต่ต้องเอาอันใดอันหนึ่งแล้วก็จะทำใจไม่ได้ จะไปนอกดีหรือจะรับตำแหน่งใหม่ดี มันจะสู้กัน และภาวะจิตใจแบบนั้นทำงานก็ไม่ได้ ทำงานก็ไม่มีความสุข อันนี้เป็นการขยับชนิดหนึ่งว่าทำอะไรให้อึดตัวบาลีสมันกลับมามีชีวิต คือสิ่งที่สนับสนุนทางวิทยาศาสตร์ ธรรมะคือการดำรงอยู่กับปัจจุบันและวิถีทางใหม่ๆ ที่คนพูดคุยกันมากมาย รวมทั้งดนตรีด้วย ดนตรีกับสมาธิ โยคะ รำมวยจีน จักรก ทุกสิ่งทุกอย่างถ้าท่านมีโอกาสก็ควรจะเข้าสู่เป็นผลเอนกอนันต์

ที่นี้ในการเข้าหาเรื่องนี้ผมเข้าหาสองสามทางในทางปฏิบัติทางหนึ่งผมได้ร่วมกับคุณหมอเพื่อนๆ กันที่เชียงใหม่ ทำโครงการใหม่ ทำโครงการหัวใจใหม่ชีวิตใหม่ รักษาคนเป็นโรคหัวใจแบบองค์รวม ก็เอาเรื่องอาหารเข้ามา เอาเรื่องออกกำลังกายเข้ามา เอาเรื่องโยคะเข้ามา แต่หัวใจที่สำคัญที่สุดที่ทำให้และเวลานี้คนคนเดียวกันที่เป็นฝรั่งที่ทำโปรแกรมนี้ประสบความสำเร็จ สามารถ revers การอุดตันคือการกลับการอุดตันของหัวใจได้ คือ ดร.นิล ออนิสต์ เขาเขียนหนังสือออกมาอีกเล่มหนึ่งยืนยันว่า sector ที่สำคัญที่สุดก็คือเรื่องของจิตวิญญาณ เรื่องของการกลับมารัก รักให้เป็น ชื่นชมคนอื่นให้เป็น อยู่กับคนอื่นอย่างมีความสุขจริงๆ และใช้ภาวะทำตรงนี้และไปทำที่อื่นมันมีความใกล้เคียงกัน เสาร์อาทิตย์ผมจะไปอยู่ที่แพร่ มันมีกลุ่มเสขิยธรรม ศึกษาเอาวิธีการอบรมเอาความรู้แบบมณฑลแห่งพลังไปทำในช่วงเวลาสามสี่วันแล้วก็ทำกันทั้งหมดหกครั้ง ครั้งที่ผมจะไปนี่เป็นครั้งที่สาม

สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือว่าเขาเริ่มมาสัมผัสได้กับสิ่งที่เรียกว่าพลังกับสิ่งที่เรียกว่ามณฑลแห่งพลัง เขารู้สึกชีวิตมันตื่นเต้น และคนเหล่านี้ซึ่งทำงานประจำธรรมดาเลยนะ ไม่ใช่เอ็นจีโอด้วย เป็นพยาบาล เป็นครู คนหนึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้กลายเป็นคนที่แข็งแรง และเข้ามาอบรมเยาวชนในวัด ซึ่งวัดนั้นเป็นวัดที่อบรมเยาวชนเรื่องการปฏิบัติธรรมอยู่แล้ว คือไม่เอาบาลีอย่างเดียว เอาวิธีการใหม่ๆ เอากิจกรรมเข้าไปทำกับเด็กซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำอยู่ในโครงการอบรมของเสขิยธรรมศึกษา ไปปรับประยุกต์ใช้ เสาร์อาทิตย์ที่จะถึงนี้ผมจะไปทำเรื่องการฝึกผู้ฝึก

อีกทีหนึ่ง (Training of Trainer) คือในกลุ่มนั้นจะมีประมาณห้าหกคนที่ตื่นตัวขึ้นมาเป็นผู้ฝึกอบรม ที่นี้มันมีปัจจัยบางอย่างของสองกลุ่มนี้ที่ตรงกันที่เอาไปใช้แล้วได้ผลอันที่หนึ่งก็คือว่าทำอะไรจะเชื่อเชื่อหาวิธีการต่างๆ นานาให้คนมาอยู่ในปัจจุบัน อยู่ที่นี่ นั่งอยู่ที่นั่นอย่าเพิ่งไปที่อื่น นั่งฟัง คอยกันตรงนี้ ทำอย่างไรโดยวิธีการใดๆ ก็ตามอันนี้ของท่านคิซ นัทฮันท์ เขามีวิธีการมากมาย เช่น การเชิญระฆัง การเดินจงกรมแบบประยุกต์ที่มันไม่ยากเกินไป ไม่ถึงขั้นนักปฏิบัติธรรม อันนี้คือองค์ประกอบที่หนึ่ง องค์ประกอบที่สอง เอาความรู้วิทยาศาสตร์มาอธิบายว่ามันคืออะไร ตัวนี้มันมีผลได้อย่างไรบ้าง อันนี้ก็เป็นชุดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่นำเข้ามา อันที่สามนี้ ก็คือการสนทนา เพราะการสนทนามันมีความพิเศษและมีเสน่ห์ในตัวของมัน และมันเป็นตัวกระบวนการหาความรู้ร่วมกันที่มีประสิทธิภาพมาก มันเปิดโอกาสให้คนได้ทำความรู้นั้นๆ ให้เป็นของตัวเอง และในหลายกรณี เขาจะช่วยกันคิด ช่วยกันเสริมสร้างองค์ความรู้คือเรียนร่วมกัน

เพราะฉะนั้นสิ่งต่างๆ เหล่านี้เอามาประสมกลมกลืนกัน เป็นกระบวนการฝึกอบรม ตอนนี้อาจจะบอกได้ว่าถ้าให้คนผมกลุ่มหนึ่ง มีสิบห้าหรือยี่สิบคนหรืออะไรก็ตามและให้มีโอกาสเจอกันสักเดือนละครั้ง ครั้งละสักสองสามวันหรือสองเดือนครั้งก็ได้ ในช่วงระยะเวลาสองปี สิ่งที่จะเกิดขึ้นก็คือว่าเท่าที่ประสบการณ์ผมผ่านมานะอะไม่มีข้อยกเว้นใดๆ เลย ที่คนจะไม่เข้าสู่วิธีแห่งพลัง เพราะมันเป็นผลประโยชน์กับเขามาก และไม่มีความรู้สึกลัวเสียและเป็นการเรียนรู้ที่สนุก การเรียนรู้ต้องคือเวลาคุณเข้า zone ของพลัง มณฑลของพลังมันจะสนุก ผ่านคล้าย มันมีความขี้เล่น สร้างสรรค์ มันจะมันคง ถ้าคุณไปแล้วมันรู้สึกปวดผัดหรือเปล่า กลัว อันนี้คุณยังไม่เข้าสู่ zone ของพลัง แต่ถ้าคุณรู้สึกว่าคุณเป็นเจ้าของความรู้และคุณเล่นกับมัน คุณรู้สึกสบายกว่าคนอื่น คุณรู้สึกว่าการพูดของคุณไม่ได้โจมตีใคร แต่เป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ตรงนั้นมันเริ่มต้นแล้ว ตอนนี้อาจจะคิดว่า จะคุยแล้วก็หยุด แล้วก็แลกเปลี่ยน แล้วก็เดินเรื่องไป อาจจะมีทั้งคำถาม ความคิดเห็น แล้วก็แลกเปลี่ยนกัน เป็นส่วนหนึ่งของการสนทนา

ผู้ฟัง : เท่าที่ฟังท่านวิทยากรพูดนี้คือหมายความว่า การขนส่งพลังเนี่ยเป็นเรื่องของการวางใจ เป็นเรื่องของการที่เราวางใจได้หรือเปล่าครับ คือ หมายความว่าในการที่จะรักคนอื่นเป็น ชื่นชมคนอื่นเป็นเนี่ยมันต้องเกิดจากการที่เรารู้จักวางใจหรือทำใจในระดับหนึ่งหรือเปล่า

อาจารย์วิศิษฐ์ : ผมขออนุญาตฟัง แล้วก็ท่านอื่นจะช่วยกันตอบก็ได้หรือจะถามคือไม่ต้องเรียงประเด็น ไม่มีวาระ ก็อยากให้ทุกคนพูดสักช่วงเวลาหนึ่งแล้วเดี๋ยวผมจะกลับเข้ามา

ผู้ฟัง : อาจารย์แต่ละท่านว่าอย่างไรครับ คือประเด็นสงสัยของผมเนี่ยคิดว่าอย่างไรครับ เพราะว่าประเด็นเรื่องของพลังหรือว่าการที่จะสร้างสรรค์พลังที่ดีๆ ผมก็มองว่าทุกๆ คนมีกันตรงนี้อยู่ แต่ทำไมมันไปไม่ค่อยถึงไหนเลย ความคิดดีๆ ความคิดสร้างสรรค์ที่เรามี บางทีมันก็ทำให้เกิดการสะดุดหรือว่าทำให้มันเกิดการติดขัดบางอย่าง มันเกิดจากอะไร ก็อยากชวนแต่ละท่านคุยตรงนี้ด้วยเหมือนกัน

ผู้ฟัง : ตัวเองไม่รู้สึกว่าเรารักตัวเองกันทุกคน แต่เรารักคนอื่นไม่เป็น บางทีมันทำให้พลังตรงนี้หายไป บางทีเรารู้สึกว่าเรารัก รักเด็ก เราอยากให้เด็ก แต่ว่าจริงๆ เรารักเขาในสิ่งที่เขาเป็นหรือเปล่า หรือว่าเราคาดหวังว่าเราอยากให้เขาเป็นอย่างนั้น แล้วเราก็บอกว่าเราให้ความรัก เอาคำว่ารักมาคาดคั้นเขา มันทำให้พลังหายไป แต่ถ้าเกิดเรารักตัวเอง รักในสิ่งที่เราเป็นด้วย รับรู้ความรู้สึกของตัวเองทั้งหมด ทั้งดีและไม่ดีของตัวเองเนี่ย เราก็จะเริ่มเรียนรู้ที่จะรักคนอื่นทั้งดีและไม่ดี มันทำให้พลังตรงนั้นมันเกิดขึ้น ทำให้เรารู้สึกเกิดความคิดสร้างสรรค์ สนุก แล้วก็ด้วยความที่เรามั่นใจไม่คาดคั้นว่าเขาจะต้องเป็นอย่างที่เราคาด มันทำให้เราสนุกไปกับทุกๆ สิ่ง แล้วพลังมันก็เกิดขึ้น เพราะว่ามันนอกจากพลังของเราคนเดียวแล้ว พลังคนอื่นมันก็ออกมาด้วย กลายเป็นแบบกลุ่มพลัง มันก็ทำให้รู้สึกตรงนั้นมันมีพลังและสนุก

ผู้ฟัง : อย่างของแอนนะคะรู้สึกว่าทุกคนมีพลังอยู่แล้ว แต่บางทีการที่เราจะเจตนาดีหรือว่ามุ่งให้เด็กหรือใครๆ ดีตามเรา หรือเราอยากทำอะไรให้เขา บางทีเหมือนกับว่ามันมีอะไรบางอย่างมาปิดกั้นตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นความ

ไม่มั่นใจ ความกลัวว่ามันจะถูกหรือเปล่า ทุกคนจะว่าหรือเปล่า มันก็เหมือนกับว่าเป็นกำแพงที่ทำให้พลังเราออกไปไม่ได้ พอเราแผ่ออกไปให้คนอื่นไม่ได้เขาก็ไม่สัมผัสกับเราเหมือนกัน มันก็เหมือนกับมีอะไรบางอย่างกั้นเอาไว้ ก็คืออคติ ใจของตัวเองนี่แหละ

ผู้ฟัง : ก็อยู่ที่รุ่งอรุณมา ได้สอนเด็กมาก็หลายๆ รุ่นแล้ว จะพบว่าตัวเองคือเรารักเด็กแต่มันไปปนด้วยความคาดหวังต่างๆ นานา คือมองไปที่ตัวเขา ทำไมเขาไปเป็นอย่างนี้ ทำไมเขาไม่ฟังเรา ทำไมงานไม่ได้ออกมา อย่างที่เราอยากให้เขาเป็น แต่พอมาในรุ่นนี้ รุ่นที่สอนมัธยมสาม ในเทอมนี้ คือแรกๆ ก็ยังเป็นอยู่ ก็ยังมีความคาดหวังต่อตัวเขา แล้วพอมาเจอเหตุการณ์ที่เขาจัดงานนิทรรศการวันสุนทรภู่แล้วเห็นพลังของเขา แล้วเราได้ร่วมกันแก้ไขปัญหามาจากการที่เราทำงานร่วมกัน พอหลังจากนั้นก็รู้สึกตัวเองถึงจุดที่ตัวเองคิดไม่รู้ว่าภาวะตรงนั้นมันคืออะไร แต่ว่าคือเราไม่เคยโกรธเด็กอีกเลยในห้อง คือประมาณ ๑ เดือน ก็คือว่าเราสอนเขาแล้วพอมีปัญหาในช่วงของวันงานวันสุนทรภู่แล้วเราก็ตัดสินใจช่วยกันแก้ปัญหาผ่านมาแล้ว มาพูดคุยกันแล้วไปเจอทุกคนน่ารักหมด คือภาวะตรงนี้ แล้วเราก็ตัดสินใจอย่างมีความสุขจนกระทั่งจบเทอมรู้สึกว่ามันจะเป็นคนที่เป็นเด็กพิเศษหรือว่าเด็กที่ก้าวร้าวในห้อง จะเห็นความน่ารักเขาหมดทุกคน ไม่ว่าจะพูดคือเด็กเขาก็รู้สึกได้ เรารู้สึกดีมาก แล้วภาวะตรงนั้นรู้สึกตัวเองเป็นอิสระ คือไม่ได้ไปคาดหวังอะไรกับใคร แต่มองเขาที่เขาเป็น แต่ละคนมีภาวะตรงไหน ตรงนี้รู้สึกว่าเรารู้สึกดีกับตัวเองแล้วเขาก็รู้สึกดีกับเรา แล้วก็รู้สึกว่าเด็กก็รู้สึกดีกับตัวเอง

ผู้ฟัง : เรื่องกลับมารักคนอื่นให้เป็นหรือดึงความรัก หรือว่าดึงพลังที่มีอยู่ในตัวคือตอนแรกรู้สึกกับการที่มานั่งโต๊ะนี้ครั้งแรก แล้วกับการเลือกกลุ่มมณฑลแห่งพลัง คือมันเป็นจุดที่บางทีเดินมาแล้วเราบอกว่า จุดนี้แหละเป็นจุดที่เราจะปลูกขึ้นมา แล้วก็เดินมาเจอ อย่างเจอที่เปลแล้วคิดว่าทำไมเราต้องรู้สึกตรงกับคนนี้ตลอดเวลา แล้วก็มาเจออาจารย์ ตอนแรกจะเกร็งเดินวนไปวนมารอบๆ ก่อน ถามตัวเองว่าเกร็งหรือตื่นเต้น เพราะอะไร เขาก็เป็นคน เราก็เป็นคน และเขาคงมีความต้องการหรือมีความอยากที่จะมาสัมผัสตรงนี้ คือทุกคนเป็นหนึ่งคนหมด แต่ว่าสภาวะปัจจุบัน หลายคนแบกอะไรมาเต็มไปหมดก็ไม่ว่า บางคนก็จะแบ่งกลุ่ม เช่น หน้าเด็กเรียนรู้ได้หรือไม่ก็คิดว่ามาเรียนรู้กับคนระดับนี้เลยหรือ เราจะไปสื่อสารกับเขาเรื่องใหม่ ทั้งที่จริงๆ แล้วมันมีจุดที่ได้เห็นในมุมมองของชีวิตที่แตกต่างกัน เรามั่นใจว่าเราสามารถแลกเปลี่ยนพลัง ถ้าแลกเปลี่ยนกันได้ อย่างไปนั่งใกล้ๆ คนแก่บางครั้งเขาก็ส่งพลังอะไรบางอย่างมา หรือว่าเรานั่งใกล้เด็กคนหนึ่งมันก็มีพลังอีกแบบหนึ่ง อีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งตรงนี้เรารู้สึกหรือเราทำให้มันยากขึ้น เพียงแค่เรามาแล้วเราก็อุ้มทุกคนนี่คือกลุ่ม คือเพื่อน คือเพื่อนร่วมโลกอย่างน้อยๆ ให้เปิดใจกันแค่ตอนต้นๆ จากนั้นมันจะมีอะไรก็ร่วมกันยิ้ม หรือร่วมกันแก้ไขหรือร่วมกันฟัง บางครั้งการที่ดึงมาอยู่กับปัจจุบัน บางครั้งหลายคนมีภาระหน้าที่เยอะแยะมากมาย ไม่ว่าจะเป็นเด็ก ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่ เด็กอาจจะห่วงเล่น ดึงเขามาแล้วเขาอาจจะห่วงตรงนั้น แต่ว่าทำอย่างไรให้มาตรงนี้แล้วฟัง สมมติว่าฟังเสียงนก บางคนอาจจะไม่ชอบก็ได้ บางคนอาจจะอึดอัด พูดเยอะมาก หรือว่าบ่นอะไรอะไรไม่เห็นจะได้ไปใช้อะไรกับชีวิตเราเลย แต่ว่าบางครั้งให้เราปล่อยใจแล้วก็ลองฟังดู บางครั้ง บางช่วง บางจังหวะ มันอาจจะเข้าไปแก้ไขในจุดที่เรา กำลังต้องการอยู่ก็ได้ หรือว่าไม่ต้องคาดหวังแบบนั้นเลยก็ได้ให้มันผ่านไป มันอาจจะเคยเหมือนกับว่าทำโดยคาดหวังกับทำไม่คาดหวังผลมันก็แตกต่างกัน

อาจารย์วิเศษฐ์ : คือมีสองอันเข้ามาสะดุด ผมแค่จะเสริมเข้ามาแล้วอยากจะฟังต่อคือ “ความกลัว” เมื่อเรากลัวประตูของมंदาราดิปิด เข้าไม่ได้ เพราะฉะนั้นเราจะต้องไม่กลัว กลัวสอบเข้าไม่ได้ กลัวว่าคนจะว่าอย่างไร กลัวว่าเราเป็นเด็กเกินไปหรือเปล่า ความกลัวเยอะแยะไปหมดความกลัวเป็นอุปสรรคอีกอันหนึ่ง ผมอยากให้ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์แล้วอยากจะฟังต่อคือว่ามนุษย์นั้นมีคลื่นของหัวใจแรงกว่าคลื่นสมองสี่พันถึงห้าพันเท่าและกระจายอยู่รอบตัวเราอย่างเข้มข้นพอสมควร ประมาณสามเมตรครึ่ง และคลื่นนี้เรียกว่าคลื่นธอร์สและโลกนี้มีคลื่นธอร์ส จักรวาลก็มีคลื่นธอร์ส เพราะฉะนั้นปัญญาของมนุษย์ ความรู้สึกของมนุษย์ปฏิสัมพันธ์ตลอดทั้งโลกและจักรวาล และเวลาเรานั่งอยู่ด้วยกันเมื่อเรารู้สึกดีพลังทั้งหมดมันจะเหนี่ยวนำซึ่งกันและกัน เวลานั้นทุกคนไม่มากก็น้อยกำลังอยู่ในมंदาราดิหรือมณฑลแห่งพลัง เชื่อไม่เชื่อไม่เป็นไร

ผู้ฟัง : เราเชื่ออย่างอาจารย์วิศิษฐ์พูด เราเชื่อว่าเมตตาจิต ความคิดที่ดีมีพลัง เราเชื่อพันเปอร์เซ็นต์เลย ตอนนี้อยู่ตรงนี้การวางใจรักผู้อื่นไม่เป็นเราก็เชื่อว่าทำอย่างไรเราถึงจะพยายามรักคนอื่นให้เป็นเราก็มาตรงที่ฉันและของฉัน ตรงนี้ที่รักคนอื่นไม่เป็น เพราะมันให้ตัวฉันกับของฉัน แล้วเราไม่สามารถจะสลายความทุกข์ได้ในตนเองได้ ความทุกข์ได้เห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัวแล้วทุกข์ได้ เราลองมองไปเถอะถ้าเราสลายพื้นฐาน พื้นฐานแห่งการศึกษาทุกวันนี้ พื้นฐานตรงนี้เป็นปัญหาใหญ่ ครอบครัวหรืออะไรมันมาจากตรงนี้ เมื่อตอนเด็กๆ สลายไม่ได้ความทุกข์ได้ ความเห็นแก่ตัว ตราบใดที่เราสลายฉัน ของฉันไม่ได้แล้วเราไม่พยายาม พื้นฐานบทเรียนบทแรก lesson ๑ เลยนะ บทเรียนที่หนึ่งสลายความทุกข์ได้ภายในตนเองไม่ได้และบทเรียนที่สองก็คือคนรอบตัว แล้วพ่อ แม่ พี่ น้องเรา บทเรียนที่สองขั้นต่อไปเราต้องทำตรงนี้ก่อน ฉันและของฉันถูกใจไหม

ผู้ฟัง : อยากจะอภิปรายในเรื่อง “รักเป็น” “รักไม่เป็น” เหมือนกัน สำหรับตัวเองมีความรู้สึกว่าเป็นไม่ค่อยเกลียดใคร ความรู้สึกที่จะเกลียดใคร โกรธใคร และถ้าถามว่ารักหรือเปล่านั้นก็ยังไม่แน่ใจว่า คำว่ารักมันจะกินความแค่ไหน อย่างไร แต่ถ้าถามรักลูกไหม และเราก็รู้สึกว่าจะบอกรักเป็นทุกขณิกนั้นก็ใช่ ที่นี้รักอย่างไร แค่นั้น มันรักแล้วไม่เป็นทุกขณิก เอาแค่เมตตาปราณีหรืออย่างไร ตรงนี้ถึงจะทำให้เกิดพลัง อยากเจาะประเด็นนี้

อาจารย์วิศิษฐ์ : การเลี้ยงลูก ลูกผมอายุ ๑๒ เรียน home school ส่วนหนึ่ง ส่วนหนึ่งก็อยู่โรงเรียนที่ทำขึ้นมาอยู่กับเพื่อนๆ คนคนหนึ่งที่น่าสนใจ เขาทำคลินิกบำบัดความเครียดอยู่ในโรงพยาบาลแมชชาซูเซส ซึ่งเป็นโรงพยาบาลขนาดใหญ่มีหมอสองพันคน และคลินิกทุกแห่งที่มีคนไข้ที่เจ็บปวดเรื้อรัง conic pain เจ็บปวดที่มันไม่หายสักที ปวดหลัง มะเร็ง เอดส์ คนไข้ที่ทั้งหลายทั้งปวงที่รักษาหมอก็รักษาอยู่แล้ว แต่ต้องการช่วยเรื่องความเครียดก็ส่งมาคลินิกนี้ คลินิกนี้ทำแบบนี้ แต่ตรงนี้ชั่วโมงครึ่งเลยไม่ได้เล่นโยคะ ถ้าสามชั่วโมงอาจจะเล่นโยคะด้วย แล้วก็อาจจะเดินชมธรรมชาติด้วย แล้วก็กลับมาคุยกันก็ประมาณนี้ คนคนนี้เขียนหนังสือสองเล่ม เล่มหนึ่งก็คือว่าทำอย่างไรจะเผชิญกับภัยพิบัติของชีวิตและคนคนนี้เป็นลูกศิษย์ศิษย์ นัท ธันท์ด้วย และทั้งหมดที่เขาเขียนก็เหมือนกับเอาศิษย์ นัท ธันท์ เข้าไปในจิตวิทยาและวิทยาศาสตร์ และเอาไปให้คนธรรมดาปฏิบัติได้เลย แต่ไม่ต้องใช้ภาษาบาลีเลยทางหนึ่ง อีกเล่มหนึ่งเขาเขียนการเลี้ยงลูก เขียนกับภรรยา

อาจารย์วิศิษฐ์ : นิทานเรื่องนี้เขาสรุปว่าอาณาจักรเป็นของเด็ก ผมอยู่ในการศึกษามอนเตสซอรีส่วนหนึ่ง คุยกับเพื่อนวอลดอร์ฟส่วนหนึ่ง ในมอนเตสซอรีเด็กเข้าถึงวิถีพลังตั้งแต่อายุสามขวบ เข้าในโรงเรียน ความจริงเข้าได้ตั้งแต่เกิดเลย เราให้เด็กอยู่ในวิถีพลังได้ตลอดเลย ความจริงผมเตรียมมา ประสบการณ์ของเด็กมอนเตสซอรีคือในห้องเรียนเด็กจะเข้าไปเลือกวัสดุอุปกรณ์เข้ามาทำ ครูก็จะสาธิตให้ดู เด็กก็จะทำอุปกรณ์เหล่านั้นด้วยตัวเองโดยไม่ถูกแทรกแซง พ่อเด็กทำแล้วครูก็จะปล่อย คำว่าไม่แทรกแซงมีความหมายในมอนเตสซอรีลึกมาก ผมขอสงวนว่ามันพูดยาวมากตรงนี้แต่ว่าเน้นว่ามันลึกมาก การไม่แทรกแซงเราต้องฝึกใจตัวเองมากเลยในฐานะพ่อแม่ที่จะไม่แทรกแซง ผมเป็นพ่อคนแล้วก็เลยรู้สึกได้ เพราะว่าบางทีเราอยากจะแทรกแซง สิ่งที่เกิดขึ้นมันตอบสนองความต้องการภายในคือ development ของเด็ก อุปกรณ์ตัวนั้นกับเด็กซึ่งกันและกันและเด็กเขาเลือกเอง เขารู้ว่าช่วงนี้เขาค้น มอนเตสซอรีจะเรียกว่า sensitive period เด็กจะค้น ช่วงบางช่วงเด็กจะเปิด ปิดลิ้นชัก คุณพ่อคุณแม่ที่ไม่เข้าใจก็จะตีมือเด็ก ผิดเลย ต้องปล่อยให้เขาเปิด - ปิด จนกระทั่งอิม เขาก็จะเปิด - ปิด นานมากจนกระทั่งอิม และสักพักเขาจะไปเปิด - ปิด ประตู เปิด - ปิด ประตูจนกระทั่งการเปิด - ปิดประตูมันเข้าไปข้างใน ปัญญานั้นมันเข้าไปข้างใน มันค้น เขาค้น เขาต้องทำ

ที่นี้พ่อแม่ที่ไม่รู้เรื่องพวกนี้เสียตายมาก ไปสกัดกั้นศักยภาพของเด็กช่วงหนึ่งเขาก็จะขึ้นบันไดปีนขึ้นบันได พ่อแม่ต้องตามลูกปีนขึ้นบันได ยกตัวอย่างในบรรยากาศของมอนเตสซอรีไม่ถูกกดดันด้วยเวลา กรอบของเวลา ความคาดหวัง ผลได้ กระบวนการที่เด็กเรียนรู้มันเด็กเขาจะทำซ้ำสี่สิบครั้งเป็นอย่างน้อย ในอุปกรณ์ชิ้นหนึ่งไม่ใช่วันเดียวเขาจะทำหลายวัน ทำซ้ำไปเรื่อยๆ ทำซ้ำอย่างไม่คิด ไม่ใช่คิดอย่างผู้ใหญ่ว่าจะให้มันเร็วขึ้น เขาจะทำในความเร็วเท่าเดิม ในความแม่นยำเท่าเดิม และซึมซับความเคลื่อนไหวภายนอกเข้าไปสู่การเรียนรู้ภายใน และทั้งหมดมาเรียนใช้คำๆ เดียวกันกับทางพุทธเลย normalization ความเป็นปกติ ศิลคือความเป็นปกติ ความเป็นปกติของมาเรียนมอนเตสซอรีนั้นสำหรับผมคือมณฑลแห่งพลัง ตรงที่เด็กมีสมาธิสูงมาก บางทีเขาจับ

เด็กอุ้มไปพร้อมกับของที่เด็กทำ พอวางปั๊บเด็กก็ทำต่อเลย ไม่ได้สนใจสิ่งแวดล้อมภายนอกเพราะ concentration สูงมาก อันนี้ release หัวโลก ทุกห้องเรียนของมอนเตสซอรี repeat เหมือนกันหมด ดุจดังผู้พิพากษาพิจารณา ความ ไปดูมอนเตสซอรีที่ทำงานจริงจังจะเห็นอันนี้และเด็กทุกคนมีโอกาสได้รับอันนี้ ถ้าไม่ได้รับต้องมีอะไรบางอย่างมัน damae ต้องช่วยเขา เด็กสามขวบถึงหกขวบมีแล้ว อยู่ในมนุษย์ มณฑลแห่งพลังมีอยู่ในตัวมนุษย์ มีอยู่ในตัวพวกเราทุกคน

ผู้ฟัง : มากลุ่มนี้เพราะมีสัญญาติดพัน สัญญาที่แปลว่าความจำ ความระลึกได้ สัญญาที่เราเคยรู้จักชื่อ รู้จักหน้าวิเศษ เราเคยรู้ผลงานไม่ได้ห่างไกลจากกลุ่มนี้ กลุ่มนี้ไม่ได้ห่างไกลจากเรานัก ก็อยากจะรู้เหมือนกันว่าเขาก้าวกันไปถึงไหน ปรากฏว่าก้าวขึ้นไปเหลือหลายเลย แต่ก้าวออกไปเมื่อแยกตัวจากกลุ่มใหญ่ๆ ไปอยู่ถึงเขียงราย ถามว่าอันนี้คุณอะไรก็ได้ใช่ไหม ถามว่าเมื่อสักครู่นี้คุณวิเศษพูดนี้สังเกตลูก แล้วก็อ่านหนังสือหลังจากที่สังเกตแล้ว อ่านหนังสือเยอะๆ สะท้อนกลับหรือเปล่าวามองตัวเราอย่างไร เด็กวัยสามขวบหรือ ห้าขวบก็คือเราเคยเป็นอย่างนั้นใช้หรือเปล่า น่าจะใช้เนคิดว่ หาระบบหรือเปล่า

อาจารย์วิเศษ : พระพุทธองค์เมื่อจะทรงตรัสรู้ก็นึกไปถึงตอนที่นั่งอยู่ปลายคันนาได้ร่มไม้ คือท่านไปไถนาแรกนากับพระเจ้าแผ่นดินแล้วผานไถไปโดนหอยทากอะไรต่ออะไรตาย ตัวทากกันเป็นแถว ท่านก็เลยสลดใจ ท่านถอนตัวออกมา คงไม่ถึงกับเลิกละเลยทีเดียวเพราะต้องประนีประนอมความกับธรรมเนียมของชาติติยะในสมัยนั้น แต่ว่าท่านถอนตัวมาพักและในช่วงพักผมจำอายุเปะๆ ไม่ได้ อาจารย์ขวัญจำได้ไหมตอนเป็นเด็กเป็นช่วงอาจจะแปดหรือเก้าขวบและท่านรู้สึกมันปลอดภัยไปร่งแล้วตอนตรัสรู้เนี่ยท่านนึกไปถึงความรู้สึกตรงนั้นเมื่อผมอยู่กับท่านติช นัท ฮันท์ แล้วเกิดภาวะของพลังหรืออารมณ์นั้น เวลานั้นมีคนเขียนหนังสือออกมาแล้ว โจเซฟ ชินตัน เพียช นักการศึกษาที่เขียน magicle child ตอนนั้นเขาเขียนอีกเล่มหนึ่ง เล่มล่าสุดเลย magicle child and magic parents เป็นเรื่อง parenting และพูดเรื่องนี้โดยตรงเลย เขาใช้คำว่าเจโด ใช้คำว่า zone คำว่า zone ก็คือพื้นที่พลัง

เพียชพูดเกี่ยวข้องกับคำว่าเล่นมาก ท่านพุทธทาสก็พูดเกี่ยวกับคำว่างานเยอะ งานเป็นเล่น เล่นเป็นงาน และก็เป็นกรปฏิบัติธรรมด้วย และงานเสร็จทุกครั้งที่ทำคือไม่สนใจผล ท่านอาจจะพูดเรื่องการฟันดิน ซึ่งบางทีอาจจะเห็นพระสวนโมกข์ฟันดินคือการฟันดินแต่ละครั้งก็คือเสร็จแต่ละครั้ง คือไม่ว่าเราจะทำนาให้เสร็จก็ไร แต่ว่าทุกครั้งเสร็จจะแล้วท่านก็ไปโยงกับจิตว่างเป็นเรื่องเดียวกันหมด มณฑลกับจิตว่างก็เป็นเรื่องเดียวกัน ทำงานด้วยจิตว่าง อยู่ด้วยจิตว่าง กินข้าวด้วยจิตว่าง ความเป็นเด็กแม้กระทั่งช่วงอายุหนึ่งผมนึกถึง เวลาเราไปเจออะไรใหม่ๆ อย่างในฐานะเด็กแล้วเรารู้สึกเสียว ความเสียวอันนั้นเป็นความรู้สึกที่ตื่นะ ไม่ใช่เลวร้ายนะ จะไปเจอประสบการณ์ใหม่ มันไม่ใช่เสียวแบบกลัว เสียวแบบมันมาที่ฝ่าเท้าแล้วมันรู้สึกมันดีกับชีวิต เป็นพลัง คือเราไปสรุปทุกอย่างเป็นความคิด เป็นคำจนกระทั่งประสบการณ์ตรงหลายๆ อย่างมันหายไป

ผู้ฟัง : กลับมาว่าเวลาคุณวิเศษดูลูกก็เหมือนดูตัวเอง อ่านหนังสือก็เหมือนเห็นตัวเองใช่ไหม

ผู้ฟัง : อาจจะไม่ใช่ออยู่ในประเด็นนี้แล้ว ไม่ใช่ประเด็นรักคนอื่น ป้าขวัญเป็นคนที่ยาวมากแล้ว ผ่านชีวิตมาเยอะเห็นความทุกข์เยอะ คนที่เห็นความทุกข์มากมาย บางทีเราจะเจอยายย ถอนหายใจแล้วก็พูดว่า อย่าพูดดีกว่า ไม่ใช่เพราะเขาไม่อยากพูด แต่บางทีมันเกินกว่าเขาจะพูดในสิ่งที่เขาผ่านมา แต่มันน่าเสียดายอยู่ตรงที่ว่าสิ่งที่เขาผ่าน ทางที่เขาแก้ ผลที่ออกมามันไม่ได้ส่งทอดมาสู่เด็กข้างหลัง ไม่ต้องเดินในทางนั้นซ้ำรอยมากนัก วันนี้ที่ คุณวิเศษตั้งเอนิวัณห์หามาไม่ทราบว่าคุณอื่นเหมือนกันกับป้าขวัญหรือเปล่า

นั่นก็คือฟังคุณวิเศษพูดไปมองตัวเองแล้วว่าจุดไหนหนอที่เราอ่อนเหมือนกันหรือเปล่า แม้กระทั่งในบันทึกของตัวเองที่เขียนตามที่น้องวิเศษ หรือถูกปลุกขึ้นแล้ว โดยคุณวิเศษนั้นได้อย่างไร อันนี้อาจจะไม่อยู่แต่คิดว่ามันน่าจะมีส่วนสำคัญก็คือการที่ยอมรับว่าจุดอ่อนของป้าขวัญจะเป็นจุดอ่อนที่คนทั้งหมด บอกว่าเป็นคนที่มีเชื่อมั่นในตัวสูง กล้าพูดบนเวทีระดับไหนก็ได้ แต่เขาไม่มีความจริง บางทีสิ่งที่คนมองเห็นไม่ใช่สิ่งที่มันเป็นอยู่ สิ่งที่เป็นอยู่ บางทีก็จะออกไป หลุดออกไปให้มันพ้นขึ้นไปแล้วกล้าพูดออกมาได้มันสั้น มันสั้นใจมันเด่นแรง ป้าขวัญก็ยังเป็นเลยต่อให้อายุมากก็ยังเป็น แต่จุดที่ป้าขวัญอ่อนแอจริงๆ เข้าใจว่าเป็นจุดที่เมื่อ

ชีวิตต้องเจอกันกับทางเลือกซึ่งอยู่ในข้อห้าที่คุณวิศิษฐ์พูด อาจจะมากกว่าคนอื่น ๆ แล้วดูเหมือนจะเป็นในทุกๆ ประการด้วย

สมมติว่าตัดสินใจจะอย่างไร ในจิตมันมีสิ่งอื่นเกิดขึ้นมา เคียงขึ้นมาเลย และในบางครั้งการที่พุ่งออกไปทำอย่างใดอย่างหนึ่งจะถูกหรือผิดไม่ทราบ แต่ว่ามันถูกบังคับให้ทำออกไปเพราะสถานการณ์บังคับก็ได้ และบางครั้งคนผู้ใหญ่นี้อย่างนี้อันตรายขนาดที่ว่าต่อให้เด็กตัวนิดเดียวบอกเขาทางนี้เถอะป่าเขาทางนี้เถอะพีเขาทางนี้เถอะน้อง จะทำจนกระทั่งในที่สุดเลยได้รับแนะนำว่าอย่ากลัว เพราะว่าชีวิตเนี่ยเป็น Dilemma ตลอดมี ๒ ทาง จึงเลือกไปเถอะเลือกด้านใดก็ตามต้องไปเจอ Dilemma แตกออกไปเสมอเลย อันนี้อยากจะฟังคุณวิศิษฐ์ช่วยกรุณาให้พลังหน่อยเถอะ

อาจารย์วิศิษฐ์ : ผมฟังพี่ขวัญแล้วมีความคิดสองเรื่อง ซึ่งสำหรับทุกคนเลย เรื่องหนึ่งของการก้าวไปสู่มนดาราก้าวไปในมนดาราคือ ก้าวเข้าไปในดินแดนที่เราไม่รู้ทั้งหมดร้อยเปอร์เซ็นต์ คือสิ่งที่ล่วงรู้แล้วเนี่ยผมแบ่งการรับรู้ความจริงอันนี้ก็เกิดจากวิญญานวาทของมหายาน แบ่งการรับรู้ออกเป็นสาม อันนี้จะช่วยมาก โดยเฉพาะคนที่เล่นเรื่องความรู้ เพราะด้วยเหตุที่เราคิดว่าเรารู้มัน อันนั้นคือปัญหา แล้วผมว่าภุชณะมูรติก็พูดเรื่องนี้ไว้ได้ดีนะ และรู้สึกว่าการอ่านเป็นหนังสือเล่มหนึ่งเลยที่ต้องไปพ้นจากสิ่งที่รู้ go beyond the known ที่นี้วิญญานวาทใช้คำดีมาก มีคำอยู่สามคำ การรับรู้สามแบบ แบบที่หนึ่งและแบบที่สองนี่เป็นสิ่งที่เราใช้มากและเคยชินและเป็นสิ่งที่เรียกว่า the known สิ่งที่เรารู้แล้ว และบางครั้งสิ่งที่เรารู้แล้วว่ามันซ้ำซากและมันตายไปแล้วมันเป็นซากมันไม่มีชีวิตมันไม่ใช่ประสบการณ์ตรงเขาใช้คำว่าตัวแทน และอันที่สองคือภาพลักษณ์ และอันนี้มีปัญหามากนะ ผมยกตัวอย่างการคบคน บางทีบางคนบอกอาจารย์วิศิษฐ์ อ้อวิศิษฐ์เขาเป็นคนแบบนั้นเธอ คือ หนึ่ง สอง สาม สี่ และทุกคนโดนไม่มีใครรอดพ้นนี่คือภาพลักษณ์ เราพูดเรื่องพระพุทธศาสนา หนึ่ง สอง สาม สี่ ไซ้ใหม่ ทุกอย่างทุกกระบวนการ ใครก็ตามก็จะมีภาพลักษณ์ ภาพลักษณ์มันทำให้เราหยุดและก็ยึดอยู่ที่ภาพลักษณ์ ไม่สนใจที่จะเปิดรับประสบการณ์ตรง ถ้ามีใครบอกผมว่าพี่เดือนใจเป็นอย่างโน้นอย่างนี้ ผมไม่เจอตรงนี้ ผมไม่มีโอกาสรู้จักพี่เดือนใจ เพราะผมติดไปแล้วที่ภาพลักษณ์ ติดไปแล้วที่ตัวแทน

บางทีเราบอกไปแล้วว่า พี่ขวัญ นักวิชาการบางคนบอกว่าคุณวิชาการไม่ฟังอันนี้ก็ติด เขาอาจจะมื่ออะไรเขาก็เป็นมนุษย์ด้วย บางคนบอกฉันเป็นนักปฏิบัติทฤษฎีไม่เอา อันนี้ก็ติดตัวแทนคือคำว่าทฤษฎีก็เป็นตัวแทน ก็มีตัวแทนกับภาพลักษณ์ อันที่สามบาลีว่าแต่ท่านพุทธทาสเอามาเขียนไว้เป็นเล่มเลย ตะ ตะ ตะดา มันเป็นเช่นนั้นเอง ก็คือมันเป็นสิ่งที่ทะลุทะลวงไปจากตัวแทนและภาพลักษณ์ พอเห็นหน้าคนคนหนึ่งบางที่ยังไม่มีชื่อเลยเราต้องสัมผัสและพยายามรับรู้กลิ่นของเขาโดยตรง โดยปราศจากความคิดล่วงหน้า แล้วก็ขอบคุณความกล้าหาญของพี่ขวัญที่แสดงตนนะอะ ถึงแม้จะเป็นนักวิชาการ บางทีเราก็กินเพราะเราไม่รู้ทุกเรื่อง

ที่นี้ในการที่จะเข้าไปสัมผัสกับมนดาราก้าวไปเดิน เข้าไปในโซนของพลังเราจำเป็นจะต้องเสียเล็กน้อย แล้วก้าวออกไป ก้าวไปสัมผัสเขา เรื่องมังกรสองตัวในตัวเรายังสู้กันเอง วิจิตรจิฉา ผมด้วยประสบการณ์ผมจัดการกับมัน คืออย่าตัดสินใจในภาวะที่มังกรสองตัวในตัวเรายังสู้กันอยู่ ให้ตัดสินใจหลังจากที่มันเลิกสู้กันแล้ว แล้วเวลานั้นทางจะปรากฏชัดเจนกับเรา หนังสือเล่มหนึ่งในทำนองนี้ในเรื่องการบ่มเพาะและการสลับเสียบลงเพื่อสลับเสียงของหัวใจนั้น หนังสือที่ผมให้เครดิตที่สุดอาจารย์ชัยวัฒน์ สถาอานันท์แปล อ่านให้ลูกฟังได้สนุกมาก ผู้ใหญ่ก็อ่านได้ร้อยเที่ยวพันเที่ยว ชุมทรัพย์ที่ปลายฝัน ภาษาอังกฤษเรียก The Unchemist นักเล่นแร่แปรธาตุ อาจารย์ชัยวัฒน์แปลได้ดี เราต้องหาเวลาหาโอกาส เพราะหลายๆ ท่านมองมณฑลแห่งพลังแล้วเดินเข้ามาเนี่ยจริงๆ ต้องการฟังเสียงหัวใจตนเอง

ผู้ฟัง : ฉันคิดว่าตัวแรกที่ต้องตีฝ่านี้ (วัดจากใจตัวเองและวัดจากประสบการณ์) คือความยึดติด แล้วมันติดหลายอย่างไปติดข้างนอกก็มี เช่น ติดภาพลักษณ์คนอื่น คนนี้หรือตระกูลนี้หรืออะไรอย่างนี้ มาแบบนี้ ล้วนกัน ลัทธิโน้น อันนั้น อันนี้มีติดแบบติดข้างนอก ที่ติดที่สุดคือมันติดอยู่ข้างในคือมันติดตัวเอง ยึดในความคิดของตัวเองหรือคล้ายๆ กันแล้วคนเขาจะว่า ถ้าเราพูดเราต้องแน่นะ พูดผิดไม่ได้ ถ้าพูดผิดจะถูกมองว่ามันขนาดนี้แล้วมันยังพูดผิดเล็กๆ ของความกลัวมันคือความเอาตัวเองเป็นใหญ่ จะเรียกว่าอะไร มันยึดถือ Supremacy ของความรู้ของเราเอง แล้วพอติดตรงนี้มันซ้อนหลายตัวเลย แต่ฐานรากสุดท้ายคือมีตัวเองก่อน แต่ถ้าปลดปล่อยตัวนี้ได้แล้วการเรียนรู้

นั่นในทุกเวทีมันจะเปิดได้ แต่ถ้าเมื่อไรมันมีตัวนี้จะพูดดี ไม่พูดดี กลัวผิด กลัวพลาดอะไรอย่างนั้นะคือกลัวคนวิจารณ์ เตียวกลัวโน้นจะมอง คนนี้ว่าการเรียนรู้จะน้อย จะก้าวเข้าไปแลกกับคนอื่นน้อย จะฟังคนอื่นก็น้อย แล้วตรงนี้จะจุดที่แต่ละคนมีไม่เท่ากัน

กาว่าแต่ละคนมีเอาไว้แปะของแต่ละอันมันไม่เท่ากัน บางคนติดเยอะแล้วปลดไม่เป็น แทบจะเรียกว่าฟังคนอื่นไม่ได้เลย ใครพูดอะไรก็ฟังแต่มันไม่เข้า มันไม่ไหลผ่านเข้ามาเลย มันกระเด็นกลับออกไปหมด แล้วบางคนถ้าพอเปิดได้แล้ว o.k. รับรู้ก็จะดีขึ้นหน่อย ถ้าเปิดได้มากยิ่งมากมันก็ยิ่งไหลเข้า ประสบการณ์ตรงตอนไปอยู่สำรวจ ไปปฏิบัติธรรม พระท่านเก่งมากเลย อ่านไว้เยอะ ท่านคงอ่านออกว่ายายคนนี้นั้นเป็นอย่างไร ดีพรวดเดียวตั้งแต่วันแรกเลยทำให้เรารู้สึกว่าเราโง่ อะไรมันก็ไม่เข้า

ดิฉันคิดว่าการจะเข้าไปในเขตพื้นที่ที่เราจะเรียนรู้ได้ฐานเบื้องต้นเลยต้องเปิดใจ แต่บนฐานของคำว่าเปิดใจบนฐานของคำว่าไม่กลัวคือการวางตัวตนลง คือถ้าวางตัวนี้ลงได้มันก็จะเดินเข้าไปได้ แต่ถ้าวางไม่ได้เดินเข้าไปก็เหมือนเจอหนามเต็มไปหมด รวมทั้งการที่เราจะไปเรียนรู้คนอื่น ไปฟังแล้วติดภาพลักษณ์เพราะอย่างที่คุณวิเศษพูด เราเองก็เป็น ถ้าที่ขวัญเธอสงสัยคือโคกอย่าง เนี่ยหรือมาโน้นอย่างนี้ วิธีคิดต้องเป็นอย่างนั้นแนวประมาณอย่างนี้ แต่มันมีสิ่งที่เรียกว่า Prejudgment ใส่เข้าไปก่อน โดยตัวจริงไม่สนใจไปเอาสมมติของเขามาหรือว่าสิ่งที่คนพูดถึงซึ่งเรียกว่าภาพลักษณ์เอาไว้ก่อน ทั้งที่ตัวจริง แล้วดิฉันเชื่ออีกอย่างหนึ่งก็คือคนเปลี่ยนได้คือ พอถ้าเมื่อไรวางตัวเองได้ วางตัวตนลงไปได้มันจะก้าวขึ้นไปอีก Step หนึ่งแล้วมันจะค่อยดีขึ้นเรื่อย ๆ ถ้าวางบ่อยๆ ต้องคอยตีมือตัวเอง นี่เราเกร็งหรือเปล่า ถ้าเกร็งแสดงว่ามีอะไรติดปกติแล้ว มันติดปกติว่าเราไม่ควรอยู่ในสถานะเกร็ง ถามว่าอะไรเกร็ง จะเกร็งเพราะอะไร ดิฉันทำจนเป็นนิสัยแล้ว ประเภทที่จำเลยตัวแรกมันต้องถือตัวถือตนแน่ๆ คือคิดถึงข้างในจำเลยตัวแรกตัวนี้ก่อนเลยตัวอื่นข้างมันเกาะ แต่ตัวนี้มันตัวใหญ่สุดคือเพ่งเล็งมันก่อนว่าใช่ตัวนี้หรือเปล่า ถ้าเราเพ่งเข้าไปตัวนี้ แล้วพบว่ามันใช่เราจะวางลงมันเหมือนเราตอนจับไม่รู้ นี่มันงูเงี้ยว แต่พอเอามาดูอ๋อว๊าย เราจะวาง เราก็ปล่อย ถ้ามันจะเริ่มเดินออกไปได้ ไม่อย่างนั้นมันจะเดินไม่ได้ อันนี้ประสบการณ์

ผู้ฟัง : คิดว่าตัวภาพลักษณ์เป็นตัวปัญหาหลายๆ เรื่อง โดยเฉพาะเราเป็นครูเนี่ย เราลองสังเกตดูเวลาเราไปติดภาพลักษณ์กับใครว่า มีคนบอกเราว่าคนนี้เป็นอย่างไร เป็นอย่างไร แล้วพอเวลาเราได้ไปสัมผัสตัวเขาจริงๆ แล้วเราจะเกิด ความรู้สึกว่ามันก็ไม่ใช่ออย่างนั้นทั้งหมด คือเราจะรู้สึกว่า สิ่งที่มาปิดกั้นเราคือตัวภาษาต่างๆ ที่มาอธิบายตัวเขาทั้งหมด แล้วทีนี้เราเป็นครูจะมีการพูดคุยถึงเด็กว่าเด็กคนนี้นั้นเป็นอย่างไรๆ ตรงนี้คือบางทีมันอันตรายที่จะทำให้เราไม่ไปเข้าถึงตัวเด็ก สังเกตเห็นจากที่รุ่งอรุณจะใส่ใจการเข้าใจเด็ก รู้ว่าเด็กมี Background อย่างไรที่ไปที่มาอย่างไร แต่พอไประบุตัวเด็กเขาอย่างนั้นแล้วมันไปสร้างภาพลักษณ์ที่ซึ่งสำหรับครู

ผู้ฟัง : ประเด็นที่จะพูดเนี่ยใจตรงกันกับมิ คือภาพลักษณ์ที่เราติดต่อกับเด็กด้วยความที่เห็นตรงนี้มีครูอยู่หลายท่าน เด็กบางคนมีภาพลักษณ์เช่นนั้นว่ามันพูดไม่ฟังแล้วมันชนเป็นบ้างตั้งแต่ป.๑จนชั้นม.๑ ทำไมมันยังอยู่ไม่รู้นะ เป็นเรื่องที่แปลกประหลาดมากเลยเพราะฉะนั้นถ้าเราจะทำกันในเรื่องว่าเราต้องการรู้ Background เด็กแล้วเล่าต่อๆ มาเนี่ย Background นั้นมันควรเป็นหมายเหตุในใจเฉยๆ ว่าบางเรื่องของเขาเราจะต้องแก้ แต่ไม่ใช่เขาเป็น ถ้าทำแบบนั้นมันจะทำให้มองเด็กในอีกมุมหนึ่งนะ แล้วถ้าเขาไม่เป็นก็ปล่อย ปล่อยไปเลย อันนี้อาจจะทำให้เรากับเด็กคือครูจะปันกับเด็กในเรื่องว่าทำไมเป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ เราก็ตั้งเป้าหมายเหมือนกันนะ ตั้งเป้าหมายกับเขาไปเยอะ แต่ว่าในส่วนของเราเนี่ย รู้สึกว่าถ้าเราได้มีเวลา นั่งคุยกันอย่างนี้ คือคุยเรื่องที่มันดี คุยที่บอกความรู้สึกคือคนเราเนี่ยประหลาดทำไมไม่บอกความรู้สึก หรือว่ารอแฟนกลับบ้านเนี่ยสามทุ่มไม่มา พอมาเที่ยงคืนจริงๆ แล้วนะความรู้สึกแรกคืออะไร ความรู้สึกแรกคือหวั่นนะ แล้วพอโผล่หน้าเข้าบ้านมา ไปไหนมา! มันเป็นคนละเรื่องกันแล้ว

เพราะฉะนั้นก็มาคุยกันเรื่องพวกนี้มักจะถูกบอกว่าให้จับความรู้สึกแรกให้ได้ก่อนแล้วบอกจริงๆ เมื่อลูกกลับบ้านผิดเวลาความรู้สึกแรก หรือว่าเด็กหายไปจากห้องความรู้สึกแรกคือหวั่นนะก่อนแล้วค่อยไปถึงเรื่องอื่น แล้วบอกว่าอะไรที่ไม่อยากให้เรา อะไรที่อยากให้เรา เพราะฉะนั้นถ้าเราฝึกที่จะจับความรู้สึกแรกได้หรือว่าฝึกที่จะบอกความรู้สึกข้างในของตัวเรา วางใจที่จะเล่าให้คนอื่นฟังแล้วก็ฝึกที่จะนั่งคุยกันเรื่องดีๆ อย่างนี้ อย่าง

น้อยเรากำลังสร้างมณฑลแห่งพลังเล็กๆ ของเราเองขึ้นมาได้กลุ่มหนึ่ง ก็จะเป็นสิ่งที่ดีมากเลยแล้วเราก็ค่อยๆ โยงสิ่งนี้เข้าไปแล้วก็สร้างตัวของเรา แล้วก็ตั้งมันขึ้นมาได้

อาจารย์วิศิษฐ์ : ท่านคิดว่าสิ่งที่กำลังจะพูดตรงนี้จะตอบสองคำถาม จะเชื่อมโยงกับของสามท่านที่พูดมาคือ มันมีสิ่งหนึ่งและมีคนเขียนหนังสือออกมาเล่มหนึ่ง คนเขียนเป็นภรรยาของเดเนียล โกลด์แมนที่เขียนเรื่อง E.O. นะ พาราเบนค โกลด์แมน เขียนคำนำโดยทะเลิลามะ และ unchemist เหมือนกันเป็น emotion หรือ emotional ผมจำชื่อประเภทนี้ emotional unchemist การเปลี่ยนแปลงอารมณ์ในฐานะที่เราเป็น machanism หนึ่ง ซึ่งทุกคนจะมี ทุกคนจะเป็นทาสมันมากน้อยไม่เท่ากัน ผมแปลว่าร่องอารมณ์ คือเราจะตกร่องคือมันเป็นร่องอารมณ์ แล้วผมกำลังคิดเล่นๆ ว่า ที่ท่านหนึ่งนำเสนออาจจะตกมันมีอารมณ์หลายแบบ ที่จะตกได้ เช่น ฉันทะ ฉันทะ นี่เป็นอารมณ์หนึ่งร่องอารมณ์หนึ่ง ไม่มีใครรักฉันเป็นร่องอารมณ์หนึ่ง คนทั้งฉันไป สมมติว่าตอนเด็กๆ เราถูกทิ้ง แยกแล้วมันจะมีอยู่เราจะตกเข้าไป พอตกลงไปตรงนี้แล้วเราจะแยจจริงๆ มันจะมีอาการแยหรือรุนแรง อาจจะมีอาการก้าวร้าว ในทาง machanism ของสมอง ผมจะพูดคร่าวๆ ว่า สมองมี ๓ ชั้น คือสมองกลาย คือสมองเดิม เป็นสมองสัตว์เลื้อยคลาน เราเป็นสัตว์เลื้อยคลาน แล้วเราโตขึ้นมาเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม มีสมอง สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชั้นกลาง แล้วก็มีมนุษย์เป็น NEO CONTRACT แต่ที่จริงมี ๔ มี pre-frontal lobe อีกอันหนึ่งซึ่งเป็นตาที่สาม แต่ในเรื่องของอารมณ์มีสมองอีกอันหนึ่งเรียกว่า อมิกดารา คือปกติสมองจะวิ่งผ่านสมองชั้นต้น ไปสู่สมองชั้นกลาง ขึ้นไปสู่สมองมนุษย์ ที่นี้คือสมองชั้นกลางอันหนึ่งก็คือ อมิกดารา มันจะเก็บความทรงจำร่องอารมณ์ แล้วเวลามันเกิดอะไรคล้ายๆ กัน คือเดิมที่มันใช้สำหรับปกป้องตัวเองจากอันตราย ถ้าเห็นอะไรวูบวาบ เตรียมตัวสู้ ทำทางไม่ดีแล้ว เพราะฉะนั้นสมองส่วนนี้มันจะจัดสรรข้อมูลอย่างรวดเร็ว อย่างคร่าวๆ มาก ไม่ลงรายละเอียดแล้วจะเข้าสู่ แล้วมันจะ lock มันทำให้การใคร่ครวญ พิจารณาอย่างรอบคอบหมดไป ในช่วงนั้นเราอาจจะต๋อยหน้าคนได้ เราอาจจะทำอะไรที่ปกติจะไม่ทำ อันนี้จะเป็นร่องอารมณ์ที่เราตกไป เด็กก็จะมีร่องอารมณ์ของเขาเหมือนกันที่เขาจะตกลงไป ที่ทางคุณครูพูดว่าคือเราสัมพันธ์กับคนอื่น อย่างไป อย่าไปเอาคำที่ไปแตะร่องอารมณ์เขาได้ไหม พอไปแตะเหตุผลเขาจะหายไป โอกาสจะเข้าสู่มณฑลแห่งพลังก็จะหายไป เป็นไปได้ไหมเราต้องไม่ไปแตะส่วนที่เข้มแข็งของเขา อย่างที่แนะนำมาก็คือว่าฉันเป็นห่วงเธอนะ และที่โกรธๆ อะไร เอาไว้ก่อน แล้วก็กินข้าวมาหรือยัง ดูแลกันเรียบร้อยก่อน หรือกับเด็กดูแลเขาก่อน และบางทีก็อาจจะไม่จำเป็นเลย ผมว่าเราทุกคนอย่างผมกับลูกบางทีก็ตกลงไปในร่องอารมณ์ แล้วก็เอาส่วนที่แยที่สุดของผมออกไป ปะทะลูก ลูกก็เอาส่วนที่แยของผมออกมาปะทะกับผม เวลาที่มีสติรู้ตัว ร่องอารมณ์ของเรามันไปตกอยู่ในลูกเรากำลังขุดอารมณ์ของเราไปในตัวลูก แต่ก็พอเริ่มมีสติแล้วเราก็อพยายาม เวลาเจอสถานการณ์แบบนี้เราพยายามอย่างยิ่งเลยที่จะไม่ตกลงไปในร่องอารมณ์นั้น เวลาคงใกล้แล้ว

ผู้ฟัง : คือสองข้างเนี่ยเขาจะยอมรับในความเป็นมนุษย์ของคนอื่นได้ดีขึ้น เป็นพื้นฐานในชีวิต แล้วก็ตรงนั้นนำไปสู่การเข้าใจผู้อื่น รักผู้อื่น คิดว่ามันจะเป็นทางที่ไม่ได้ง่ายขึ้น สะดวกขึ้น เป็นอีกตัวหนึ่งที่เรารู้สึก คือว่าให้ตามดูตัวเอง ตามจิตตัวเอง อันนี้ฟังง่าย แต่จริงๆ มันยาก เพราะว่าเราทำไปทุกอย่าง เราจะไม่รู้ตัวว่าเรากำลังทำอะไรอยู่ ในขณะที่เราพูดหรือขณะที่เราฟัง เราก็อาจจะคิดเรื่องอื่น ได้อีกสักร้อยแปดพันเรื่อง เราก็คิด เราไม่รู้ตัวว่าเราคิดเรื่องอื่นอยู่ เพราะเรากำลังสนุกกับความคิดของเรา เพราะฉะนั้นตัวที่จะต้องฝึก คือ เราจะต้องหยุดให้เป็น เราต้องหยุด ไม่คิดก็คือไม่คิด ทำใจให้ว่าง สมองให้ว่าง ก็ถ้าเราหยุดคิดเป็น เราก็จะเริ่มรู้ทันตัวเองมากขึ้น มีบางท่านบอกว่าถ้าเราจะฝึกเรื่องใดเรื่องหนึ่ง สมมติว่าจะฝึกว่าวันนี้ฉันจะเป็นคนขี้โมโห วันนี้จะไม่โมโห หรือว่าจะตามความโมโหของตัวเองให้ทัน ถ้าเริ่มโมโห หยุดมัน ให้หยุดตัวเองหรือตีตัวเองแรงๆ แล้วลองเช็คซิว่าวันหนึ่งเจ็บไปกี่ครั้ง ตีไปกี่ครั้ง แล้วมันจะน้อยลง น้อยลงหรือเปล่า เอาที่ละเรื่อง แล้วมัน แล้วค่อยๆ ตามดู

อาจารย์วิศิษฐ์ : คืออันนี้อยากให้กระจายกระจายหลายๆ กลุ่ม แล้วให้ความคันของนักเขียนก็เลย xerox เอาแบบคิดเฉพาะคำ xerox ห้าสิบบาทสำหรับเพื่อนฝูง

ผู้ฟัง : อันที่จะพูดกับหนูเนี่ยอันนี้เปิดใจพูด ไม่ใช่เพราะ doctor ค่ะ แต่มีความรู้สึกว่าตอนนี้สังคมไทยอะไรๆ ที่

ไม่ได้ทั้งหมดออกมาจากตะวันตก ซึ่งถ้าใครไปอยู่ตะวันตกนาน อาจจะคิดไม่ถูกนักที่ว่าอย่างนั้นนะคะ อาจารย์ขวัญก็เห็นด้วยกับหนูในส่วนหนึ่ง แต่อีกส่วนหนึ่งคิดว่าคนไทยจะมีลักษณะอย่างหนึ่งที่แปลก คือสิ่งที่แสดงออกกับสิ่งที่จริงบางทีไม่ใช่อันเดียวกัน ที่หนูพูดว่าอ่อนน้อมถ่อมตนก็อาจจะจริงในรูปลักษณะที่ออกไปปรากฏข้างนอก แต่บางส่วนไม่ค่อยแน่ใจนัก โดยเฉพาะเวลาที่พูดกับหนูในฐานะที่เป็นครู เมื่อวานนี้ที่โรงแรมแอมบาสเดอร์ เขาเอาตัวอย่างของคนที่ทำปริญญาเอกที่คณะครุศาสตร์ ออกมาในเรื่องของ child center ไม่ทราบว่าเขาแอบถ่ายได้อย่างไร ครูโรงเรียนอนุบาลอายุสามถึงห้าขวบ

แล้วจากการศึกษาปริญญาเอก บอกมาว่าจุดต่ำสุดของการเรียนด้านนี้อยู่ที่ครู แล้วเขาก็แสดงได้ภาพออกมา ครูคนนั้นกำลังสอนอยู่ในห้องเรียนแล้วแบ่งเด็กออกเป็นกลุ่ม คือพยายามให้เด็กเป็น child center แล้วก็ให้เด็กส่งตัวแทนมาเอาของอย่างหนึ่งจากครู แล้วปรากฏว่าอาจจะมียุทธศาสตร์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในนั้นซึ่งจะตกลงกันไม่ได้ว่าจะส่งใคร ครูก็คิดว่า “ถ้าเธอหาคนที่ตกลงกันเองไม่ได้แล้วใครจะออกมา ไม่ต้องมาเอา” อะไรอย่างนั้นนะ ดูอย่างนี้ก็ออกมา คนที่ได้ดูวิดีโอก็จะรู้สึกซ้ำ ซ้ำด้วยแล้วปนด้วยความรู้สึกว่าเป็นแหละครู ครูที่ต้องพัฒนามากที่สุดแต่ขณะเดียวกันเนี่ยความรู้สึกของอาจารย์ขวัญเกิดขึ้นณ เวลานั้นว่ามีหนังสือเด็กของฝรั่งหลายๆ เรื่อง ที่เราอ่านแล้วเราจะเห็นว่าเป็นตัวอย่างที่ดีว่า ครูเรียกว่าอ่อนน้อมถ่อมตนหรือไม่ ไม่ทราบที่ใช้แต่เข้าใจสภาวะจิตใจของเด็กได้ดีกว่า หาอ่านได้ง่ายๆ ที่แปลเป็นไทยแล้วเช่น ราโมนา ที่นี้อ่านใหม่ ครูของเขาเข้าใจเด็กมากเลย อย่างนั้นใช่ไหม ไม่ว่าราโมนาจะออกฤทธิ์แรงฤทธิ์มากน้อยเพียงไร หรือไม่มีใครร้ายเท่าอันนี้เด็กที่เราอ่าน เขาจะเข้าใจเด็ก แต่ที่นี้ผู้ใหญ่เราทำอย่างนั้นใหม่กับเด็ก บอมให้เด็กทำอย่างนั้นหรือเปล่า แล้วที่เราที่จริงแล้วที่เรามองไปเขาลึกลงไปถึงว่าไม่แน่นอนคนไทยแท้จริงอ่อนน้อมหรือเปล่า เพราะคนไทยนี่แหละที่เป็นกลุ่มที่หวงวิชามากที่สุดเลย ไม่ปล่อยความรู้ของตัวเองออกไป ไม่บันทึก ไม่เหมือนจีน ไม่เหมือนกรีก ไม่เหมือนอะไรต่ออะไรที่เขาบันทึกแล้วส่งต่อ ไม่รู้ว่ามันเกิดอะไรขึ้น เดี่ยวอยากฟังคุณวิศิษฐ์ นิพนธ์หนึ่งว่าเราอ่อนน้อมหรือไม่อ่อนน้อมกันแน่

ผู้ฟัง : ที่จริงอยากจะฟังเฉยๆ มากกว่าแต่พอมาถึงจุดนี้ก็ชักอยากจะพูดขึ้นมาบ้างเชิญคุณวิศิษฐ์ สัมภาษณ์ที่ประชุมอย่างหนึ่งเวลาพูดช่วยบอกชื่อด้วย ผมอยากจะรู้จัก ผมนายแพทย์สังเกตุ จริงๆ อยากจะมาฟังมากกว่า แต่พอฟังสองสามท่านหลังพูดแล้วเกิดอยากพูดบ้าง

ผมว่าทุกท่านที่พูดเมื่อก็ ผมเองทั้งต่อต้านและนิยมตะวันตก เอาข้อแรกก่อนที่ว่าคนไทยอ่อนน้อมถ่อมตนไม่จริงครับ จำได้ไหมสมัยเราเด็กๆ เพื่อน คนไหนที่มีปมด้อยทางร่างกาย คนคนนั้นอยู่ในสังคม สังคมเพื่อนด้วยความลำบากยากแค้นแค่นั้น ใจดำ ใจเหว ใจเซ ใจคอม เราสนุกกับความเจ็บปวดของเพื่อน คนไทยโดยพื้นฐานยอมรับและแต่กับผู้ใหญ่ ที่มีอำนาจนอกเหนือกว่าที่เราสู้ไม่ได้เราจะสยบ อ่อนน้อมถ่อมตนแล้วก็เอาคุณสมบัติข้อนี้มาอวด เราเอาคุณสมบัติ ข้อนี้เป็นโทษมาอวดว่าเราอ่อนน้อมถ่อมตัว

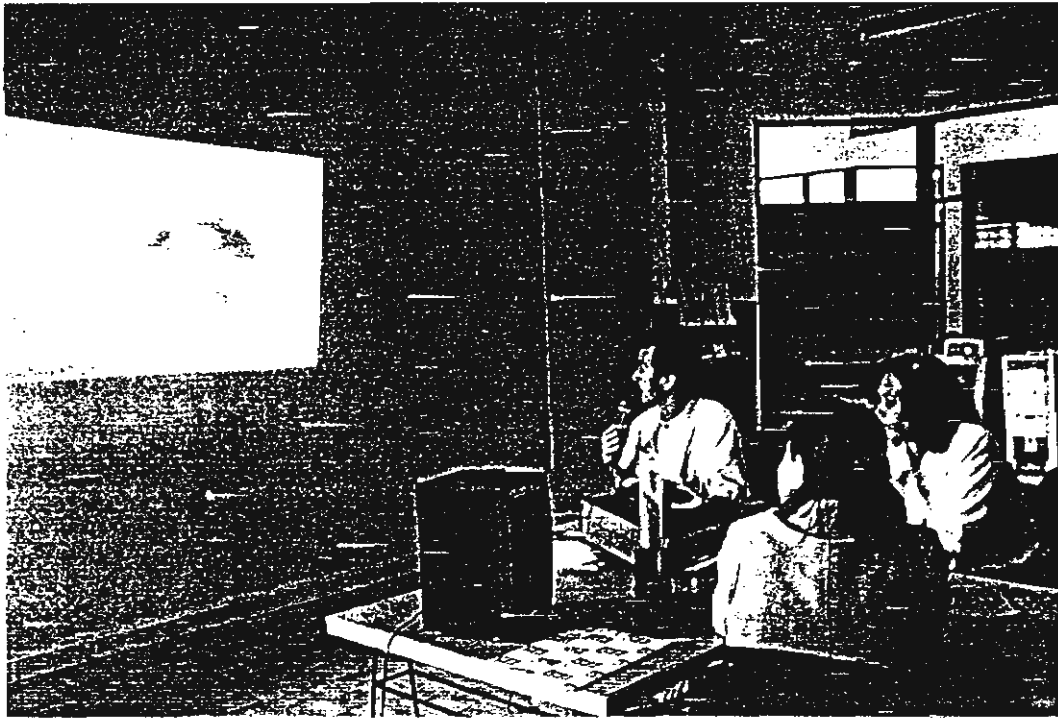
ความจริงไม่ใช่ คนไทยมีวิธีคิดแบบคนอื่นแต่พวกแบ่งวรรณะ สังคมจะจับผู้ใหญ่แล้วถีบหัวคนเด็กยอมรับและ ฉะนั้นตรงนี้ไม่ใช่อ่อนน้อมถ่อมตัว คนไทยไม่อ่อนน้อมถ่อมตัว แต่สยบผู้มีอำนาจและกระต๊อบคนด้วยอำนาจ เป็นอย่างนั้นมานานแล้วหลายร้อยปี แล้วถ้าเอา concept นี้ไปสังเกตพฤติกรรมของคนไทย จะพิสูจน์ความจริงของผู้พูดทุกประการ โดยเฉพาะในทางราชการ อันนี้เป็นกฎเหล็ก สังคมจะจับผู้ใหญ่ที่มีอำนาจกระต๊อบหัวผู้ต่ำต้อย ต้องยอมรับตรงนี้ก่อน ในแง่พวกตะวันตกมีสองประเด็น ทางจุลภาคกับทางมหภาคต้องแยกแยะ ฝรั่งทางตะวันตกนั้นมีอะไรดีๆ มากมาย ในทางจุลภาคเขามิวนีย์ เขาชยัน เห็นแก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัวโดยทั่วๆ ไป เขาเคารพกฎเกณฑ์ กฎหมายเขียนมาแล้วไม่ละเมิด

ผมไปที่แอลเอที่สามแยกสี่แยก เขาเขียน one car per green แปลว่าทุกครั้งที่ไฟเขียวไปได้คันเดียวจริงๆ ไม่มีตำรวจเลย แต่มันไปคันเดียวจริงๆ คันที่สองจอดสนิทเลย ถนนโล่งเลยไม่มีตำรวจมันก็จะจอด one car per green พอเขียวใหม่ก็ไปได้อีกคันหนึ่ง คันที่สามก็จอด อันนี้เป็นข้อดีทางจุลภาค แต่เมื่อมันมีจุลภาคแล้ว สังคมมันเข้มแข็งแล้วสังคมมันไปรังแกสังคมอื่น อันนี้ความเลวร้ายต้องประนาม ต้องต่อสู้ ต้องต่อต้าน ต้องปะทะมัน ถ้าจำเป็นต้องมาก็แล้วไป ผมเห็นว่าควรนี้เฉยๆ นะครับ ต้องขอแยกแยะจุลภาคกับมหภาค ฝรั่งมีอะไรดีมากมาย อเมริกาเรียนที่นี้ ๔๒ ปี คนไทยเพิ่งมาเรียนไม่นานเลย งบประมาณการศึกษาของตะวันตกและอเมริกามันเกิน ๒๐ % ของงบประมาณประชาชาติ

แต่คนไทยเมื่อสี่สิบห้าสิบปีก่อน งบประมาณกระทรวงศึกษาเท่าไร ท่านจำได้ไหม รองสุดท้ายครับ สุดท้ายคือสำนักพระราชวัง และเด็กที่เรียนหนังสือ เมื่อสี่สิบห้าปีก่อนนี้ใครล่ะ ก็ไอ้นักการเมืองสมัยนั้นแหละ เห็นไหมของดีๆ ของเราไม่เอาอย่าง แต่เขาเลวๆ เราเอามาซู่ๆ แล้วเอาคำว่าเลวๆ แล้วมาเอาอย่างเขาอย่างที่ว่า อาจารย์ว่านั่นแหละครับ ฉะนั้นต้องแยกแยะจุลภาคกับมหภาค อังกฤษนี่มันสร้างสังคมขึ้นมาด้วยกลไก ที่เรานำศึกษาอย่างยิ่ง คนอังกฤษโดยทั่วไปรู้ประวัติศาสตร์ดีเยี่ยม และวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ เจาะลึก คนเรียนประวัติศาสตร์ของอังกฤษ ไม่ตอบคำถามเพียงแค่ว่าใครทำอะไรที่ไหน เมื่อไร แต่มันตอบคำถามอีกสองคำถามด้วย ทำไมและอย่างไร พอมันได้แล้วก็เอาผลสรุปจากการตอบคำถาม ทำไม และอย่างไร ไปหามาตรการวิธีการในการป้องกัน ไม่ให้เหตุการณ์ร้ายๆ เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีก

สังคมอังกฤษซึ่งดูเหมือนอนุรักษนิยม แต่จริงๆ มีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา แต่ช้าๆ มันใช้เวลาเจ็ดร้อยปีในการพัฒนาจากสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นประชาธิปไตย นี่คือการแข่งขัของอังกฤษใช้ประวัติศาสตร์ในการขับเคลื่อนสังคมและก็ใช้การสร้างสรรค์ส่วนบุคคล คนอังกฤษเรียนหนังสือแค่ประมาณหกสิบเปอร์เซ็นต์ อีกสี่สิบเปอร์เซ็นต์ต้องเล่นกีฬา เด็กทุกคนต้องเล่นกีฬา ต้องรู้กติกา และเล่นให้เป็น มีสปีริต อันหนึ่งของการเล่นกีฬา คือ การสร้างสุขภาพ อันดับสองคือการสร้างสรรค์ และอันดับสามก็คือแข่งขันจะชนะหรือแพ้กี่ช่าง แต่สังคมไทยทุกอย่างเพื่อการแข่งขันใช้ไหม ผมสมัยเด็กๆ ผมชอบเล่นกีฬาแต่ผมเล่นไม่เก่ง ผลปรากฏ ครูพละก็ 'ไม่สนใจ' ไม่สังเกตเลยแต่คนเก่งๆ ประมาณสิบกว่าคน มันก็เอาเงินบำรุงกีฬาที่พ่อผมจ่ายให้โรงเรียนไปเสียให้สิบคนเพื่ออะไร เพื่อการแข่งขันเอาชนะ ดีใจแค่วันเดียวแล้วก็จบ เห็นไหมความล้มเหลวสองอย่างคือ เรื่องประวัติศาสตร์และการกีฬา คนอังกฤษใช้สองกระบวนการนี้ในการสร้างประเทศ แต่มันอัศจรรย์ว่ามันเอาความเก่งของสังคมมันนั้นไปรังแกชาติอื่น มันไปค้าทาส ไปค้าฝิ่นในเมืองจีน ไปเบียดเบียนรังแกแม้ทุกวันนี้ก็ยังรังแกอิรักอยู่ อิรักก็เลวเท่าอังกฤษเมื่อสมัยเมื่อร้อยปีก่อนนี้นั่นแหละ เพราะฉะนั้นผมคิดว่าจะต้องแยกแยะระหว่างจุลภาคกับมหภาค ถูกทั้งคู่ ต้องศึกษาฝรั่ง ทำตามสิ่งดีและต่อต้านต่อสู่มันในสิ่งที่มันไปรังแกชาวโลกครับ

อาจารย์วิศิษฐ์ : ผมขออนุญาตปิดการประชุมพร้อมๆ กัน คือสิ่งที่ได้ก็คือผมว่าเราพบกันจริงๆ ถึงแม้จะยังเก็บได้ไม่หมด แต่ได้สัมผัสตัวตนของแต่ละคน ได้สัมผัสความคิดที่เราพยายามไปพันตัวแทนและภาพลักษณ์ก็ขอให้เก็บความรู้สึกดีๆ และช่วยทำงานต่อไปขอบคุณครับ •

กลุ่มโรงเรียนได้ร่มไม้

โดย คุณสาธิต สมพงษ์

คุณสาธิตได้เล่าเรื่องโรงเรียนโดยบรรยายประกอบสไลด์ดังนี้ เราไม่ได้คิดว่าที่โรงเรียนเหมือนกับโรงเรียนในระบบทั่วไป แต่โรงเรียนในที่นี้เรา หมายถึงเป็นเวทีที่จะเอื้อให้เด็กได้เรียนรู้ เป็นที่จัดกระบวนการให้เด็กเกิดการเรียนรู้มากกว่า ภาพนี้เป็นสะพานทางเข้าแล้วมีลำน้ำล้อมอยู่สามด้านของโรงเรียน ซึ่งตั้งอยู่ที่เชิงเขาบรรทัด จะเป็นเทือกเขาบันทัดตอนล่าง ซึ่งปกติแล้วจะครอบคลุมเนื้อที่อยู่ในพื้นที่ ๔ จังหวัด คือจังหวัดพัทลุง ตรัง สตูล สงขลา พื้นที่เทือกเขาบรรทัดนี้มีทั้งหมด ๗ แสนกว่าไร่ (สำหรับพัทลุงประมาณ ๓ แสนกว่าไร่) จะตั้งอยู่ที่เชิงเขาพอดิ บรรยากาศที่จะเอื้อเหมาะสำหรับเด็ก เข้าไปเรียนรู้ มีบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติ ลำน้ำจะมีสายใหญ่ล้อมอยู่สองด้าน อีกด้านหนึ่งจะมีลำธารสายเล็กไหลมาลงที่คลองสายใหญ่สายนี้ อีกด้านหนึ่งริมลำธารจะมีต้นไม้อยู่ จะเป็นที่ๆ เด็กได้เรียนรู้ เด็กได้ออกกำลังกาย

ต้นหว่านเป็นไม้ที่อยู่ตามริมลำน้ำทั่วไป เด็กจะขว้างลูกหว่านในช่วงที่ลูกหว่านลูก และนกจะมาลงเยอะ เด็กก็จะได้อ่านในช่วงโอกาสนั้นด้วย ลูกชายผมเขาเรียน Home School เป็นเด็กที่จะเรียนอยู่กับบ้าน เขาก็จะสนใจเรื่องของแมลง เรื่องของสัตว์ ชีววิทยา นี่จะเป็นตัวอ่อนที่เขาจะถอดคราบออกไป เด็กจะถ่ายรูปเอาไว้ เห็นข้างๆ มัยยะ มันจะเป็นตัวดักแด่ นี่เขาเพิ่งออกจากดักแด่ใหม่ๆ เลย ยังบินไม่ได้ก็ต้องรอสักพักหนึ่ง จนกระทั่งปีกเขาเริ่มจะแข็งแรง ตอนนี้อยู่กันทั้งตัวเลย ก็จะมีเวทีริมลำน้ำนั้นครับ ตรงนี้จะเป็นหาด เป็นหัวแหลมยื่นออกไป มันจะมีสายน้ำโอบอยู่รอบ และก็มีเวทีมีลานได้ร่มไม้ ให้เด็กๆ มานั่งเรียนรู้กัน ในช่วงวันหยุดเสาร์-อาทิตย์หรือในช่วงปิดเทอม หรือถ้าหากว่ามีการประสานกับ โรงเรียนบางโรงเรียนก็จะมากันในเวลาปกติได้ ซึ่งเนื้อหาที่อาจจะขึ้นอยู่กับความสนใจ เดี่ยวจะคุยตรงรายละเอียดอีกครั้งหนึ่ง ในส่วนของเนื้อหาต่างๆ ของการจัดกระบวนการเรียนรู้ครับ

บรรยายพร้อมฉายสไลด์

ภาพนี้ไม่ใช่กิ่งก้านจากแอฟริกาแต่เป็นกิ่งก้านที่อยู่ภายในบริเวณโรงเรียนได้ร่มไม้ ซึ่งกิ่งก้านสีเขียวนี้จะมีย่น้อยมาก แล้วในบรรยากาศโดยทั่วไป และในภูมิประเทศทั่วไปของที่อื่นแทบจะไม่มีเหลืออยู่ แต่ที่นี่ยังหลงเหลืออยู่ซึ่งปกติแล้วชาวบ้านเล่าให้ฟังว่ากิ่งก้านสีเขียวนี้เขาจะเอามาใช้ทำยานะครับ มันก็เลยจะหาย

มากไปอีก มีโอกาสจะสูญพันธุ์มากขึ้นไปอีก แต่ถ้าหากว่าเขาถูกยิง ตกลงมากับพื้น สีกีก็จะเปลี่ยนทันทีเลย สีกีก็จะเปลี่ยนเป็นสีกึ่งกำกบติไปเลยอะ

ภาพนี้เป็นภาพทะเลสาบในจังหวัดพัทลุงแต่ว่าชื่อกลับเรียกเป็นทะเลสาบสงขลา เนื้อที่ประมาณหกแสนกว่าไร่ เป็นทะเลสาบที่มีคุณภาพน้ำสามคุณภาพ น้ำเค็ม น้ำจืด น้ำกร่อย ทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพของทะเลสาบนี้สูงมาก เมื่อหลายสิบปีก่อนมีฝรั่งเขามาบันทึกเอาไว้ว่าทะเลสาบสงขลาที่มีความหลากหลายโดยเฉพาะในเรื่องของกุ้งจะมีความหลากหลายของสายพันธุ์ของกุ้งมาก โดยเฉพาะสัตว์น้ำในที่นี่ทะเลสาบสงขลาจะมีสัตว์น้ำอยู่ไม่ต่ำกว่า ๗๐๐ ชนิดนะครับ เมื่อก่อนนะ หลายสิบปีก่อน ก่อนแผนพัฒนาแห่งชาติฉบับที่ ๑ แล้วในช่วงหลังมานี้เหลืออยู่ค่อนข้างจะน้อย คิดว่าคงไม่ถึง ๕๐๐ ชนิดนะอะ ลดลงไปมากทุกๆ อย่าง

โยงมาสู่เรื่องการของการเรียนรู้ เล่าให้ฟังนิดหนึ่งก่อนว่าเด็กที่มาทำกิจกรรมกับโรงเรียนได้ร่มไม้ี่นะครับ มีทั้งส่วนที่เป็นเด็กนอกระบบและเด็กในระบบ ก็จะเป็นเด็กหลายๆ ส่วนเข้ามาทำ ซึ่งก็มีทั้งที่เราติดต่อผ่านครู ผ่านผู้ปกครองหรือเด็กติดต่อมาเอง ก็มีหลากหลายนะครับในส่วนนี้ เป็นการเจตนาให้เด็กได้ไปเรียนรู้นอกสถานที่

ตรงนี้คือสระมรกตที่จังหวัดกระบี่ อำเภอคลองท่อม เด็กได้มีโอกาสไปเรียนรู้ในสภาพป่า ที่นั่นเป็นป่าที่ราบต่ำผืนสุดท้าย อาจจะเป็นของประเทศก็ว่าได้เนะครับ ส่วนใหญ่แล้วป่าจะอยู่สูงชันกว่าระดับน้ำทะเลมากๆ แต่ที่สูงชันมาจากระดับน้ำทะเลไม่มากนัก ก็เหลืออยู่ที่เดียวเนะครับ แล้วก็สภาพที่เฉพาะออกไป ซึ่งจะไม่เหมือนสภาพของสัตว์ของพืชในป่าที่มีระดับสูงชันไป ตรงนี้ตัวที่เป็นตัวเอกที่สุดของที่นี่ก็คือ นกแก้วแล้ว หองดำ ซึ่งคิดว่าเหลือไม่ถึง ๑๐ ตัว ซึ่งใกล้จะสูญพันธุ์เต็มที ก็มีโอกาสดูพาเด็กไปดูที่นี่ แล้วนี่เป็นสระน้ำที่อยู่ที่จะขึ้นไป คุณภาพของน้ำที่นี่เป็นน้ำหินปูนเนะครับจะใสอยู่ตลอดเวลา

มาถึงกิจกรรมที่เราทำกับเด็กๆ จะเป็นเด็กในช่วงเริ่มต้นของครั้งแรกสุดที่เราลงไป ก่อนที่จะมาอยู่ที่พัทลุงนี้ครับ ครั้งแรกสุดเราลงไปอยู่ที่ อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา มาก่อนและก็จะทำกิจกรรมกับเด็กในหมู่บ้านเล็กๆ แห่งหนึ่งนะอะ ก็จะเป็นค่ายเด็กประดมปลาย ก็จะมาจัดในพื้นที่ของอุทยาน ที่จังหวัดพัทลุงนะครับ

ซึ่งเนื้อหา รูปแบบของค่ายนี้ก็จะให้เด็กได้เรียนรู้ตั้งแต่เรื่องพื้นฐานของการกิน การอยู่ เรื่องที่จะให้เด็กได้รู้จักเรื่องของการทำงานด้วยมือด้วยเท้า รู้จักที่จะก่อไฟหุงข้าวด้วยตัวเอง ปรงอาหารด้วยตัวเอง ซึ่งแน่นอนว่าเด็กนี้ บางครอบครัวหรือบางคนไม่เคยเปิดโอกาสให้เด็กได้หุงข้าวเอง ทำกับข้าวเอง ซึ่งถ้าหากว่าในค่ายในกิจกรรมหรือเด็กได้มีโอกาสทำในสิ่งเหล่านี้เองแล้วมันจะเป็นสิ่งที่ทำให้เขาได้เรียนรู้สิ่งที่เป็นพื้นฐานของมนุษย์นั่นคือการกิน การอยู่ ซึ่งต้องรู้จักกระทำด้วยตนเอง ไม่ใช่ต้องหวังพึ่งผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา ต้องสามารถทำได้ด้วยตนเอง ตรงนี้ก็เป็นเรื่องที่เด็กเองเขาอยากจะได้เรียนรู้ โดยเฉพาะการเรียนรู้ร่วมกันหลายๆ คน เด็กจะรู้สึกสนุกสนานครับ เด็กบางคนไม่รู้ว่าการหุงข้าวด้วยหม้อสนามนี้หุงอย่างไร โดยเฉพาะเรื่องการใช้ไม้พินซึ่งเป็นเรื่องยากมากบางคนอาจจะต้องใช้เวลา ๒ - ๓ ชั่วโมงกว่าจะได้กินข้าว

แต่นั่นก็คือการเรียนรู้ให้เด็กจะได้พัฒนาตัวเองได้เติบโตจากสิ่งที่เขาลงไปปฏิบัติบางครั้งถ้าหากว่าฝนตก พินเปียกก็จะเป็นความยากลำบากอีกแต่ในความยากลำบากอันนั้นเด็กได้เรียนรู้มากมายมหาศาลเลย ก็คงจะเป็นกิจกรรมในความสัมพันธ์ที่เด็กจะได้สนิทสนมแนบแน่นกัน และก็เรียนรู้ผ่านความสัมพันธ์กันนี้ในค่าย เราคิดว่าถ้าหากว่าเด็กได้มีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นกันแล้ว การเรียนรู้ก็จะเข้าใจถึงใจต่อกัน เด็กเขาจะได้เรียนรู้อะไรเยอะ

กิจกรรมทางศิลปะ เราก็มองว่าศิลปะเองก็คงจะมีส่วนที่ได้ขัดเกลาจิตวิญญาณของเด็กๆ นะครับ ในส่วนนี้ก็อาจจะมีความหลากหลาย อาจจะมีในรูปของการเขียนรูป การปั้นดิน ซึ่งการเรียนรู้ของเด็กๆ ก็คงต้องทำรูปแบบที่สนุกสนานหรือโลดโผนบ้าง เพราะวัยของเด็กนี้เป็นวัยที่มีพลัง เป็นวัยที่กำลังเบ่งบานเป็นวัยที่ต้องการที่จะท้าทายอะไรหลายสิ่งหลายอย่างด้วยกันในช่วงของการเรียนรู้ของเขา

นี่ก็เป็นบรรยากาศในค่ายก็เป็นช่วงที่เด็กกำลังสรุปในสิ่งที่ตัวเองได้ไปทำกิจกรรมมาแลกเปลี่ยนกับเพื่อน นะครับ

อีกกิจกรรมหนึ่งก็คงจะเป็นกิจกรรมลำนํ้าศึกษา การศึกษาเรียนรู้คุณภาพของนํ้าจากสัตว์นํ้า จากปลาจากระบบนิเวศที่อยู่ริมฝั่ง ซึ่งเด็กที่นั่นจะศึกษาคุณภาพของนํ้าใช้เวลาหลายวันมาก ประมาณ ๕ - ๖ วัน ครั้งแรกสุดก็จะขึ้นไปดูคุณภาพของนํ้าจากต้นนํ้าก่อน จะไปนอนหนึ่งคืน จากต้นนํ้าก็จะขี่จักรยานลัดเลาะไปตามริมลำนํ้าไปเรื่อยๆ นะฮะ แล้วส่วนใหญ่จะพักไปตามวัด จนกระทั่งไปออกที่ทะเลสาบสงขลา จะใช้เวลาสัก ๕ - ๖ วัน ซึ่งในช่วงของการเดินทาง ในช่วงของการลงไปสำรวจนํ้าแต่ละจุดที่ผ่านชุมชน เด็กจะทำบันทึกในการศึกษาของแต่ละจุดๆ เริ่มตั้งแต่เรื่องของปริมาณออกซิเจน PH ของนํ้าและสัตว์นํ้าที่อยู่ตามบริเวณแต่ละจุด ซึ่งจะเป็นตัวบ่งชี้ว่าคุณภาพนํ้าเปลี่ยนไปอย่างไร เมื่อผ่านสิ่งแวดล้อมอย่างนั้นๆ นะครับ

เด็กจะมีสวิตช์ มีคู่มือที่ช่วยให้เขาได้เรียนรู้ละเอียดละเอียดขึ้นในช่วงขณะที่เด็กได้เรียนรู้ตรงนี้ เด็กก็จะได้สนุกสนานไปด้วยนะครับ

เป็นขบวนจักรยานที่พูดถึงเมื่อตะกี้เนอะครับ ว่าเด็กจะต้องขี่จักรยานกันไป ในกระบวนการของการทำงานนี้ต้องอาศัยความละเอียดอ่อนด้วย อาจจะต้องหาตามสัตว์ที่อยู่ในนํ้า ตามกอนหญา อยู่ได้ กอนหิน แล้วก็อยู่ในหลายส่วนทั้งอยู่กลางนํ้า ริมนํ้า ตรงนี้ก็ได้ฝึก ให้เด็กรู้จักสังเกต รู้จักที่จะใส่ใจให้มีความละเอียดอ่อนในชีวิตมากขึ้นนะครับ

โยงมาถึงเรื่องศิลปะเมื่อที่อีกหน่อยหนึ่งเนอะครับว่า บางครั้งเราก็ได้เชิญศิลปินบางท่านที่มีชื่อเสียงไปพูดคุยกับเด็กๆ ไปแนะนำวิธีการทำงานศิลปะกับเด็กๆ ตรงนี้เป็นภาพก็เป็นอาจารย์ประเทือง เอมเจริญ (ศิลปินที่มีชื่อเสียง) ก็ได้แวะไปที่ โรงเรียนได้ร่มไม้ และก็คุยกับเด็กๆ ถึงแรงบันดาลใจที่อยากทำงานศิลปะ หรือว่าถึงเบื้องหลังของงานศิลปะแต่ละชิ้นๆ นี่มันออกมาจากอะไร ตรงนี้เด็กจะได้เห็นว่า ศิลปะจริงๆ แล้วบางทีต้องเป็นคนพิเศษเท่านั้นถึงจะทำได้ แต่ทุกคนสามารถที่จะ รังสรรค์งานศิลปะออกมาได้ไม่แตกต่างกันนะฮะ ในงานตรงนี้จะจัดรวมกันทั้งในส่วนที่เป็นงานศิลปะของอาจารย์ประเทืองกับเด็กๆ มาแล้ว ในเรื่องของ การสื่อความหมายธรรมชาติ กับเด็กๆ เพราะว่าเรื่องของ การสื่อความหมายธรรมชาตินี้เป็นเรื่องที่เด็กจะต้องอ่านให้ได้ว่า ธรรมชาติเขาบอกอะไรกับเรา ฝนจะตกมีอะไรที่จะแสดงออก แดดจะออก ฝนจะแล้งมีอะไรที่เป็นตัวสื่อหรืออะไรหลายสิ่งหลายอย่างที่จะสามารถเป็นตัวบ่งชี้หรือจะเป็นตัวที่สื่อสารระหว่างปรากฏการณ์ในธรรมชาติกับสิ่งที่แสดงออกมาให้เห็น ซึ่งเราจะต้องแสดงความใส่ใจ การรู้จักสังเกตเราถึงจะเห็นมัน

ครับส่วนหนึ่งก็จะประสานออกมาทางงานศิลปะด้วยการสังเกตของเด็กๆ

นอกเหนือจากการเรียนรู้ รู้เวทีที่เกิดขึ้นในระดับพื้นที่จังหวัดพัทลุงแล้ว นอกเหนือจากนั้นเด็กจะมีโอกาสไปแลกเปลี่ยนกับเด็กในพื้นที่อื่นๆ ภาคอื่นๆ

ในภาพนี้เด็กมีโอกาสดูแลกเปลี่ยนกับเด็กหลายๆ พื้นที่ ไปจัดที่เชียงใหม่ เด็กจะเอานั่งตะลุงมาประยุกต์ในเรื่องของนํ้า สิ่งแวดล้อมศึกษาจะถ่ายทอดออกมาในรูปแบบของหนังตะลุง ซึ่งเด็กๆ จะเล่นหนังตะลุงได้ก็จะมีสีสันมากขึ้นในการที่จะนำเอาเรื่องราวต่างๆ ที่จะบอกเล่าไปสู่สังคม นอกจากนั้นก็จะเป็นเรื่องละคร เด็กก็จะใช้ละครซึ่งเป็นรูปแบบของสื่อสมัยใหม่ นอกเหนือไปจากสื่อพื้นบ้านอย่างหนังตะลุงแล้วเด็กก็ต้องรู้จักที่จะนำการแสดงอย่างละครมารับใช้กับสังคม

นี่ก็เป็นมโนราห์ ศิลปะพื้นบ้านในหลายๆ จังหวัดของภาคใต้ นี่ก็คือเด็กกลุ่มแรกๆ สุดท้ายที่เราลงไปทำงานในจังหวัดสงขลาตอนนี้ก็ยังมีกลุ่มอยู่แต่เราประสานอยู่ห่างๆ หรือส่วนใหญ่องค์กรชุมชนเขาจะประสานต่อนะครับ เราเห็นว่ามโนราห์เองก็มีพลังอยู่เหมือนกัน พลังที่จะสร้างให้เด็กได้เห็นพลังภายในของตนเอง ตอนนี้ก็มีกลุ่มอยู่กลุ่มหนึ่งที่จังหวัดสงขลา ซึ่งก็ประสานอยู่กับเราเหมือนกัน ก็จะใช้มโนราห์เป็นตัวบำบัด เรียกว่า “มโนราห์บำบัด” ซึ่งเด็กที่มาเข้าร่วมกลุ่มกันเพื่อฝึกมโนราห์ คือครูเขาเห็นพัฒนาการของเด็ก เด็กที่มาเริ่มกิจกรรมนี้

เห็นว่าเด็กมีพัฒนาการที่ดีขึ้นอย่างไรในเรื่องของการแสดงออกในเรื่องของความมานะอดทน ในเรื่องของการรู้จักที่จะทำงานร่วมกับคนอื่นและนอกจากนั้นก็จะเป็นเรื่องของความร่วมไม้ร่วมมือกันของเด็กกับผู้ใหญ่ที่มาส่งเด็ก นอกเหนือจากพ่อแม่แล้วก็ปู่ย่าตายาย คือ คนหลายวัยนี้จะมาสัมพันธ์ด้วยในกระบวนการที่เด็กมาฝึกฝนในวิชา ตรงนั้นซึ่งไม่ใช่เฉพาะกับเด็กที่จะได้ผลจากตรงนี้ แต่จะได้เชื่อมโยงกันจากคนหลายวัยก็เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

อีกส่วนหนึ่งคือ “การปั้นดิน” ก็เป็นศิลปะอีกส่วนหนึ่งที่คิดว่าจะมีส่วนที่จะขัดเกลาจิตวิญญาณของเด็กให้ละเอียดอ่อนขึ้น ให้หลอมรวมกันได้กับธรรมชาติมากขึ้นครับ

อีกส่วนหนึ่งก็เป็นเรื่องของการสังเกตธรรมชาติ เรื่องดนตรีก็เป็นกิจกรรมหนึ่งที่เรากำลังทำอยู่ เห็นได้ชัดว่าเด็กที่ผ่านการดูนกหลายๆ ครั้งเขาเปลี่ยนแปลง อดทนมากขึ้น เด็กรู้จักรอคอย เด็กรู้จักจะฟังผู้อื่น มากขึ้น นิ่งมากขึ้น สงบมากขึ้น นี่เป็นส่วนที่เด็กหลายๆ คนอาจจะฟังไม่เป็น และมีแต่สิ่งที่จะแสดงออก มีแต่ที่จะให้ผู้ฟังฟังตนเอง แต่เขาฟังคนอื่นไม่เป็น ซึ่งการที่ต้องไปนั่งเฝ้านกอยู่นานๆ ทำให้เด็กเห็นคุณค่าของการฟัง เขาได้เรียนรู้อะไรเยอะเลยจากการฟัง จากการนั่งฟังนก เด็กสามารถแยกนกออกว่านี่ตัวผู้ ตัวเมีย เสียงชนิดนี้เป็นนกอะไร แล้วลูกชายผมเขาเก่งกว่าผมมากในเรื่องนก เขาแยกแยะได้ละเอียดมากเสียงนก ความจริงแล้วเสียงนก เราฟังไม่ค่อยออก มันคล้ายๆ กันไปหมดเลย แต่เด็กหลังจากเขาผ่านประสบการณ์ไปสักช่วงหนึ่ง เขาแยกได้ การดูนกจะทำให้คนละเอียดอ่อนมากขึ้นเลย ตรงนี้จะเห็นได้ชัด นอกเหนือจากให้เด็กดูนกในพื้นที่แล้ว แล้วบางทีก็อาจจะมีโอกาสไปดูนกในพื้นที่ต่างออกไป มีความหลากหลายทางชีวภาพออกไป เด็กทางใต้ก็บางครั้งเราพยายามจะสร้างโอกาส ให้เขาได้ไป ดูทางเหนือบ้าง ไปดอยอินทนนท์ นกจะแตกต่างกันออกไปเลยนะครับ ผมไม่ค่อยรู้จักนกเท่าไรหรอกครับ ลูกชายรู้จักมากกว่า

นี่จะเป็นเด็กรักนกจากชัยภูมิลงมาเยี่ยมเราประมาณสัปดาห์หนึ่ง สังเกตดูอาการที่กำลังดูนกอยู่นะครับ

นี่เป็นสภาพป่าที่คลองท่อม เป็นป่าที่ราบต่ำที่มีความหลากหลายอยู่พอสมควรครับ

นี่เป็นต้นมะเดื่อที่ลูกตกมากเลย เป็นอาหารที่สำคัญของนก ชุกชุมมากช่วงฤดูกาลที่มะเดื่อสุก เป็น Supermarket ของนก

บรรดาของเด็กที่ขึ้นไปศึกษาป่าต้นน้ำ น้ำสายนี้ผ่านหน้าโรงเรียนได้ร่มไม้ ชื่อน้ำตกโดนสะตอ คือ จะมีสะตอมากมาย รอบๆ น้ำตกสายนี้ คำว่าโดนนี่จริง ๆ ก็แปลว่าน้ำตก เป็นภาษาพื้นบ้านภาคใต้

นี่ก็เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งของโรงเรียนได้ร่มไม้ที่จัด ในภาพที่เห็นตัวขาวๆ คือคุณเบนจาก Australia ก็มาช่วยฝึกอบรมแนวการศึกษาของวอลดอฟมาหลายครั้ง ตั้งแต่ปี ๒๕๓๙ ก็จัดมาทุกปี

ภาพนี้เป็นอาคารที่อยู่หลังบน มีอาคารอยู่ ๓ - ๔ หลัง เป็นส่วนที่จะใช้ในการอบรม เสวนากับเด็กๆ คนที่มาเข้าร่วมนี้มีทั้งคนที่สนใจเข้าร่วม เป็นพ่อแม่ เป็นครู และก็ในกลุ่มเด็กเยาวชนที่เขาทำงานร่วมกับเด็กเยาวชนก็มีครับ

วกมาอีกกิจกรรมหนึ่งที่เรากำลังทำกับเด็กเล็กลงมา ระดับประถมปลาย เป็นกิจกรรมธนาคารขยะครับ ซึ่งตอนนี้ทำอยู่กับเด็ก ๓ ชุมชนในอำเภอป่าบอน จังหวัดพัทลุง ก็พยายามให้เด็กๆ เขารู้จักที่จะดูแลสภาพแวดล้อมในชุมชนของตนเอง โรงเรียนของตนเอง ขยะในส่วนไหนที่สามารถหมุนเวียนมาใช้ซ้ำได้หรือเอามาส่งกลับเข้าโรงงานได้ เด็กก็จะต้องรู้จักที่จะแยกว่าจะอะไรควรอยู่กับอะไร เช่น ขวดพลาสติก ขวดแก้ว กระดาษ หรือบางอย่างก็อาจจะหมุนเวียนกลับมาใช้ในกลุ่มได้ อย่างเช่นน้ำมันพืชที่ใช้แล้ว ใช้ทอดหมู ทอดไก่ ทอดปลาแล้ว เด็กก็จะเอามาทำสบู่ ผสมกับโซดาไฟก็จะได้สบู่ออกมา แต่ถ้าให้มีคุณภาพดีสักหน่อยหนึ่ง ก็ต้องกรองน้ำ

มันที่ค่อนข้างจะมีสีคล้ำ กรองให้มันสีใสขึ้น ใช้ถ่าน ใช้วัสดุที่กรองก็จะได้เป็นสบู่ที่มาใช้ในครัวเรือนได้ ล้างห้องน้ำได้ ยังไม่ถึงขั้นเอาไปถูตัวนะครับ ถ้าทำเป็นถูตัวนี้ก็อาจจะต้องทำจากน้ำมันที่ยังไม่ใช้ ก็ยังจะทำอยู่เหมือนกันตอนนี้

เป็นส่วนที่เด็กกำลังแยกขยะกันอยู่ และพื้นที่ตรงนี้ก็ได้รับความร่วมมือจากเทศบาลด้วย คือจะใช้สถานที่ของเทศบาลด้วย เป็นเวทีที่ให้เด็กได้มาใช้เป็นจุดรวมขยะ

ทั้งหมดเป็นภาพต่างๆ ให้พวกเราเห็นกันโดยทั่วๆ ไปก่อนว่าทำอะไรบ้าง มีกิจกรรมอะไรยังไงบ้าง นอกเหนือจากนั้นที่ไม่ได้มีอยู่ใน slide เป็นภาพของโรงเรียนสมุนไพรร ทำกับคนอายุ ๒๐ - ๓๐ จนกระทั่งถึง ๗๐ ปี •

กลุ่มโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา

โดย คุณชาลิสา บุญศิริ

สถานที่ติดต่อ ๓๕ ถนนรัตนโกสินทร์ ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๑-๘๘๒๒๔๑๓

เมื่อผู้เข้าร่วมการประชุมกล่าวแนะนำตัวเองแล้ววิทยากรจึงกล่าวแนะนำตัวเองและนำเข้าสู่การบรรยาย สวัสดิ์ดีคะ ชื่อ ชาลิสา นะคะ ชื่อเล่นชื่อ เอ้ เป็นคนกรุงเทพ แต่ว่าคลั่งไคล้และหลงใหลทางเหนือมาก จึงไปอยู่ที่นั่นสืบกว่าปีแล้วคะ เอ้จบสังคมสงเคราะห์ ธรรมศาสตร์คะ ตอนนี้อายุ ๓๕ ปี มีบุตร ๑ คน พยายามที่จะทำ Home school แต่ทำไม่สำเร็จเพราะว่าตัวเองเป็น NGO ก็ไม่มีเวลาแต่ก็สนใจด้านการศึกษา จบมาก็เป็น NGO มาโดยตลอด ตอนนี่ก็เข้าไปช่วยงานที่โฮงเฮียน เราใช้ ฮ นกฮูก นะคะ โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีความร่วมมือจากหลายๆ ฝ่าย และในฐานะที่เป็นกรรมการของโรงเรียน ก็เข้าไปช่วยบริหารจัดการในตำแหน่งของผู้จัดการ แต่จริงๆ แล้วตัวเองทำงานอยู่ที่มูลนิธิกองทุนไทย ตัวมูลนิธิอยู่ที่กรุงเทพมหานคร มูลนิธิกองทุนไทย หรือ DSC เป็นมูลนิธิที่ทำงานเกี่ยวกับการระดมทุนและทรัพยากรให้กับ NGO และองค์กรชุมชนเพื่อที่จะได้นำไปทำงาน แต่ว่าเอ้อยู่ที่เชียงใหม่ก็เลยไปช่วยงานที่ โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา ในเรื่องของการบริหารจัดการแล้วก็การระดมทุนคะ

ช่วงแรกนี้เตรียมสไลด์มา อยากจะให้ชมกันว่าเรามีการเรียนการสอนและกิจกรรมอะไรกันบ้าง...

โฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา เริ่มตั้งในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ เราได้ที่ดินนี้มาจากตระกูลลำซำ เขาให้เราใช้ประโยชน์ แต่ไม่ได้ให้เลยเพราะเดิมเขาให้ไว้กับหลวงพ่อบุญธรรมดิลก วัดเจดีย์หลวงอยู่ที่เชียงใหม่ หลวงพ่อบุญธรรมดิลกท่านก็เป็นพระนักพัฒนา ทำงานที่มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท วัดป่าดาราภิรมย์ แล้วก็พวกเราที่เป็น NGO ก็ได้ทำอุปถัมภ์ในหลายๆ เรื่อง รวมทั้งเรื่องของการใช้ที่ดินผืนนี้ในการทำโฮงเฮียน ซึ่งกว่าจะมาเป็นโฮงเฮียนสืบสานได้ก็เกิดจากการที่เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เราได้รวบรวมองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน แล้วก็ร่วมกันจัดงานสืบสานล้านนาขึ้น จากการจัดงานนี้เองก็เลยพัฒนาตัวมาเป็นโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา เพราะเรารู้สึกว่าการจัดงานปีละครั้ง ครั้งละ ๔ วันมันไม่สามารถที่จะทำให้การสืบสานต่อเนื่องได้ แล้วก็แต่ละกลุ่มที่เข้าร่วมนั้นก็มีการะกิจเฉพาะของตัวเอง บางคนทำเรื่องเกษตรธรรมชาติ บางคนทำเรื่องหมอมืองหมอมือพื้นบ้าน ก็ทำเฉพาะด้านนั้น ทำให้เรานึกถึงโฮงเฮียนที่เป็นศูนย์ประสานงานของความรู้พวกนี้ แล้วก็ประสานคนที่เรียน

ในปีที่เราจัดงานสืบสานล้านนาปีที่สาม ปีนั้นจะมีพ่อครูแม่ครู คือทางเหนือนี้เราเรียกคนที่มีความรู้ ที่มี

อายุว่า พ่อครู แม่ครู เป็นครูที่มีลูกศิษย์ แล้วลูกศิษย์ของตัวเองไปสอนต่อ อย่างนี้จึงจะเรียก พ่อครูแม่ครู แต่ถ้าแค่มีลูกศิษย์เฉยๆ แล้วลูกศิษย์ยังไม่ได้ไปสอนต่อ เราจะเรียกว่า ครู เฉยๆ แล้วก็ยังมี ปู่ครู ก็คือ เก้า เป็นคำทางเหนือ หมายถึงต้นเรื่อง ในปีี่สามนั้นมีพ่อครู แม่ครู มาร่วมในงานกันค่อนข้างมาก แล้วเราก็จัดประกวด ตอนนั้นมีประกวดกลองสะบัดชัย การแสดงศิลปวัฒนธรรม ปรากฏว่าเมื่อแสดงเสร็จแล้วก็แม่ครูแก่ๆ คนหนึ่ง ท่านออกมาพอน แล้วก็ปรากฏว่าคนดูที่อยู่แถวนั้นหลายๆ คนที่เป็นลูกศิษย์ของแม่ครูที่ออกมาพอน โดยไม่ได้นัดหมายกัน ก็เข้าไปกราบ เป็นภาพที่คนจัดงานที่พวกเราเห็นแล้วขนลุก และรู้สึกว่านี้คือภาพของการสืบสาน เป็นภาพของลูกศิษย์ที่เข้ามาหา แล้วเราก็ได้ยินประโยคหนึ่งของแม่ครูว่า “แม่ครูเป็นไม้ไผ่ลั่น มีความรู้เนี่ยก็ไม่ได้อยากให้ตายไปกับตัวเอง อยากที่จะให้มีคนสืบ แต่แม่ครูก็ไม่รู้ว่าคนที่จะมาสืบเนี่ยอยู่ที่ไหน” และบางทีเราก็ได้ยินเด็กรุ่นใหม่ๆ เขาพูดกันว่าจริงๆ ก็อยากรู้ว่าภูมิปัญญาเหล่านี้มันคืออะไร มันมีอะไร จริงๆ ก็ไม่ได้อยากไปเล่นเกมคอมพิวเตอร์ ๒๔ ชั่วโมง หรือว่าอยากจะไปอยู่กับสังคมบริโภคนิยมตลอดแต่เขาก็ไม่รู้เหมือนกันว่าคนที่จะสอนอยู่ที่ไหน เราก็เลยคิดว่าตัวโฮงเฮียนน่าจะเป็นตัวที่จุดประกายตรงนี้ แล้วก็ป็นสะพานเชื่อมระหว่างผู้สอนกับผู้ที่ยอยากเรียน

ภาพนี้เป็นภาพอาคารเรียน เราารู้สึกว่าเรื่องอาคารเรียนหรือเรื่องสถานที่ไม่ใช่เรื่องสำคัญ ดังนั้นตัวสำนักงาน หรืออาคารเรียนเราจะไม่เน้นมาก เราใช้วัสดุธรรมชาติมุง ทางเหนือเรียกว่าใบ๓องตึง ผู้ปกครองหลายคนพาเด็กๆ มาสมัคร เขาก็บอกว่าเหมือนบ้านที่เขาเคยอยู่ตอนเด็กๆ เลย เด็กๆ ที่มาเรียนเขาก็รู้สึกว่เหมือนได้อยู่บ้านตัวเองเหมือนกัน เรามีสถานที่เรียนอยู่ตามไร่ริมไม้ หรือไม่ก็ทำเป็นซุ้มเล็กๆ

ภาพนี้เป็นสถานที่เล่นของเด็กๆ เพราะเด็กเขาจะมีความสนใจเล่นมาก เราสอนเฉพาะเสาร์ อาทิตย์ เพราะว่าเราเป็นโรงเรียนทางเลือก ก็คือเน้นให้เขาได้มาเรียนรู้ในช่วงที่เขาว่าง คือเสาร์ อาทิตย์ แล้วก็ช่วงปิดเทอม เด็กๆ เรียนได้สัก ๑๐ นาที ๒๐ นาที พ่อครูแม่ครูก็จะปล่อยแล้วละ “ไป...ไปกินไอติม ไป...ไปเล่น” แถวๆ นั้นก็จะเป็นที่เล่น เราก็พยายามหาวัสดุธรรมชาติมาให้เขาเล่นกัน

ภาพนี้พ่อแม่บางคนพาลูกมาเรียน พอนั่งอยู่ว่างๆ พ่อก็เลยมาเรียนวาดรูป แม่ไปเรียนดนตรี ลูกก็มาเรียนพอน ก็เลยมากันทั้งครอบครัวแล้วก็เล่นกันใช้ชีวิตกันที่นั่น ตัวโฮงเฮียนของเราอยู่ในตัวเมืองเชียงใหม่ ซึ่งสภาพก็คล้ายๆ กรุงเทพฯละคะเชียงใหม่เดี๋ยวนี

นี่เป็นซุ้มกลางในโฮงเฮียนนะคะ เราเรียกว่า ซุ้มครูบาศรีวิชัย สำหรับให้นักเรียนมาไหว้พระกันก่อนเริ่มเรียน ครูบาศรีวิชัยท่านเป็นนักบุญแห่งล้านนาที่ทางเหนือนับถือกัน และถือว่าเป็นนักบุญที่ปฏิรูปและปฏิวัติเชิงชีวิตค่อนข้างสูง ก็เป็นศูนย์รวมจิตใจสำหรับนักเรียนที่จะไหว้ครู พิธีไหว้ครู พิธีดำหัวครูก็ทำที่ซุ้มนี้

ภาพนี้เป็นลักษณะของ ที่ทางกรุงเทพเรียกว่า สังฆทาน ทางเหนือเราจะมีวิธีบรรจุแบบธรรมชาติ ซึ่งเราก็สอนวิธีทำด้วย ทางนั้นเรียกว่า ก๋วย เป็นเครื่องสักการะ ซึ่งมีวิธีทำค่อนข้างง่ายมาก ทางเหนือยังใช้กันอยู่ ภาพนี้จะเห็นว่ามีทั้งแบบใหม่และแบบเก่ารวมกันอยู่แต่ตัววัสดุสังฆทานยังใช้แบบเดิม

นี่เป็นภาพที่เราจัดงานสืบสานล้านนา เราพยายามที่จะรวบรวมความรู้ รวบรวมกิจกรรมต่างๆ ที่ยังพอมืออยู่แล้วฟื้นฟู พยายามทำให้คนที่ได้มาร่วมงานเกิดสำนึก เกิดการกระตุ้น เป็นงานที่ใช้สำหรับเผยแพร่องค์ความรู้กันหนึ่ง

นี่เป็นภาพของกาบหมั่ว ไม่ใช่ “มั่ว” แต่เป็น หมั่ว ในที่นี้แปลว่ารวมกัน เป็นตลาดแบบสมัยก่อน เดี๋ยวนีก็ยังมีอยู่ถ้าเราไปต่างอำเภอ แม่คำก็จะกางจ้อง กางร่มแดง ด้านข้างของภาพนั้นเป็น ตุง ค่ะ ตัดตุงขาย ตอนนั้นที่เราจัดงานใกล้ปีใหม่ ใกล้สงกรานต์ ตุงนี้จะเอาไว้ปักเวลาทอดเจดีย์ทราย ส่วนกลุ่มที่ทำเรื่องสมุนไพร เรื่องข้าวซ้อมมือ เรื่องอาหารธรรมชาติ ก็มาออกร้านแสดงผลงาน จัดนิทรรศการกัน

นี่เป็นภาพบรรยากาศในงานทั้งของคนที่มาเที่ยวคนที่จัดงานจะเห็นว่าคนที่มาเขาก็อยากแต่งตัวพื้นเมืองให้เข้ากับบรรยากาศ ในช่วงแรกมันอาจจะแค่แฟชั่น แต่หลังๆ เราก็รู้สึกว่เริ่มปลูกจิตสำนึกอะไรให้เขาได้บ้าง

ภาพนี้เป็นภาพการแสดงผลงานของนักเรียนคือพอเรียนแล้วไม่ว่าจะการตัดตุง ทำโคม ซึ่งโคมกับตุงเรา ยังใช้กันอยู่ในพิธีกรรมต่างๆ ของทางภาคเหนือ พอเราจัดงานก็ให้นักเรียนเอาผลงานมาแสดง บางคนก็นำมาขายด้วย

ภาพนี้เป็นตุงไล่หนูค่ะ เด็กๆ ชอบกันมากเพราะเรียนง่าย ตัดๆ สอนไปสอนมาแล้วก็กลับด้านออกมา ก็ได้ตุงออกมาสวยงามไปใช้ในพิธีได้ด้วย คือปักที่เจดีย์ทราย ส่วนตัวนั้นเป็นตุง ๑๒ ราศี หรือว่าตุงเป้ง นักษัตริย์ของไทยนั้นละคะ

ภาพนี้เป็นบรรยากาศตอนกลางคืน โคมที่เห็นอยู่ตรงกลางนั้นเรียกว่า โคมผัด เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน เขาจะจุดเทียนไว้ข้างในแล้วใช้กระแสของความรอนกับลม มันจะหมุน แล้วเขาก็จะตัดรูปเป็นรูป ๑๒ ราศีใส่เข้าไป บางคนก็ตัดเป็นรูปพระเจ้าใส่เข้าไป โคมนี้ส่วนใหญ่จะใช้บูชาตามวัด เวลาที่มีงาน พอจุดบุปผมาจะทำให้ตัวที่เป็นรูปนั้นหมุนสวยงาม

นี่เป็นภาพเครื่องสักการะทางล้านนาตอนนี้นักเรียนเรียนกันเยอะมากเลยสนใจกันมากเราเรียกว่า เอื้องผึ้ง ที่เห็นเป็นดอกๆ นั้นแหละค่ะ ก็คือเขาเอาแผ่นเทียนขี้ผึ้งมาทำให้มันอ่อนตัว แล้วก็ปั้นให้เป็นดอก

หมากเป้ง คือเอาหมากสุกหรือหมากดิบก็ได้ มาเสียบแล้วก็ตัวที่เป็นก้านใช้ใบมะพร้าวสานไปสานมา หมากสุก คือใช้หมากขี้ๆ ร้อยเป็นเครื่องสักการะ ซึ่งเครื่องสักการะนี้ใช้ได้จริง ก็คือไปถวายวัดแล้วพระที่มีอายุท่านก็ยังฉันหมากอยู่ ตัวเทียนก็เอาไปจุดได้ จะใช้ในพิธีกรรมทั้งสองลักษณะ คือเวลามีกงานบุญ ประเพณี แล้ว ก็เหมือนกับเราเอาไปถวายวัด ถวายพระ ทางเหนือเรียกเครื่องสักการะ กับอีกงานหนึ่งคือ เวลามีกงานศพก็นำมาแต่งในงาน หรือนำถวายวัดไปเลย บ้างก็ใช้ในขบวนแห่ และเวลามีกงานพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งเรามีสอนที่โรงเรียนด้วย

ภาพนี้ทางเหนือเรียกว่า ส้มดอก ตัวนั้นเราใช้ไม้ไผ่ หรือผิวไม้สานเป็นดอกขึ้นมา แล้วก็เวลาที่จะไปประกอบพิธีกรรม เขาจะเอาดอกกรัก หรือดอกตะล่อม (บานไม่รู้โรย) เสียบหัวข้างบนแล้วก็ไปแต่งบายศรี แต่งพานพุ่ม นี่ก็เป็นภูมิปัญญาที่ยังสืบทอดกันอยู่ ซึ่งนักเรียนสนใจกันเยอะมาก บางคนเอาไปดัดแปลงเอาไปเสียบผมเวลามวยผมเสร็จ เสียบเป็นปิ่นปักผมน่ารักเก๋ๆ นะคะ

ภาพนี้ทางเหนือเรียกว่า เฮว คือตัวก้านไม้ไผ่ หรือก้านไม้มะพร้าวก็ได้ เมื่อเรามัดขูดมันขึ้นไปข้างบน มันจะไปเกิดขุยอยู่ตรงปลาย เขาเรียกมันว่าเป็นดอกไม้ แล้วเขาก็เอาอันนี้ล่ะค่ะไปตกแต่งเวลาที่มีงาน ซึ่งเรารู้สึกว่ามันเป็นอะไรที่ใกล้ตัวแล้วก็ง่ายมากนะคะ แต่ก็เป็งานศิลปะที่ยังคงเหลืออยู่ บางทีก็เอานก เอาอะไรที่ประดิษฐ์ขึ้นมาห้อยตกแต่งได้อีกด้วย

อันนี้เป็นงานปั้นดิน เด็กๆ ก็เรียนกัน เราจะปั้นเป็นพวกวัว พวกควาย บ้างก็เริ่มประยุกต์ขึ้นมา มีการติดราคาขายไว้ด้วย เริ่มประยุกต์ขึ้นมาเป็นวัวต่างๆ เพราะว่าทางเหนือจะมีการค้าขาย สมัยก่อนนี้เป็นพ่อค้าวัว ต่างกันเยอะ ฉะนั้นชาวบ้านก็จะปั้นเป็นรูปวัวรูปควาย แล้วก็ปั้นเป็นถางประทีป คือที่จุดเทียน เวลาที่มีงานยี่เป็ง หรืองานลอยกระทง เด็กๆ ก็จะชอบงานปั้นกันมาก

อันนี้เด็กนักเรียนกำลังเรียนทำโคม สังเกตว่าเราจะเรียนกันตามพื้นดิน มีเสื่อปูแล้วก็นั่งเรียนกันไป เพื่อที่จะให้ธรรมชาติ ช่วยให้เรากลับคืนสู่ธรรมชาติและสร้างสรรค์งานอย่างที่เรเคยทำกันมาตั้งแต่อดีต

ภาพนี้เรียนฟ้อน นักเรียนที่เรารับสมัครอายุต่ำสุดที่ผ่านมา เราเปิดมานี้ทั้งหมด ๗ รุ่นแล้ว มีนักเรียนที่เรียนไปแล้วประมาณ ๓๐๐ กว่าคน อายุต่ำที่สุด ๗ ขวบ แล้วก็สูงสุด ๖๗ ปี วันนี้จะเห็นได้ว่าช่วงฟ้อนจะมีตั้งแต่ตัวเล็กตัวน้อย แล้วก็ใหญ่ด้วย บางคนเป็นครูค่ะ มาเรียนเพื่อที่จะไปสอนที่โรงเรียนต่อ คนที่ใส่เสื้อสีขาวที่ฟ้อนอยู่ปัจจุบันนี้ กลายมาเป็นเจ้าหน้าที่โฮงเฮียนแล้วนะคะ เมื่อก่อนเป็นลูกศิษย์มาเรียนหนังสือคะ ตอนหลังก็นำมาช่วยงาน

ภาพนี้เรียนวาดรูป เราจะทำซุ้มขึ้นมา ยกพื้นนิดหนึ่งแล้วก็เรียนวาดรูป ทางนั้นจะเป็นการวาดรูปแบบล้านนา ที่เป็นลายจิตรกรรมตามฝาผนัง แล้วก็กิจกรรมของนักเรียนกลุ่มวาดรูปนี้ก็คือ พอเราเห็นเราก็อึ้งในความสามารของคณจริงๆ อย่างที่อาจารย์หมอบระเวศ บอกว่าสมองของคณเรา มีเซลล์เยอะมาก แต่เราไม่ได้ใช้มันอย่างเต็มที่ ปรากฏว่าเราเห็นนักเรียนวาดรูปหลายๆ คน เขามาแบบเขาไม่เป็นเลย พวกเขาเรียนเสร็จหลักสูตรเราจะประมาณ ๒ เดือน คือ ๔ อาทิตย์ พอเรียนเสร็จแล้วเราเห็นผลงานเขาเราทึ่งมากเลย เพราะว่าเราไม่คิดว่าเขาจะวาดได้ แต่พอเรียนแล้วครูก็จะเฝ้าแค่เทคนิคคะนะ แล้วก็มีการพาออกไปดูนอกสถานที่ แต่ดูผลงานแล้วเรารู้สึกว่าน่าชื่นชมมาก ด้านหลังนี่จะเป็นรูปพระบฏ ก็คือพระพุทธเจ้าคะ เขาจะวาดแล้วนำไปถวายตามวัด คือไม่ได้ปั้นเป็นองค์ๆ อย่างเดียว แต่ละกิจกรรมของกลุ่มนักเรียนก็น่าสนใจ คือเขาจะออกไปคัดลอกลายที่มันกำลังจะหายไปตามวัด คัดลอกเอาไว้ บางทีก็ไปคล้ายๆ กับว่าซ่อมแซมบูรณะตามวัดต่างๆ ที่อยู่ไกล ก็เป็นกิจกรรมที่คนที่เขามาเรียนเขาคิดกันต่อ รวมกันเป็นอบรมแล้วก็ทำต่อ

ตัวอักษรล้านนาที่ป้ายนั้นอ่านว่า วาดรูปล้านนาคะ แต่ว่าไม่ได้พูดเป็นไทยของเราจริงๆ เขาจะพูดว่า ช่างแต้ม ช่างแต้มล้านนา ล้านนาทางภาคเหนือเขาจะมีเอกลักษณ์ตรงที่เขายังมีภาษาเขียนอยู่ และตอนนี้เขา

ก็มีชมรมที่ฟื้นฟูตัวเมืองขึ้น มีการเรียนการสอนขยายไป และการฟื้นฟูของเขาไม่ใช่แค่เอามาเขียนอย่างเดียว เขาเริ่มไปสืบ เขากลับไปที่โบราณณะคะ ตอนนี้เขามีชมรมโบราณแล้วก็ไปตามวัดต่างๆ ไปดูธรรมตามวัดต่างๆ แล้วก็เอาโบราณเหล่านั้นขึ้นมา เขาเรียกว่า คัดธรรม คัดคือการเอาโบราณออกมาขีดแยกหมวดหมู่ มันไม่ได้ อยู่ตามห้องสมุด แต่มันอยู่ตามวัด เขาก็ไปเชิด ไปจัดหมวดหมู่ ไปหยิบเอามาแปลเป็นภาษาไทย เป็นสุภาษิต บ้างปรากฏว่าความรู้ที่มันอยู่ในโบราณนี้มันมีทุกอย่าง มีตั้งแต่ประเพณี พิธีกรรม จะทำอะไร ขึ้นบ้านใหม่ จะทำอะไร ตัวไม้ดีตัวดีขึ้นบ้านเราจะแก้ไขอย่างไร ทางเหนือเรียกว่า ชิด ชิดก็คืออะไรที่มันไม่ดี เราจะแก้ไขอย่างไรเขาจะมีบอกไว้หมด หรือจะเป็นประเพณีแต่งงานหรือ แม้กระทั่งยาสมุนไพร ตำรายาสมุนไพรที่อยู่ในโบราณ และยังมีอยู่ค่อนข้างเยอะ ตอนนี้ก็เลยเกิดการฟื้นฟูเรื่องพวกนี้ขึ้นมาด้วย

ภาพนี้ช่างฟ้อนตัวน้อยๆ อันนี้เป็นลูกศิษย์มาร่วมแสดงในงาน นี่เป็นรุ่นแรกๆ ที่มาเรียน รุ่นแรกๆ ก็เอา ลูกเอาหลานเจ้าหน้าทีนี่ละมาช่วยกันเรียน ลูกหลานกรรมการนี่เป็นนักเรียนซึ่ง นักเรียนคนนี้เดี๋ยวนี้เป็นครูแล้ว ๓ ปีผ่านไป ตอนนี้มาช่วยสอนที่โรงเรียนแล้วคะ ก็คือการสืบทอดแบบหนึ่งของเขานะคะ เวลาเรียนนี่มันไม่ใช่เป็นแค่ในห้องเรียน มันเป็นวิถีชีวิตบางทีก็นั่งคุยกัน คุยไปคุยมามันก็เข้าไปถึงชีวิตส่วนตัว มีปัญหาอะไรกัน เราก็แลกเปลี่ยนกันไป ก็เลยอยู่กันเหมือนเป็นครอบครัวด้วย

ภาพนี้เป็นบรรยากาศของการเรียนวาดรูป เราจะเห็นว่ามีทั้งฝรั่ง แต่ว่าเป็นลูกครึ่ง ก็สนใจแล้วมาช่วย ทุกวันนี้ก็ยังเป็นกิจกรรมที่ทำต่อเนื่องกันอยู่ เขาเรียนแล้วไม่เลิกคะ ตอนแรกเราวางหลักสูตรไว้แค่คอร์สเดียว ถ้าคนใหม่มาก็เรียนคอร์สนั้นไป ปรากฏว่าที่จบไปแล้วเขาก็มาบอกว่าอยากเรียนต่อ ตามครูครบองั้นก็สอนต่อ ๓ ปีมาแล้ว รุ่นนี้เรียนต่อมาเรื่อยๆ ครูก็สอนเพิ่มไปเรื่อยๆ มันก็เลยคล้ายๆ กับว่า ป.๑ ป.๒ ขึ้นมัธยม ขึ้นมหาวิทยาลัย ก็เรียนกันไปต่อตามความต้องการของนักเรียน

อันนี้สอนเรื่องผ้า อันนี้หีบฝ้ายนะคะ เอาเมล็ดในออกเพื่อที่จะเอาฝ้ายออกมาแล้วเดี๋ยวเอาไปปั่นเป็นด้าย ซึ่งทางภาคเหนือนี้อยู่ห่อผ้ากันอยู่เยอะมาก แล้วก็มันเป็นจังหวะที่เราเข้าไปให้เด็กเรียนรู้พอดี ก็ค่อนข้างที่จะมีประโยชน์ เด็กๆ ก็เริ่มที่จะเรียนรู้เรื่องการทอผ้า อย่างตัวเองก็เริ่มหัดเย็บผ้าใส่เอง ก็คือ นั่งเย็บเสื้อเสร็จ ๑ ตัว ตั้งใจว่าจะใส่มาอวด แล้วก็ซักไว้เมื่อคืนแต่ลืมตาก เข้ามาเลยยังเปียกอยู่ก็เลยอดใส่มาอวด เราก็เริ่มเย็บผ้าเอง เย็บกางเกงใส่กัน สนุก

ภาพนี้เป็นการแพทย์พื้นบ้าน แต่ว่านี่เริ่มผสมผสานนะคะ คนที่ใส่แว่นนั้นเป็นเจ้าของหน้าทีของศูนย์การแพทย์แผนไทยที่ไปเปิดที่เชียงใหม่ประสานงานกับหมอเพี้ยนภา นี่ก็เริ่มมีการตรวจสอบต่างๆ ตรวจสอบสเดียรอยด์ แล้วนำมาประยุกต์กับเรื่องสมุนไพรพื้นบ้าน เรามีวิชานี้สอนด้วย เป็นวิชาหมอเมือง หรือว่าหมอพื้นบ้านก็จะสอนนวดสอนยาสมุนไพร สอนหลายๆ อย่าง ซึ่งบางคนก็เอาไปเป็นวิชาชีพ บางคนก็เอาไปบำบัดรักษาตัวเอง อันนี้ก็ค่อนข้างเป็นเครือข่ายที่ใหญ่ในภาคเหนือเหมือนกัน

ภาพนี้เป็นดอกเสี้ยน เขาจะใช้ไม้้นะคะ เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านทางภาคเหนือ ใช้ไม้แห้งเล็กๆ แล้วก็ดอกตามเส้นเพื่อที่จะนวด รักษา มีน้ำมันด้วย

ภาพนี้เป็นพิธีไหว้ครู พอเรียนจบแล้วก็ไหว้ครูกัน คนที่นั่งตรงกลางใส่แว่นนั้น พ่อน้อยสิงห์แก้ว มโนเพชร พ่อของคุณจรัส มโนเพชร ก็เป็นพ่อครูสอนตุง โคม ให้กับเรา แล้วนั้นก็เป็พ่อครู แม่ครูรุ่นเก่าๆ นะคะ ที่กำลังเริ่มสืบทอดออกมา ช่างหน้านั้นเป็นเครื่องสักการะที่เอามาไหว้ครูนะคะ มีทั้งของกินของใช้แล้วก็ดอกไม้ธูปเทียนเป็นพิธีไหว้ครู เมื่อเราเรียนเสร็จ

ภาพนี้เป็นวิชาหมอเมือง เขาเรียนว่า ย่ำช่าง ในกะละมังนั้นเป็นน้ำมันสมุนไพร แล้วก็ในเตานั้นเป็นเหล็กทำความร้อน หมอจะใช้เท้าอังความร้อน แล้วก็ไปเหยียบที่น้ำมัน แล้วก็มานวดตัวคนป่วยอีกทีหนึ่ง ทางเหนือเรียกว่าการย่ำช่าง ก็เป็นการนวดรักษาอย่างหนึ่ง อันนี้เริ่มผสมกับการนวดทางราชสำนัก หรือการนวดทางภาคกลาง

ภาพนี้เป็นพิธีไหว้ครู ด้านหน้าเป็นลูกศิษย์ที่เรียนฟ้อนคะ เขาแต่งตัวกันมา เพราะในพิธีไหว้ครูจะมีการแสดงบูชาครู คือใครก็ตามที่เรียนอะไรมา ก็จะแสดงสิ่งนั้นเพื่อบูชาครู ครูในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเฉพาะครูที่เห็น แต่ทางเหนือเขาจะเรียนครูเก่า (ต้นตระกูล) ครูปาย ครูต่าย (ตายไปแล้ว) ครูย้ง คือไหว้ครูทุกคนที่ยังมีชีวิตอยู่ และที่เสียชีวิตไปแล้วก็จะเป็นพิธีไหว้ครูทั้งหมด

ภาพนี้เป็นพิธีไหว้ครูเช่นกัน ลูกศิษย์กับครูนั่งบนเวทีหน้าใกล้เคียงกันเลยนะคะ ภาพเครื่องของที่นำมา

ไหว้ก็จะมั่งทั้งขนมพื้นบ้าน และผลหมากรากไม้ ในพิธีเวลาไหว้กันนี้พ่อครูแม่ครูน้ำตาซึม คงจะรู้สึกตื้นตันนะคะ ที่เห็นคนสืบรุ่นต่อไป

นี่ก็เป็นพิธีผูกข้อมือจะรับขวัญ ภาพนี้เป็นตอนแรกเลยนะคะตอนที่ขอมาเรียน พอเรารับสมัครเสร็จเรียบร้อยแล้วพิธีที่จะรับก็คือการเอาดอกไม้ธูปเทียนมาขอเรียน แล้วครูก็จะเอาฝ้ายมัดมือ แล้วก็ประพรมน้ำมันตักในงานรดน้ำดำหัว

ต่อจากนั้นก็อยากอธิบายให้ฟังถึงตัวความร่วมมือทั้งหมดของเราว่าโฮงเฮียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนามีใครเกี่ยวข้องบ้าง

มันเริ่มมาจากการสืบสานล้านนา คล้ายๆ งานแฟร์ที่ NGO เราพยายามรวบรวมภูมิปัญญาที่เราทำงานมาเกือบ ๑๐ ปี มาแสดงในงาน แต่ละปีก็จะมี concept ที่แตกต่างกันไปในแต่ละปี มีทั้งเรื่องปัจจัย ๔ เราเคยมาร่วมแสดงในงานวิถีไทยที่จัดรวมกันกับ NGO ที่สวนลุมพินีเมื่อปีที่แล้ว พอเข้าสู่ปี ๒๕๕๓ เราก็ตั้งโฮงเฮียนขึ้นมา เราก็ได้เชิญท่านอาจารย์หมอบริรักษ์ อาจารย์เอกวิทย์ ท่านที่ปรึกษาหลายๆ ท่านมาเป็นที่ปรึกษา แล้วเราก็เคยจัดเสวนาเรื่องการศึกษาทางเลือกกับภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยได้รับการสนับสนุนทางมูลนิธิ โดยมูลนิธิทางปัญญาด้วยนะคะ มันจะมีอยู่ ๓ งาน

งานที่ ๑ กระบวนการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญา จะเป็นการรวบรวมพ่อครูแม่ครูมาสอน พ่อครูแม่ครูก็จะอยู่กระจายตามที่ต่างๆ ปกติจะอยู่ตามบ้าน ตามชุมชน ตามสถาบันการศึกษา บางคนก็มีอาชีพปกติ บางคนรับราชการ แต่จะมาสอนให้พิเศษในช่วงที่เราจัดก็คือช่วงเสาร์-อาทิตย์กับช่วงปิดเทอม หรือบางที่ถ้ารวมกันมาเป็นกลุ่มเราก็จะติดต่อไปเป็นระยะๆ เราจะมีทำเนียบ เราได้ทุนจาก สกว. สวทช. จัดทำทำเนียบพ่อครูแม่ครูตอนนี้อยู่ในระหว่างจัดพิมพ์ พยายามรวบรวมว่ามีครูที่มีความรู้เหล่านี้อยู่ที่ไหนบ้าง ซึ่งในการเรียนการสอนที่จะมีอยู่ ๓-๔ รูปแบบ เราพยายามจัดให้มันหลากหลาย

ตอนแรกมีอยู่รูปแบบเดียว สอนที่โรงเรียน ปรากฏว่ามีนักเรียนบางคนไม่สะดวกมาเรียนตามเวลาที่เรากำหนดก็คิดกันว่าจะทำอย่างไร เราอยากให้เขาเรียนก็เลยเอาเวลาที่เขารว่าง ครูบางท่านก็สละเวลามาสอนต่างหาก บางคนก็เอาไปเรียนที่บ้านพ่อครูแม่ครูเลย นัดกันเองเลยว่าวันไหน แล้วก็บางกลุ่มก็เขามากันประมาณ ๔๕๐ คน เราก็ว่าตายแล้วสถานที่เรารับไม่ไหว ก็เลยไปสอนให้ที่โรงเรียน เราก็พยายามจะทำหลายๆ วิธี บางทีก็ไปสอนตามมหาวิทยาลัยก็มี เช่น เขาอยากเรียนเรื่องโคม ตุง การทำอาหารพื้นบ้าน เขาก็จะบอกมา เราก็จะประสานไปว่าครูคนไหนว่างบ้าง วิชาหนึ่งหลักสูตรหนึ่งก็จะมีครูหลายคน ถ้าคนนั้นไม่ว่าเราก็จะตามเขาว่าถ้าครูจะแนะนำใคร เพราะว่าทางเหนือที่เขายังคือเรื่องสายครู เดี่ยวจะข้ามหน้าข้ามตา เราต้องติดต่อพ่อครู แม่ครูก่อนแล้วให้ท่านแนะนำว่าจะให้ใครไปสอนแทน

ส่วนงานวิชาการเราจะเน้นไปเรื่องของการทำดาราดอนนี้เราก็ได้งบประมาณจาก พอช. เข้ามาช่วยในเรื่องของการทำหนังสือ ทำ VCD โปสเตอร์ ก็เป็นเรื่องของงานตำรา สื่อภูมิปัญญา แล้วก็มีส่วนเป็นระยะๆ ตามที่เวลาที่เรามีงาน เราเรียกว่างานสืบสานเสวนา

ในงานนี้เราก็จัดเป็น ปฐกถา หรือว่าจุดประกายอะไรบางอย่างในช่วงๆ ทั้งหมดทั้งมวลนี้เราก็มุ่งไปสู่เรื่องของการพัฒนาหลักสูตรภูมิปัญญาแล้วก็ท้องถิ่น

งานที่สามมันเกิดมาจากที่พวกเรารวบรวมแล้วมีเครือข่ายที่เราทำงานด้วยเขียนนะคะ เข้ามาอยู่เรื่อยๆ เพิ่มอยู่เรื่อยๆ เราก็เลยต้องทำงานเรื่องเครือข่ายด้วยเป็นงานสนับสนุนเครือข่ายเราเรียกว่า เครือข่ายภูมิปัญญาเหมือนพวกเกษตรที่เขามีเครือข่ายเกษตรทางเลือก หรือเครือข่ายการแพทย์พื้นบ้านนะคะ อันนี้ก็จะ เป็นเครือข่ายภูมิปัญญาก็จะมีเครือข่ายพ่อครูแม่ครู ชมรมโบราณที่เล่าให้ฟังแล้วว่าเขาพัฒนามาจากกลุ่มที่มาเรียนภาษาล้านนา แล้วก็ชมรมสืบสานตำนานปี่ซอ คือทางเหนือการแสดงศิลปะเขาจะออกมาทางการร้องขับขานกับซอ ซึ่งมีอยู่เยอะมาก เราจะเห็นว่ามียี่สิบห้าชาติหลายท่านอย่างเช่น คุณสมรรัตน์ เราก็รวบรวมเชิญมาเป็นสื่อพื้นบ้านอย่างหนึ่ง หาเวทีให้ท่านแสดงออก ชมรมพื้นฟูกว๊านล้านนา ภาษาที่ของทางเหนือเขาจะเรียกว่า คำว เหมือนกลอนของเรานี้ละคะ แต่ทางเหนือเขาจะเป็น คำว เป็นจ้อย เป็นเครือ เขาเรียกคำคำว คำเครือ จะมีลักษณะการเขียนอีกแบบหนึ่ง ซึ่งยังใช้กันอยู่ เขาเอาคำคำวคำเครือพวกนี้มาเป็นเนื้อร้องของท่านองวอ หรือใช้ในพิธีนำม่าน

ชมรมกาบหม้อพื้นบ้านเดิมไม่ได้เป็นชมรมก็มาค้ามาขายกันแต่กรรมการสืบสานเข้มงวดเรื่องบรรจุกณฑ์

หีบห่อ ไม่ใช่พลาสติก ไม่ใช่โฟม เราพยายามนำเสนอพวกนี้จนเขาไปประยุกต์ในกลุ่มเขา ก็เกิดการรวมกันเป็นชมรม

เครือข่ายเยาวชน ตอนแรกก็แค่มาแสดงศิลปวัฒนธรรมมาร้องมาฟ้อน แต่ตอนหลังรวมกันมาเป็นเครือข่ายแล้วก็เดือนตุลานี้ก็จะจัดค่ายให้กับพวกเขา เป็นค่ายแกนนำอาสาสมัครทางวัฒนธรรมสำหรับที่พวกเขาจะไปสานต่อ เครือข่ายอาสาสมัครวัฒนธรรม มาจากพวกเราจัดงานสืบสานแล้วเป็นงานใหญ่มาก เราต้องการอาสาสมัครมาช่วยจัดงาน มีนักศึกษาวิชาชีพ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และโรงเรียนต่างๆ มาสมัคร ตอนแรกก็ให้เข้าช่วยเป็นกองอำนวยการ ฝ่ายสวัสดิการ โบกรถบ้าง อะไรบ้าง พอจัดงาน ๔-๕ ครั้งก็เริ่มคุ้นเคยกัน เราก็มองว่าเด็กๆ เหล่านี้เขาน่าจะทำอะไรกันต่อ เราก็ลองคุยกับเขาดู เขาก็รวมกลุ่มกันขึ้นมา เราก็มองเห็นที่จะพัฒนาเขาต่อไปในโครงการคนรุ่นใหม่

เครือข่ายพื้นที่ที่แม่แจ่ม เรามีพี่ๆ กรรมการที่ไปใช้ชีวิตอยู่ที่นั่นเลย หลายท่านอาจจะรู้จัก พี่นุสรา กับพี่เดชา เตียงเกตุ อยู่ที่แม่แจ่มเกือบ ๑๐ กว่าปีแล้ว ทำงานพัฒนาในพื้นที่ ไปช่วยกันสืบสานวิถีชีวิตที่แม่แจ่ม

นอกจากนั้นเรายังมีกลุ่มเครือข่ายหมอบ้าน ก่อนจะมากรุงเทพฯ เราเพิ่งไปสรุปงานกันที่ลำพูน แล้วก็มีแผนออกมา ก็เลยเขียนเอามาฝาก แลกเปลี่ยนกับทางนี้ ที่เป็นความคิดที่เกิดจากเครือข่ายในระดับท้องถิ่นที่เราได้ร่วมงานกันมาประมาณ ๓-๔ ปี และก็มีโครงการที่จะใช้การศึกษาทางเลือก ทางภาคเหนือนี้โยนเขียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนาก็เป็นศูนย์ประสานงานในเรื่องของโครงการวิจัยตรงนี้ด้วย มีพี่ชวัลย์ทองดีเลิศ เป็นผู้ประสานงานการวิจัย พอเราได้มีโอกาสไปนั่งคุยกัน ๒-๓ วัน สำหรับที่จะแลกเปลี่ยนกันในเรื่องที่ว่า เราทำงานสืบสานภูมิปัญญาล้านนากันเพื่ออะไร เราทำกันไปทำไม คุยกับพี่มาลาว่า เอ๊ะ พี่เป็นนักเขียนกวีซีไรต์ ก็ได้อยู่แล้ว พี่มาทำอะไรตรงนี้ เราก็มานั่งคุยกันในเครือข่าย

แล้วก็ได้ออกมา อันนี้พยายามเขียนรวบรวมความคิดของเขาออกมาในระดับของเครือข่ายท้องถิ่นนี้ เขาจะไม่ค่อยถนัดในเรื่องของการรวบรวมแต่เขาจะบอกได้ว่าเขาคิดอย่างไร ทำอย่างไร พี่ยังไม่ได้ให้เขาดูเลยนะคะว่าถูกหรือเปล่า ลองเขียนมาเสนอให้ที่นี้ดูก่อน เดียวจะกลับไปให้พี่มาลาดูว่าใช่ไหม

มันมาจากตัวคุณค่า อุดมการณ์ของเขาที่พยายามจะสืบชะตา เวลาเราฟังคนเฒ่าคนแก่เขาพูดว่าทำไมพ่อต้องสอนด้วยทำไมต้องสอนต่อไป แกจะพูดถึงปรัชญาตามเชื่อหรือว่าจิตวิญญาณอะไรบางอย่าง ไม่แค่เทคนิค แต่แกจะบอกว่าทำไมต้องทำต่อไป หรือบางทีที่เราคนทำงานเราเกิดการท้อแท้ เราบอก อ๊วย พ่อ ยากหนูทำกันต่อไปไม่ไหวแล้ว พ่ออ๊วย แก่ๆ ก็จะบอกว่าลูกเอ๊ย แผ่นดินพระเจ้ามีสุด ไม่สุดก็คือไม่สิ้นชะตา เราต้องไปข้างหน้า เราฟังแล้วน้ำตาก็เกือบไหล ว่าเออจริงนะละลึกๆ แล้วนี่ทุกคนที่เขาตามเพื่อที่ไปให้ถึงอุดมการณ์หรือถึงชีวิตนี้สงบสุขอะไรบางอย่าง สืบไปเพราะอะไร แล้วเราก็ตามในฐานะที่เราเป็นคนบอกว่า พ่อ พ่อรู้จักไหมทุนนิยม บริโภคนิยม มันมาทำลายสังคมเราเนี่ย พ่อคิดอย่างไร แกว่าเราไม่ต้องไปเอาชนะมัน เพราะถ้ายังเอาชนะมันเรายังแพ้ เราไม่เคยได้ยินแบบนี้ในวงการ NGO เอ๊ะ ปกติเราวิเคราะห์ปัญหากัน แต่พ่อบอกว่าเราไม่ต้องเอาชนะมัน แต่เรามาฟื้นฟูคุณค่า อุดมการณ์ของเราไม่ให้มันหายไป แล้วเมื่อนั้นไอ้ตัวนี้มันจะโตขึ้นมาต้านกันเอง เราไม่ต้องไปเสียเวลาไปเอาชนะ ไปรบเขา โดยที่บ้านเรายังไม่แข็งแรงเลย

อันนี้คือความคิดในระดับพ่อครูแม่ครูนะคะ ในระดับคุณค่า อุดมการณ์ หลังจากนั้นมันก็จะเกิดการรวบรวมความรู้ของเขาขึ้นมา แล้วก็พัฒนา ที่นี้เรื่องการพัฒนาของเขานี้ทำอย่างไร อีกลักษณะหนึ่ง คือการเผยแพร่ในรูปแบบของการที่เขาไปแสดง ตามงานต่างๆ เขาจะแทรกอยู่ในบทคำร้อง ในวิถีชีวิต อีกวันหนึ่งที่เริ่มเห็นก็คือการปรับประยุกต์ใช้ระหว่างใหม่กับเก่า จะเห็นเลยว่ากลุ่มที่เขามากก็คือกลุ่มพ่อครู แม่ครู และคนเฒ่าคนแก่ กับกลุ่มคนรุ่นใหม่ๆ ที่เขาก็โตมาในสังคมปัจจุบัน บางคนสิเริ่มเอา VCD มาใช้กับตัวองค์ความรู้ อย่างก่อนมานี้น้องคนหนึ่งเพิ่งเรียนจบมา เขาเป็นอาสาสมัคร เขาบอกจะมานำเสนอ พี่เอเตรียมอะไร อยากรู้ ก็นึกว่าพี่เอเตรียมสไลด์กับแผ่นใส เขาบอกผมทำเป็น VCD มัลติมีเดียให้ได้นะ เลยบอกเอาไว้งานหน้าแล้วกัน ก็ถ้ามีโอกาสเราก็จะพัฒนาตรงนี้

อีกเรื่องที่เราเห็นคือวิถีปฏิบัติส่วนตัวของเขา เราจะเคยว่าตัวเขา บอกว่าเราไม่ควรใส่เสื้อยืดหรือกางเกงยีนส์ เขาไม่พูดนะคะ แต่เขาใส่เลย ใส่เสื้อผ้าพื้นเมืองมา ๑๐ กว่าปี จนเรารู้สึกว่าอยากใส่บ้าง เป็นความรู้สึกของคนสมัยก่อนของคนในท้องถิ่น ที่เราบอกว่าต้องแฟงหรืออย่างครุฑาครุฑวิชัยที่นั่นโดนจับมาสึก ท่านกลับไป มีกฎหมายสงฆ์ออกมาห้ามบวชพระ ท่านก็ยังบวช คือ ก็อยู่ในวิถีชีวิต วิถีปฏิบัติ อย่างไม่มีการบอก

ว่าอย่ากินผักนั้นมันมีสารเคมี แต่เขาก็เลือกกินผักพื้นบ้าน เขาปฏิบัติเลย ตอนนี้จากส่วนตัวเริ่มขยายมาเป็นกลุ่ม เริ่มรวมกลุ่มกันเย็บผ้าใส่เอง

นอกจากนี้เรายังเห็นในเรื่องของการฟื้นฟู พัฒนาควบคู่กันไปในเรื่องของหลักสูตรท้องถิ่นที่ดี ที่พยายามปฏิรูปการศึกษาภาคประชาชน บางคนเป็นครูบาอาจารย์ก็นำไปปรับเป็นหลักสูตรท้องถิ่น สุดท้ายนี้ ตอนที่เอไปประชุมได้ยินคำพูดจากคนของเขาเองถามว่า ทำไมถึงต้องมาทำ ทั้งหมดนี้ทำไปเพื่ออะไร เขาตอบว่า อยากให้มันเป็นทางออกให้กับคนในสังคมที่ยังหาทางไม่เจอ ทางที่มันลาดปูนซีเมนต์ แล้วมันไปได้สะดวกแล้วมีคนไปก็ไปให้เขาไป แต่ทางที่เราแผ้วถางเป็นดินที่เราอยากเดินนี้เราก็ต้องทำไปด้วยเพื่อที่จะหันหลังไปแล้วก็ดูว่ามีคนตามเรามา

แล้วเขาก็คิดว่าสิ่งที่เขาต้องมาก่อนเพราะคนที่ตามมาทีหลังจะได้เดินสะดวกขึ้น นี่คือการพูดของคนในระดับรากหญ้าท้องถิ่น คนที่เป็นคนเฒ่าคนแก่ที่เราไม่เคยไปนั่งคุยกับเขา ไม่คิดว่าเขาจะมีความคิดแบบนี้ พอรวมกันเขาจะพูดเหมือนกับว่าเขาจะเดินผ่านน้ำจะคะ เขาจะเล่าว่า มันเหมือนน้ำท่วมน้ำป่าไหลมา ลองดูนะ ตัวเราเดินไปคนเดียวเราต้านกระแสน้ำไปไม่ได้ แต่ถ้าเราจับมือกันเดินหลายๆ คนเราต้านกระแสน้ำได้นะ คือเราฟังแล้วรู้สึกว่ามันใช่เนาะ ใช่ในวิถีการทำงาน ใช่ในวิถีปฏิบัติ และนี่คือพลัง ที่เขาบอกว่ามันเป็นพลังแห่งการเรียนรู้ ก็สร้างทางออกให้แก่สังคม หลายๆ คนจะพูดอยู่เสมอว่าเขาไม่ได้รับเกียรติสังคมภายนอก ไม่ได้รังเกียจวิถีแบบตะวันตก ไม่ได้รังเกียจทุนนิยม แต่ขอให้เยาวชนลูกหลานโตบนรากฐานของตัวเอง ใช่ค่ะ มีรากแล้วก็เอารากนั้นไปปรับประยุกต์ ลองไปคุยกับกลุ่มที่เขาเล่นดนตรี การที่พวกเขาเล่นสละซอซึงนี้ เขาบอกว่ากลุ่มของเขานี้ก็พยายามที่จะพัฒนางานดนตรีของเขาจากเครื่องไม้เครื่องมือที่มันเป็นแบบพื้นฐานของเขาเอง และสุดท้ายคือ เราได้ยินกันมานานมากแล้ว คือ การพึ่งตนเอง นี่ก็เป็นปรัชญาและวิสัยทัศน์ของการทำเครือข่ายโยงเยี้ยนสืบสานล้านนาละ

ในเรื่องการสอนของครูนั้น เท่าที่เราเข้าไปสังเกต เขาไม่ได้เริ่มจากการสอนเทคนิค พอน้อยสิ่งไหนก็ช่างทำไฉน จะเล่าเรื่องพระเจ้า สิบชาติ อีกหลายๆ เรื่อง มันเป็นการสื่อสารอุดมการณ์ ว่าทำไมเราถึงต้องทำทางพระทีป เล่าเรื่องพระเจ้า ๕ พระองค์ เรื่องของพญากาเผือก เรื่องของตำนานต่างๆ นะคะ

ครูที่สอนวาดรูปเขาก็จะเล่าเรื่องตำนานที่วัดบวรนครหลวงลำปาง ซึ่งครูจะไม่ได้เน้นที่ตัวเทคนิค ไม่ได้เน้นว่าเด็กต้องทำได้ แต่เขากำลังสอนเล่าว่าสิ่งเหล่านี้มีที่มาอย่างไร มีคุณค่าของมันอยู่ ตรงไหน ทำไมเราจึงต้องเอาสิ่งเหล่านี้ไปทำต่อ ไม่ได้มีกระบวนการอะไรมาก ก็เล่าเหมือนเล่านิทานนี่ละค่ะ อย่างการเรียนกลอง เขาก็จะเล่าถึงการออกศึก การปลุกจิตสำนึกต่างๆ ซึ่งทางเหนือนี้เขาจะเป็นเรื่องของครูค่อนข้างมาก จะมีพิธีกรรมหลายๆ อย่างที่ผูกความสัมพันธ์ระหว่างครู-ศิษย์ ไม่ว่าจะเป็นการรดน้ำดำหัวที่บ้าน การไปมาหาสู่ หรือการไหว้ครูร่วมกัน พิธีกรรมแต่ละครั้งจะยิ่งใหญ่ เท่าที่เราสังเกตมา ๒-๓ ปี เราจะเห็นว่าเขาพูดถึงอุดมการณ์ คุณค่าของมันให้เด็กๆ ค่อยๆ ซึมซับไป บางทีก็นึกเหมือนกันว่าเด็กมาที่ ๔๐๐-๕๐๐ แล้วเด็กจะได้อะไรใหม่ ปรากฏว่าพอกลับไปเด็กก็จะบอกว่าตัวมีโอกาสก็จะขอมาเรียนอีก ผู้เข้าฟังท่านหนึ่งเสนอให้มีการเก็บข้อมูลไว้ในรูปร่างๆ อาจทำในรูปของสารคดี เก็บไว้ด้วย เพราะจะเป็นประโยชน์มีคุณค่ามาก ซึ่งหลายท่านเห็นด้วย แต่ก็มีข้อแนะนำว่าควรทำทั้ง ๒ แบบ คือการเก็บข้อมูลผ่านการใช้สื่อต่างๆ และการถ่ายทอดข้อมูลแบบท้องถิ่นจากคนเฒ่าคนแก่สู่ลูกหลาน

ก็นำมาสู่การสืบทอด ทีนี้เท่าที่เราดูการสืบทอดของเขาก็จะมี ๒ ลักษณะ คือการสอน เขาจะสอนจะบอกว่าทำอะไร อันนั้น

ปลาบั้งอะไรบ้างก็ผสมผสานกันทั้งจากที่ของที่มีอยู่เดิมในชุมชน แล้วก็ของที่เรานำเข้ามาใหม่จากข้างนอก ก็เป็นส่วนที่เราทำกับผู้ใหญ่ อีกส่วนหนึ่งนะครับ ครับขอบคุณครับ

ก็อาจจะกลับมาอีกนิดในส่วนของที่น้องเค้าถามคือ ความเป็นมาของโรงเรียนได้ร่มไม้เนี่ย ความจริงต้องคุยก่อนนะครับตรงนี้เป็นการขายย้อนหลังนะครับ ในส่วนของแรงบันดาลใจของการทำโรงเรียนได้ร่มไม้เอง เราเริ่มทำแรกสุดเมื่อปี ๒๕๓๖ ผมลงไปอยู่ในสำนักสงฆ์แห่งหนึ่งที่ จ.สงขลา อ.รัตภูมิ คือจุดแรกสุดที่ลงไปทำเป็นสำนักสงฆ์ที่ร้างไปแล้ว เราก็ลงไปฟื้นฟูสภาพสำนักสงฆ์แห่งนั้นขึ้นมา แล้วก็นิมนต์พระไปอยู่ด้วย ก็ได้ช่วยกันทำงาน ฟื้นฟูทั้งสำนักสงฆ์และก็สัมพันธ์กับชาวบ้านได้พัฒนากับชาวบ้านด้วย ก็อาศัยพระบิณฑบาต เราเองก็อาศัยพระจากชาวบ้านที่บิณฑบาตตรงนั้นด้วย ผมก็ไม่ได้ขอทุนจากข้างนอกในช่วงเริ่มต้นตรงนั้น แล้วก็ก่อน

หน้านั้นคือในส่วนของโครงการ พี่ชนักปลอดสารพิษ พี่ชนักปลอดสารเคมี ในพื้นที่ที่ค่อนข้างจะใช้สารเคมีมากที่สุด ในจ.สงขลา ก็เสร็จสิ้นโครงการไป จากโครงการตรงนั้นผมก็มาต่อโครงการตรงนี้ ทำเพื่อการศึกษา ก็มาทำในพื้นที่ตรงนั้นก่อน หลังแรงบันดาลใจจากความคิด ส่วนหนึ่งก็อาจจะมาจากในส่วนที่ทำงานกับผู้ใหญ่ด้วยนะคะ มีผลจากการทำงานกับผู้ใหญ่ในช่วงก่อนหน้านั้นที่เล่าให้ฟังเมื่อีกว่า ทำงานในเรื่องของการส่งเสริมให้ชาวบ้านหันมาให้อาหารทดแทนสารเคมีในพื้นที่ปลูกผักของ อ.ควนนิยา จ.สงขลา เรา รู้สึกว่าทำงานค่อนข้างจะยากเย็นมาก ดูเหมือนว่าเราอาจจะเปลี่ยนได้แค่เทคนิคกับผู้ใหญ่ อันนั้นส่งเสริมที่ให้เค้ากลับมาใช้สมุนไพรพวกสะเดา ซ่า กำจัดศัตรูพืช กำจัดแมลงในส่วนผักของเขา ก็เห็นว่าการทำงานกับผู้ใหญ่ ก็จะคล้ายกับว่าจะสามารถเปลี่ยนได้แค่เทคนิค เราจะได้แรงบันดาลใจจากเรื่องผลของผลตอบแทนทางเศรษฐกิจมากกว่าที่ทำให้เค้าเปลี่ยน แต่การที่จะเปลี่ยนในระดับสำนึก ระดับจิตใจ หรือจิตวิญญาณจริงๆ ทำได้ยากมาก เราถูกชาวบ้านเดินขบวนด้วยซ้ำในช่วงนั้น มีมือที่ต่อต้านเอ็นจีโอ หรือต่อต้านคนทำงาน อย่างพวกที่ลงไปทำงานเนี่ย ชาวบ้านปลูกผักแล้วใช้สารเคมี เค้ารู้สึกว่าเราลงไปทูปหม้อข้าวเค้านะครั้น คือพอติดอนนั้นเป็นช่วง ออกเดลินิวส์ไปว่าพื้นที่ตรงนั้นนะครั้นใช้สารเคมีมากจนกระทั่งว่าคนในหาดใหญ่ไม่กล้าซื้อผักกิน โดยเฉพาะผักจากตำบลบางเหรียง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เราลงไปทำงานอยู่ ซึ่งชาวบ้านเองก็หาว่าเราเนี่ยเป็นส่วนที่กระจายข่าวออกไปให้หนังสือพิมพ์ได้รับรู้ ชาวบ้านเลยตั้งมือบประท้วงพวกเราในช่วงนั้น ก็ต้องเคลียร์กันซึ่งก็ต้องใช้เวลาอยู่ระยะหนึ่งนะครั้น ก็จากผลพวงตรงนั้น รู้สึกว่าเราก็เลยอยากจะหันมาทำงานกับเด็กๆ กับเยาวชนเป็นส่วนหนึ่ง เพราะว่ามองเห็นชัดว่า ก่อนหน้านั้นเราไปทำงานในเรื่องของเกษตรทางเลือกในเรื่องเทคนิคในเรื่องแนวคิดในเรื่องการเปลี่ยนแปลง รูปแบบวิธีการเปลี่ยนเท่านั้นเอง แต่มันลงไม่ลึก แต่มาคิดต่ออีกว่าหลังกระบวนการอะไรนะ ที่จะสามารถเปลี่ยนแปลงคนได้อย่างถึงรากถึงแก่นจริงๆ ก็หันมาสนใจในเรื่องของกระบวนการเรียนรู้รู้สึกๆ ลงไปซึ่งโยงต่อไปอีกว่า การศึกษากับศาสนาน่าจะเป็นเรื่องเดียวกัน การเรียนรู้ที่แท้จริงกับเรื่องของศาสนาเนี่ย ผมมองว่าเป็นเรื่องเดียวกัน เพราะว่าศาสนาเองก็หมายถึงการพิจารณาใคร่ครวญ การตรวจสอบ การสอบสวน ลึกลงไปในมิติด้านในของชีวิต แล้วขณะเดียวกันก็ต้องไม่ใช่แค่บ่มเพาะความทรงจำให้กับมนุษย์ หรือการก่อให้เกิดองค์ความรู้เท่านั้นเอง แต่จะต้องส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงข้างในมนุษย์ด้วย โดยเฉพาะในระดับที่เป็นจิตวิญญาณของมนุษย์ จิตวิญญาณที่ไม่แตกแยกไปจากจิตวิญญาณของสากล ไม่แตกแยกไปจากธรรมชาติ สามารถที่จะเป็นส่วนเนื้อเดียวกันหลอมรวมกับจิตวิญญาณที่เป็นสากลได้ ก็สนใจตรงนี้ แล้วก็หันมาทำเรื่องการศึกษา ซึ่งจะเป็นผมมองว่าการศึกษา หรือการเรียนรู้เนี่ยมันเป็นสภาวะจิตมากกว่าไม่ใช่องค์ความรู้ มันตายแล้ว องค์ความรู้มันตาย ยิ่งไปจับยึดอยู่กับองค์ความรู้โดยองค์ความรู้หนึ่ง แล้วสำคัญว่าเรารู้ตรงนั้นแล้ว แล้วเราก็ตายอยู่กับองค์ความรู้ตรงนั้น แต่ถ้ามาพูดถึงการเรียนรู้เนี่ยมันไม่ตาย มันเกิดใหม่อยู่ตลอดเวลา มันเป็นสภาวะจิตที่ต้องเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา มันหยุดเคลื่อนไหวเมื่อไหร่ มันหยุดเคลื่อนไหวไม่ได้ ถ้าหากว่ารู้สึกว่าการศึกษารู้แล้ว หรือว่าไม่ต้องการศึกษาอะไรอีกแล้ว เหมือนกับว่าเราได้ตายจากการเรียนรู้แล้ว แล้วผมโยโยไปอีกจากมิติการศึกษาลึกไปกว่านั้นก็คือ การที่จะก่อให้เกิดปัญญา เกิดความเมตตาให้กับผู้อื่นเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ในสังคมหรือแม้แต่ในครอบครัวเราเอง ถ้าเรามีความเข้าใจไปจากตัวเองแล้วเนี่ย เราก็มีความเข้าใจผู้อื่นเพราะว่าเราเองก็เป็นเหมือนคนอื่น เรามีปัญหามีความอยาก มีความโลภ และมีความรุนแรง ความอิจฉา อะไรต่างๆ ที่คนอื่นเค้าเป็นเหมือนเรา ถ้าหากว่าเราได้เรียนรู้ และเข้าใจสิ่งเหล่านี้แล้ว เราสามารถที่จะเข้าใจคนอื่นได้และก็มีความสัมพันธ์ดีๆ กับคนอื่น ความรัก ความเอื้ออาทร ความเมตตานี้ก็จะงอกงามออกมาจากสภาวะของจิตที่มีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เช่นนี้ ซึ่งตรงนี้ก็ตรง ยิ่งการเรียนรู้ในระดับเด็กที่เล็กลงไปเนี่ย แน่แน่นอนว่าเราไม่สามารถมาพูดคุยให้เค้าฟังได้ในเรื่องที่เป็นนามธรรม เช่นนี้ก็ต้องมีการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เด็กได้สัมผัสกับสิ่งเหล่านี้ อย่างทำอย่างไรที่จะให้เด็กนั่งสงบลงมาได้บ้าง เด็กที่ตกค้ำเข้ามาแล้วก็นั่งอยู่หน้าจอทีวี ทำอย่างไรที่จะให้เด็กสงบลงได้ รู้จักที่จะฟังมากขึ้น เด็กไม่เคยกลัวที่จะเผชิญหน้ากับตัวเอง ไม่มีโอกาสที่จะอยู่กับตัวเองเลย อันนี้เด็กจะอยู่กับตัวเองเมื่อไหร่ ก็ต้องหากิจกรรมมาให้เด็กทำ เด็กก็ต้องไปคว้านั้นคว้านี่มาทำ บางครั้งการที่จะให้เด็กได้อยู่กับตัวเองเงียบๆ บ้าง จะเป็นเรื่องดีครับ เราเคยให้เด็กเค้านั่งอยู่ตามต้นไม้ แยกกันนั่งต้นละคน คนแรกๆ เด็กเหงา เด็กว่าเหว่มาก โดยเฉพาะอาจจะแกล้งให้เด็กได้นั่งในช่วงที่โพล้เพล้ และก็มีเสียงแมลงดัง เสียงจักจั่น เไรไร หลายคนคิดถึงบ้าน ร้องไห้ก็มี เพราะว่าบรรยากาศมันวังเวง แล้วมันอาจจะทรมานจิตใจนิดๆ เริ่มต้นแต่พออยู่ไปสักพักหลังเนี่ย เด็กจะเริ่มสังเกต เริ่มเห็น เด็กจะเริ่มสงบลง แล้วโดยปกติ

แล้วเนี่ยธรรมชาติมีพลังที่จะสื่อเข้าไปในตัวเด็กอยู่แล้ว คือว่าเด็กที่วิญญาณที่บริสุทธิ์มากกว่าผู้ใหญ่ เค้าจะสามารถถ่ายทอดพลังกันระหว่างธรรมชาติกับเด็กได้ดีกว่าผู้ใหญ่ เด็กจะไปได้เร็วกว่าผู้ใหญ่ ตรงนั้นะครับก็อาจจะนอกเหนือจากนั้น ให้เด็กเค้าได้สังเกตการเปลี่ยนแปลงช่วงรอยต่อระหว่างกลางวันกับกลางคืนด้วยว่ามี การเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง นกกลางวันเริ่มหายไปหรือเปล่า นกกลางคืนเข้ามาแทนที่มัย ท้องฟ้าเปลี่ยนสีมัย สีอะไรบ้างที่เริ่มเข้ามาในช่วงกลางคืน มีสีม่วง สีแดง สีเหลืองต่างๆ นี่เด็กได้สังเกตละเอียด แล้วหลังจากผ่านตรงนี้ไปแล้วเนี่ยนะครับ เด็กมาแลกเปลี่ยนกัน เด็กแต่ละคน ก็จะมีประสบการณ์แตกต่างกัน แล้วเด็กก็ได้ถ่ายทอด แบ่งปันกัน ในความละเอียดอ่อนตรงนั้นด้วย ซึ่งตรงนี้จะเป็นการแลกเปลี่ยน ถ่ายทอดกันระหว่างเด็กต่อเด็ก เราอาจจะช่วยเสริมได้ในบางเรื่องบางอย่าง เดี่ยวผมจะเว้นช่วงหน่อยหนึ่งนะฮะ มีใครจะแลกเปลี่ยนอะไรนี้มัย ฮะ เด็กยังไม่ได้อยู่ประจำที่นั่นะฮะ เป็นเวทีการเรียนรู้ให้เด็กในช่วงเสาร์-อาทิตย์ หรือช่วงปิดภาคเรียนหรือถ้า ประสานกับโรงเรียนได้จะมาวันปกติได้ก็มาครับ

สรุปงานจากลูกชายตัวเอง บางครั้งลูกพูดตรงๆ กับพ่อว่าพ่อสอนมากเกินไป เรายิ่งยิ่งเลยนะครับ เอ๊ทำไมพ่อไม่มีสิทธิ์สอนลูกหรือไร คือพ่อบอกมากเกินไป อะไรอย่างนี้ เด็กจะสะท้อนหมด เราก็หยุดทบทวน เด็กเค้าก็อยากจะเรียนรู้ด้วยตัวเองบ้าง ไม่ใช่เราบอกหมดเลย บอกหมดเลยไม่สนุกฮะ เหมือนเราดูหนังสักเรื่องเนี่ย ยิ่งได้ยินเหมือนใครดูละครหรือลิเกสมัยก่อน ก็จะได้ยินเสียงคนหลังจากเค้าบอกหมดเลย หรือหนังสมัยก่อนเค้ามีสิ่งไม่สนุกนะ ถ้าได้ยินคนบอกหมด ซึ่งตรงนี้ก็เหมือนกันนะ ชีวิตจริงก็เหมือนกัน เด็กเค้าต้องการจะทดลอง ความคิดตัวเอง ต้องการจะทดลองว่าอะไรผิดถูกก็ต้องการจะเรียนรู้ด้วยตัวเอง โดยเฉพาะเด็กในช่วงวัย ๙ ขวบ ๑๐ ขวบ ขึ้นไปตรงนี้แล้วเด็กอยากจะทดลองด้วยตัวเองมากเลยฮะ

อย่างการตากผ้า ยกตัวอย่างนะครับ หน้าบ้านของเราเนี่ยจะเป็นหาดทราย แล้วก็มีย่านบ้าง ต้นไม้บ้าง ซึ่งถ้าเป็นช่วงฤดูฝนคือบางที่ถ้าไปตากผ้าบริเวณนั้นแล้วเนี่ย ผมก็อาจจะตากบนยอดหน้าต่าง ยอดไม้บ้างที่มันอยู่บริเวณชายหาด ซึ่งมีลำธารโอบล้อมอยู่ ก็ลูกชายเค้าคือเราบอกให้เค้าทำว่าอย่าตากเลยนะในช่วงฤดูฝน เค้าก็อยากจะตาก ซึ่งตรงนี้อาจให้เค้าได้เรียนรู้ บางครั้งถ้าฝนตกลงมา หรือว่ามันเปรอะเปื้อนบ้าง เพราะว่าไปไม้เนี่ย มันอาจจะเปรอะโคลนบ้างอะไรบ้าง ก็ต้องให้เค้าเรียนรู้ซึ่งตรงนี้เราก็ตกทอดที่จะให้เค้าได้ลอง...เพราะสิ่งที่เค้าได้ลองได้เรียนรู้แล้วเนี่ย เค้าจะจดจำไปจนวันตาย อยู่กับตัวเค้าไปตลอดไม่ใช่การเรียนรู้ที่เกิดจากการบอกเล่าซึ่งอยู่ชั่วคราวช่วยยาม หรืออีกครึ่งหนึ่งเนี่ยครับ จะเล่าให้ฟังนิดนึง ในส่วนที่เราเรียนรู้จากเด็ก มีอยู่ครึ่งหนึ่งนะครับ ตอนนั้นคือเรามีครัวที่แยกออกไปจากบ้าน แล้วก็หมูมันมารบกวน กัดถึงข้าวสารเป็น พลาสติกกรอบเลย เรายิ่งผู้ใหญ่เนี่ยติดผลประโยชน์มากกว่าเด็กมากเลย เด็กเค้าจะไปพันไปกว่าผลประโยชน์ เรายิ่งรู้สึกว่าเราถูกทำลายผลประโยชน์จากสัตว์ จากหมูอะไรเนี่ย ก็เลยคิดเอ๊ะสงสัยจะต้องดัก ต้องจัดการหมูซะแล้ว ก็เอาแมวเข้าไปก่อน ตอนแรกเอาหมาเข้าไปไว้ในครัว เพื่อจะได้จัดการหมู ก็ปรากฏว่าหมูตัวใหญ่ แมวกลัวหมู คินแรกก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น พอคืนที่สอง ชี้แตกมาเลย แมวกลัวหมู ก็เปลี่ยนวิธีการใหม่ ใช้กรงดัก ก็ติดได้หมูมาตัวหนึ่ง ก็เลยคิดว่าต้องจัดการกับมันด้วยวิธีใดดี ไปถ่วงน้ำ หรือทุบ จะอย่างไรดี ผู้ใหญ่โหดร้ายนะครับ ลูกเข้ามาดูใกล้ๆ เค้าสังเกตเห็นว่าหมูมันมีอะไรตุ๋ๆ ในปากของมัน เขาสังเกตว่าหมูมันอมอาหารอยู่ แล้วสังเกตว่านมก็เต่งด้วย นี่สงสัยว่าหมูมันจะเอาอาหารเนี่ยกลับไปส่งลูกของมันที่รังนะครับ แล้วเขาเสนอเราเลยนะ บอกพ่ออย่าฆ่ามันเลยนะ ปลอมมันไปเถอะ ซึ่งผู้ใหญ่เราเองเนี่ย เรายอมไม่ได้เนะ ยังแค้นเคืองอยู่ มันทำลายข้าวของ คือเราค่อนข้างจะอยากในส่วนนี้ เราให้ค่ากับเงิน กับผลประโยชน์มากกว่าความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ชีวิตต่อชีวิต แต่เด็กเค้าไปพ้นจากตรงนั้น ก็เลยประนีประนอมหน่อยว่า พ่อจะเอาหมูไปปล่อยใกล้ๆ หน่อยนะอย่างน้อยก็สั่งสอนหมูหน่อยว่า ที่หลังอย่ามาทำลายข้าวของ หรือว่าให้กลับบ้านยากหน่อยนึง ก็นี่เราก็น่าจะรู้ ฟังเหตุผลจากเด็กๆ

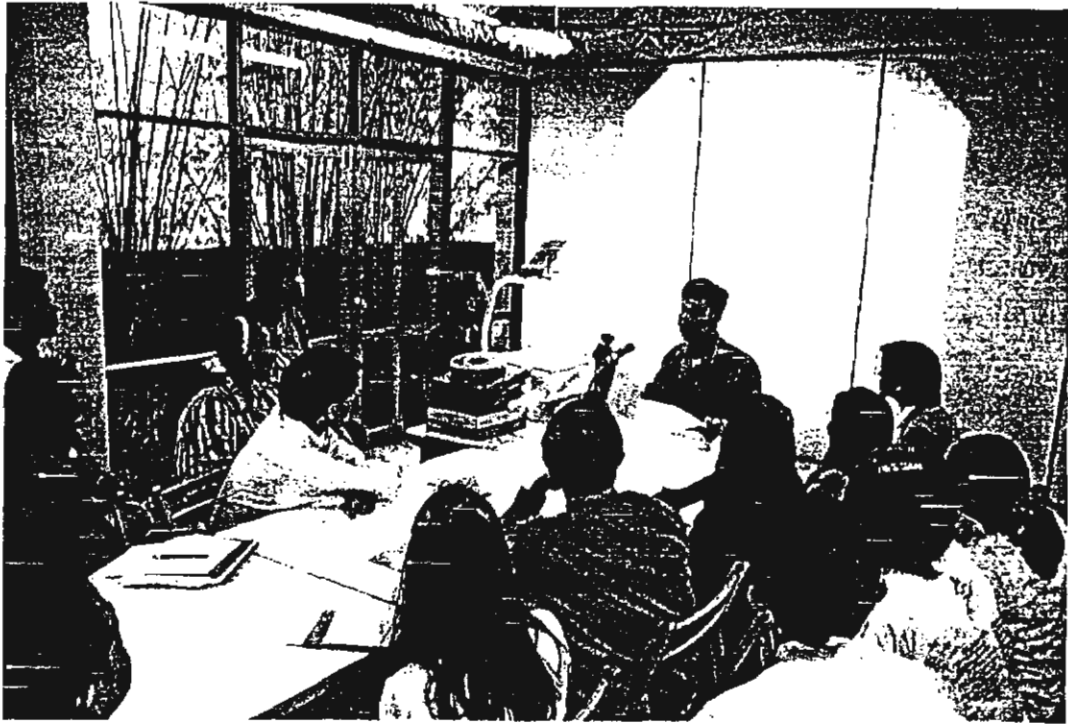
การวัดผลหรือการประเมินผลนี้เราคิดว่าการวัดผลหรือการประเมินที่ดีที่สุดต้องใช้วิธีการเฝ้าสังเกตคือผ่านความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับชีวิตด้วยกัน เราเฝ้าสังเกตเด็กรุ่นแรกๆ ที่เข้ามาทำกิจกรรมกับพวกเรา อย่างตอนนี้เด็กรุ่นแรกเค้าจบมหาวิทยาลัยไปแล้วประมาณสักปี แล้วก็ทำงานแล้ว ตอนนี้เห็นพัฒนาการ เห็นการคล้อยคลาของลูกที่ผ่านไปจากตรงนี้ เด็กบางคนออกมาทำเกษตร กับแม่ เด็กบางคนไปอยู่ในบริษัทซีพี แล้วสิ่งที่เราสังเกตเห็นคือ การเข้าไปอยู่ในระบบตรงนั้นไม่ใช่เรื่องง่ายกับเด็กที่เติบโตมาอย่างอิสระ หลังผ่านการทำกิจกรรมที่พอสมควร เด็กจะปฏิเสธระบบ ถูกหัวหน้าบอยคอร์ท ตอนนี้จากเดิมที่วิ่งประสานอยู่กับเกษตรกรหลายๆ

จุด ตอนนี้อยู่กับครอบครัวทงโทะให้ไปอยู่ในป่า ไม่ให้ออกไปข้างนอก ไม่ให้วิ่งอยู่ข้างนอกแล้ว รถยนต์ที่เคยให้ใช้ก็โดนยึดไว้ นี่เป็นส่วนหนึ่งที่เด็กเค้ากลัวที่จะกบฏ กล้าที่จะต่อสู้ กล้าที่จะไม่ยอมให้ระบบครอบ เพราะเค้าเห็นส่วนนี้ว่ามันมีคุณภาพของเด็กที่เค้าอยากจะสร้างสรรค์อะไรใหม่ๆ ขึ้นมา มันจะไปอยู่ในระบบที่ค่อนข้างแข็งตัวอย่างนั้น

ผู้ปกครองเนี่ยครับ ในเด็กบางคนเค้าอาจจะเห็นผลอยู่ว่ามันเปลี่ยนแปลง มันมีพัฒนาการแต่เด็กบางคนอาจจะไม่ส่งผลเปลี่ยนแปลงได้ในช่วงสั้นๆ จากการพูดคุยกับผู้ปกครองบางคน เค้าเห็นได้ชัด เด็กบางคนที่ค่อนข้างจะไม่กล้าแสดงออกเลยมีอยู่ตัวอย่างนึง ตอนนี้นำมาเรียนที่สถาบันแพทย์แผนไทย ระดับปริญญาตรีอยู่แถวปทุมธานี เมื่อก่อนเค้าเก็บตัวเจี๊ยบมากเลย ไม่กล้าแสดงออกด้วยซ้ำไป แต่ตอนหลังเนี่ยเค้ากล้าที่จะคิดต่างไปจากสิ่งที่ครูกำหนดให้ทำว่าต้องเป็นอย่างนั้น ต้องเป็นอย่างนี้ ทีนี้พ่อแม่เค้าก็เล่าให้ฟังอยู่ว่า เค้าเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร เราก็รับฟังตรงนี้อยู่ว่าอาจจะจะเป็นเด็กคนเดียวในชั้นที่เค้ากล้าถกกลับครู กล้าพูดคุยในสิ่งที่ครูเสนอให้ทำ และกล้าเสนอทางอื่นที่ไม่ใช่สิ่งที่ครูกำหนด ที่ต่างไปจากตรงนั้น ตรงนี้ก็เห็นว่า พ่อแม่เด็กเค้าเห็นว่าเด็กกล้าแสดงออกอย่างอิสระมากขึ้น (ม้วน ๒ หน้า เอ ไม่ใช่ไมค์) •

ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนคลองขามเงิน ชุมชนสาคลี จ.อยุธยา

โดย อ.สุรินทร์ กิตนิตยพัทธ์

อ.สุรินทร์ :

ก่อนที่จะให้คุณปริชาได้พูดว่าชุมชนคลองขามจีนกำลังทำอะไรกันอยู่ในเรื่องของศูนย์การเรียนรู้ ก่อนที่จะถึงตรงนี้อาจจะทำความเข้าใจเรื่องฐานคิดของพวกเราก่อนคือฐานคิดในเรื่องของการจัดศูนย์การเรียนรู้ตรงนี้เรามีฐานคิดว่ามนุษย์เนี่ยมันมีวิธีการเรียนรู้ได้อย่างไร เรียนรู้จากอะไรบ้าง การเรียนรู้ของมนุษย์ต้องผ่านระบบโรงเรียนอย่างเดียวเท่านั้นหรือ หรือมันมีมิติอื่นๆ ที่มนุษย์เรียนรู้ได้ในยุคใดยุคหนึ่งสมัยใดสมัยหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมัยปัจจุบันมนุษย์เรียนรู้จากคอมพิวเตอร์หรือเปล่า เรียนรู้จากสื่อหรือเปล่า หนังสือหรือเปล่า ถนนหนทางหรือเปล่า สถานการณ์ มนุษย์เรียนรู้จากตรงนั้นหรือเปล่า นี่คือการตั้งข้อสังเกตการณ์ มนุษย์เรียนรู้จากอะไร ถ้าเราได้คำตอบนี้ เราอาจจะได้พังกาแพง พังความคิดว่าการเรียนรู้ของมนุษย์มันอยู่ในแค่รั้วใหญ่ๆ อาณาจักรใหญ่ๆ หรือสองมันเรียนรู้แบบไหนเพื่อให้ชีวิตเข้าถึงความจริง ความดี และความงาม ซึ่งมันเป็นคุณค่าอย่างหนึ่งที่... ประเด็นพูดว่ามันเป็นมิติหนึ่งที่เรียนรู้ร่วมกันอย่างสันติ แล้วการเรียนรู้แบบนี้มันเป็นอย่างไร มีปัจจัยอะไรเข้ามาเสริมให้เกิดทิศทางใหม่ ซึ่งต่างจากทิศทางเดิมที่เราเดินกันมาว่า การศึกษาเรียนรู้ของเรามันมุ่งไปที่ผลประโยชน์ แล้วผลสุดท้ายก็จะไม่พ้นเรื่องของการช่วงชิง มันมีปัจจัยอะไรตรงนั้น

ประเด็นสุดท้าย เป็นประเด็นฐานคิดจากชนบท คือลงเองเติบโตมาในชุมชนหมู่บ้านจากสภาพความเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านที่เกิดจากภายในและภายนอก ชุมชนหมู่บ้านมันกำลังล่มสลาย ทรัพยากรถูกดูดออกมาทั้งคน กุ้งหอยปูปลา ทั้งน้ำ หลายอย่าง รวมทั้งภูมิปัญญาด้วย แล้วมันกำลังล่มสลาย แล้วมันมีการศึกษาแบบไหนที่จัดการศึกษาเพื่อความคงอยู่ของชุมชนหมู่บ้าน เพราะตอนที่ลงเป็นหนุ่มๆ ลงได้อ่านหนังสือเล่มหนึ่งของคานธี คานธีบอกว่าการพัฒนาประเทศคำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน

ลงก็เลยมาคิดว่าชุมชนหมู่บ้านนี่มันเป็นฐานทางทรัพยากร แต่ถ้าฐานทรัพยากรตรงนี้นั้นถูกทำลายลง ฐานวัฒนธรรมถูกทำลายลง แล้วมารวมศูนย์อยู่ในกรุงเทพฯ ทั้งหมด ถามว่าอย่างนี้กรุงเทพฯ จะตั้งอยู่บนฐานของอะไรละ และถ้ามันไม่มีฐานจะตั้งมันก็ต้องล่มสลายอะ ถ้าอย่างนั้นทำอย่างไรจึงจัดการศึกษาเพื่อความคงอยู่ของชุมชนหมู่บ้าน ซึ่งเป็นสถาบันเป็นหน่วยการผลิตที่ค่อนข้างสมบูรณ์

จากทั้งสามอันนี้ ชุมชนวัฒนธรรมคลองขามจีนเราก็ก้าวทั้งในระบบโรงเรียนซึ่งในสมัยนั้นลงยังเป็นครูอยู่ ทำอย่างไรเดียวเรามาคุยกันทีหลัง เพราะตอนนี้เกษียณแล้วก็เลยมาทำข้างนอกร่วมกับคนนอกกระบวนราชการ ไม่ใช่ภาครัฐ เป็นนอกภาครัฐ มันทำได้หรือเปล่า มันทำได้อย่างไร แล้วเราก็นำเรียนรู้ร่วมกันมาตลอดในช่วงที่ลงเกษียณออกมาแล้ว ซึ่งจริงๆ ลงก็ทำมาตั้งแต่ยังไม่ได้เกษียณ เดียวจะให้คุณปริชาพูดว่าคณะของคุณปริชา